Cemil Meriçle Nur Sohbetleri

Necmeddin Şahiner

Cemil Meriç'le
Nur Sohbetleri

CEMİL MERİÇ'LE NUR SOHBETLERİ

NECMEDDİN ŞAHİNER

CEMİL MERİÇ'LE NUR SOHBETLERİ

Editör
Haydar YILDIRIM

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Mizanpaj
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-975-278-246-4

Yayın Numarası
475

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Aralık 2007

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey / İSTANBUL

Tel: (0212) 410 50 00 Faks: (0212) 444 85 96

Işık Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.isikyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

RAHMETLİ CEMİL MERİÇ'İ NASIL TANIDIM?

Uzun yıllar tanışmanın neticesi olarak, Cemal Kutay Hocam bana "Said Nursî ve Nurculuk Hakkında Aydınlar Konuşuyor" adlı bir çalışma yapmamı tavsiye etmişti. Hatta bu tavsiyesini, beş tane soru hazırlayarak fiiliyat sahasına da dökmüştü. Ben de bu samimi dost ve büyüğümün tavsiyelerine uyarak, kendilerine aydın denilen insanları dolaşmaya başladım. Erzurum'dan İstanbul'a kadar, beş-altı şehirde yüz elli kadar aydına müracaat ettim. Bunlardan yüzden fazlasını bizzat yerinde ziyaret ettim.

İzzet Mühürdaroğlu'ndan Raif Ogan'a, Bahriye Üçok'tan Neda Armaner'e, Çetin Özek'ten Lütfü Doğanlara kadar birçok insan suallerime cevaplar vermişti. O yıllarda, çalıştığım gazete ve yayınevi Molla Fenari sokağında bulunuyordu. Burada çalışan muhterem Gürbüz Azak Bey'i her zaman bir Osmanlı-İstanbul Efendisi olarak görmüşümdür. Bir gün bana Cemil Meriç'ten bahsederek, ona niçin gitmediğimi, suallerimi Meriç'e niçin sormadığımı söylemişti. Ben de tanışmadığımızı söyleyerek, Azak Beyefendi'nin tanıştırmasıyla, merhum ve mağfur Cemil Meriç Hoca'nın Göztepe'deki devlethanesinin yani evlerinin yolunu tutmuştum.

Bu tanıyış ve bu yolu tutuş on yıldan fazla bir zaman almıştı. Evlerinde merhum hocanın ısrarlarıyla hiç yapmadığım imamlık vazifesini bile defalarca yapmıştım. Ziyaretlerimiz, okuduğumuz Nur Risaleleri ve Cevşen dersleriyle de devam etmişti.

O günlerde merhum dayım Kurmay Albay Mehmed Ali Tokatlı'nın da Meriç Hoca'nın dost ve arkdaşlarından olduğunu öğrenmiştim. Daha sonraki zamanlarda, dayımla beraber de ziyaretlerimiz olmuştu.

Cemil Meriç, "Bu Ülke" kitabını "Necmeddin Bey kardeşime mesaisinin iman sahiplerine hayır olması temennisiyle..." diye imzalarken, "Işık Doğudan Gelir", eserini de: "Doğunun inanmış ve fedâkâr evlatlarından Necmeddin Beyefendi'ye muhabbetle..." diye imzalayarak hediye etmişti. Bu hediyeleri çok aziz ve kıymetli birer yadigâr olarak kütüphanemin baş köşesinde saklamaktayım.

Merhum Cemil Meriç Hoca'yla sohbetlerimiz esnasında bazı münevverler kendilerini telefonla arayarak hatırını sorarlardı. Bunlardan Yavuz Bülent Bakiler ve Nezahat Nureddin Ege gibi şahsiyetlerin arayışlarına şahit olmuştum. Bir defasında 1978'de çıkan "Mağaradakiler" kitabını 1981 baharında şu satırlarıyla bana yazdırarak imzalamıştı:

"Nezahat Ege Hanımefendiye,

Sesiniz tarihin a'mâkından geliyordu, gönlün sesi, şuurun sesi, hatıraların sesiydi.

Şahane bir bahar sabahının ılık ve dost aydınlığını odama ve kalbime boşaltan bu âşina sese münzevî bir aydının bütün şükranlarıyla...

Cemil Meriç
20 Mart 1981"

Merhum Hoca'nın söyleyip, benim kaleme aldığım bu ithaflı "Mağaradakiler" kitabını, başımdan geçen acı bir trafik kazası yüzünden yerine götürememiştim. Yerine ulaşmayan bu emanet için rahmetli Meriç Hoca, Nezahet Hanımefendi'ye şu satırları yazdırarak meramını ifadeye çalışıyordu: "Muhterem Hanımefendi! Bir sabah uzletgâhımı tatlı bir ses, baharın sıcak ve muattar havasıyla doldurdu. Şükranlarımı "Mağaradakiler" adlı kitabıma çiziştirdiğim bir ithafnâme ile ifade etmek istedim. Talihsizliğe bakın ki, bu nâçiz hatırayı zât-ı âlinize takdim edecek olan gönül dostum Necmeddin Şahiner beklenmedik acı bir kaza geçirdi. Ve emanet yerini bulamadı efendim."

Telefonla dahi olsa bu dost arayışlarından, merhum hoca çok memnun ve mütehassis olurdu. Hak ve hakikat adamı bu büyük mütefekkirimizin kendisiyle konuşmalarımızı yıllar önce periyodik olarak haftada bir Yeni Nesil gazetesinde "Cemil Meriç'le Sohbetler" başlığı altında yayımladık.

Rahmetli Cemil Meriç, "Said Nursî ve Nurculuk Hakkında Aydınlar Konuşuyor" ismindeki anket - araştırma - mülakatlardan meydana gelen dört yüz otuz altı sayfalık eserimizin bir hülasa ve özetini yapacaktı. Teker teker aydınların cevaplarının özünü, aydınların cesaretini, aydınların bilgilerini ortaya koyacaktı. Maalesef bu emek ve gayreti yarım kalmış, sadece dokuz daktilo sayfasını bulmuştu. Son günlerini amansız bir hastalığın ızdırabıyla geçirmişti.

Hak ve hakikat adamı Meriç merhum, kendilerini ziyaret ve sohbetlerimiz sırasında "Bu Ülke" kitabını, Nur Risaleleri'nin ve Bediüzzaman'ın avukatı Bekir Berk Ağabeyime: "Nur davalarının nurlu temsilcisi, yiğit ve hakikatbîn Bekir Berk Beyefendiye gıyabî sevgi ve saygılarla..." diyerek imzalamıştı. Berk Ağabeyimin kendilerine ikram etmiştim. Haftasının bir

gününü bize ayırmıştı. Bu ayırdığı günde Göztepe'deki evlerine gider, sohbetler eder, ilminden istifade eder, röportajlar yapar, kendilerine Risale-i Nurlardan okurduk. 'Aydınlar Konuşuyor' isimli çalışmamızla başlayan dostluk ve ziyaretlerimiz esnasında, Nur Talebesi olan birçok arkadaşı da beraberimde götürüp, merhum hocayla tanıştırmıştım.

Bugün, Bediüzzaman ve Nur Risaleleri hakkında tâ Amerikalarda yapılan neşriyatların altında belki başkalarının imzaları vardır. Ama aslında bunların sahibi ve teşvikçisi Cemil Meriç Hoca'dır. Bütün bunlar kendilerinin ebedi makamında birer ışıktır, câri bir sadakadır.

Hak ve hakikat adamı, mütefekkir Hüseyin Cemil Meriç'-in ebedlerdeki ruhuna rahmet niyazlarımla...

Necmeddin Şahiner

İLK GÖRÜŞME / İLK RÖPORTAJ

Merhum Cemil Meriç'i 1975 senesinin yazında ilk defa ziyaret etmiş ve ilk görüşmemiz ve röportajımızı yapmıştık.

Sorduğum sorulara aldığım cevaplar şöyle olmuştu:

Şahsiyet ve fikirlerini hatırlatmak gayesi ile kısa bir biyografisini ve ana felsefesini kendisinden derlenmiş cümlelerle ilişikte sunduğumuz Said Nursî'yi nasıl tanıyorsunuz?

Cevabım bir günahın itirafına benzeyecek. Esefle arz edeyim ki Bediüzzaman gibi Türk insanının şuuraltına işlemiş ve kalabalıkların ruh dünyasını yoğurmuş, uğrunda büyük fedakârlıklara katlanılmış bir fikir ve dava adamını bütün cepheleriyle tanımıyorum. Bediüzzaman benim için sisler arkasındadır. Bu yalnız benim değil, bütün aydınların ortak günahı. Önce peşin hükümlerin, şuursuz korkuların eseri olan bir sis; sonra halkın aydına karşı duyduğu itimatsızlığın Said Nursî'yi kıskanç bir ihtimamla kendine saklamak istemesi; nihayet, dâvası uğrunda büyük nikmetlere göğüs geren bu samimi ve inanmış adamın, girift, çetin ve okunması güç üslûbu; O'nu bütün hüviyetiyle tanımama engel oldu. Bu itibarla hakkında söyleyeceklerim bir ilim adamının kat'i kanaatlerini belirtmekten çok, bir okuyucunun intibâları mahiyetinde olacaktır.

Zira, zaman zaman, Risale-i Nur'a muhabbet ve tecessüsle eğildim. Diyebilirim ki, son iki yüz yıldan beri tefekkür dünyamızı istilâ eden Batının işportalarından gelişigüzel devşirilmiş sahte, sakat ve şahsiyetsiz paçavralar arasında benzerine güç rastlayacağımız dürüst, metin, dost ve bu toprağın bağrından fışkıran düşüncelerle dolu bir hazinedir Risale-i Nur. Tek kusuru üslûbu. Bediüzzaman, ister istemez, feyz aldığı medresenin girift ve çapraşık ifade tarzından kurtulamıyor. Unutulmasın ki, aceleci bir çağın insanlarıyız; tecessüsümüz geniş soluklu değildir. Bu itibarla Bediüzzaman'ın dikkate layık çok şahsiyetli düşüncelerini daha kıvrak, daha seyyal, daha çağdaş bir ifade ile bugünün acûl aydınlarına tanıtmak sizin gibi genç ve imanlı kabiliyetlerin vazifesidir.

Bugünkü şartlar içine Said Nursî ve benzeri şahsiyetlerin manevi sahada mevcudiyet ve fikirlerinin yayılmasını nasıl karşılıyorsunuz?

Tanzimat'tan beri kendi ruh dünyalarından ısrarla uzaklaştırılan nesiller bir abesten bir abese yuvarlanmaktadırlar. Bugünün Türk insanı, kaybolan bir cennetin hasreti içindedir. Avrupa'nın yalanlarından bıkmıştır. Said Nursî, Türk insanına kendi sesini, kendi iklimini ifşa ettiği için nesillerin hafızasına taht kurabilmiştir. Said Nursî bir havaridir. Yüz binlerin ona koşuşunda, uğradığı haksızlıkların da payını unutmamalıyız. Bu milletin vicdanı daima mazlumların yanındadır. Demek ki, tarihi tahrife memur edilen yabancılaşmış bir entelijansiyanın yalanlarından, iftiralarından, bayağılıklarından iğrenen, masum ve mazlum kalabalık, Said Nursî'de ma'şeri emellerinin, rüyalarının ve tahassurlarının ifadesini bulduğu içindir ki; O'nu bir muhabbet ve tesanüt remzi olarak bağrına basmıştır.

Türk, dinî ve manevi hayatının bugünkü şartlarını tabii ve tatminkâr buluyor musunuz?

Ne gezer. Bir iman buhranı içinde çırpındığımız şüphe götürür mü? Türk cemiyeti bütünüyle bir arayış humması içindedir. Mukaddesi olmayan toplulukların dağılmaya, parçalanmaya, bir toz yığını haline gelmeye mahkûm olduğunu yeni yeni anlıyoruz. Cemiyet demek inanç demektir. Hayvanla insanın fârikası bu. Herkes bir Mesih arayışı içinde. Kimi Avrupa'nın yalanlarını hâlâ bir necat vesilesi sayıyor, kimi tarihinin ihtişamlı sahifelerine sığınma ihtiyacında. Fakat herkes büyük bir boşlukta olduğunu hararetle hissetmektedir. Şifa kabul etmeyen tek hastalık, hayatımızı bütünüyle ilgilendiren bu meseleler karşısında gösterilen kayıtsızlık. Şayan-ı şükrandır ki genç nesiller gözlerini açmış ve düşünmek ihtiyacını duymuşlardır. Her gün yeni bir yalanın yıkıldığına, her gün karanlık bir perdenin kalktığına şahit oluyoruz. Ortak bir iman, ortak bir şuur, ortak bir değerler levhası olmadıkça bir ülkenin payidar olmasına imkân yoktur. Mukaddesi olmayan bir kalabalık yaşayamaz ve yaşayamamıştır.

Nurculuk adı verilen hareketin yaygınlaşması ve benimsenmesinin ruhî ve fikrî sebeplerini nasıl izah edebilirsiniz?

Ben bir fikir adamıyım. Fikir adamı demek fikir için yaşayan adam demektir. Bu itibarla doğru veya yanlış her fikrin mutlak ve kâmil bir hürriyet içinde kendini ifade etmesi ülkemizin haysiyeti, vakarı ve şerefidir. Ne yazık ki hürriyeti yalnız batıdan gelen abesler için kabul ediyoruz. Fikre ambargo koymayı, cinayetlerin en büyüğü telakki ederim.

Said-i Nursî bir havaridir. Bir mücahiddir. Bir dünya görüşünün yayıcısıdır. Bu dünya görüşüne katılsın katılmasın, her namuslu insanın vazifesi; bu toprağın bağrından fışkıran,

salâbet, metanet, ciddiyet ve samimiyetini asırların imtihanından geçerek isbat etmiş bulunan İslâmi düşünceleri tamim ve neşr etmektir. Kanaatlerinden emin olanlar başka kanaatlerden nasıl endişe edebilirler. Hıristiyanları arslanlara parçalatmak, Roma'nın ne işine yaradı? Zulüm, her samimi düşünceyi kanatlandırır. Said-i Nursî'den niçin korkuluyor? Işığa çıkan her düşünce isabetsizce başka bir düşünce ile cerh edilir. Tenkidin, yerini cebre terk etmesi, aczimizin inkâr kabul etmez bürhanı olur.

Kanaatinize göre Said Nursî ne yapmak istemiş, hangi gayelerin gerçekleşmesine çalışmıştır?

Bu suale cevabım da ister istemez eksik ve gayr-i ilmî olacaktır. Zira utanarak itiraf ederim ki; Üstadın bütün yazılarını okumuş değilim. Yalnız öyle sanıyorum ki Said Nursî'nin yapmak istediği, kalabalığı şuurlandırmak, ona kendi benliğini ve tarihini hatırlatmak, bugünü düne bağlamak ve iman anarşisine son vermektir.

Yarım Kalan Çalışma

1975'te altı büyük şehirde dolaşarak yüz elli aydınla görüşmeler yapıp "Said Nursî ve Nurculuk Hakkında Aydınlar Konuşuyor" isimli bir anket -araştırma- röportaj çalışması yapmıştım. Daha sonraki senelerde merhum Cemil Meriç Hoca bu eseri didik didik tetkik etmişti. Bu eserden hareketle Türk Aydını denilen kişilerin maddi-manevi hüviyet ve yapılarını ortaya koyacaktı. Maalesef araya giren 12 Eylül ihtilali ve merhum Hoca'nın hastalığı bu güzel ve hayırlı çalışmayı yarım bırakmıştı.

1953'lerde Marksistlikten yargılanan Meriç hoca, 1982'lerde ise Nurculuktan yargılanmıştı.

Vefat ettiğinde Üsküdar Yeni Cami'de kılınan cenaze namazının ardından, Nur Talebeleri'nin elleri ve başları üzerinde taşınarak Karacaahmed'e getirilmiş, dualar arasında defnedilmişti. Karacaahmed'de Kurmay Albay Mehmed Ali Tokatlı ile yan yana medfun bulunmaktadır.

Kahraman ve ârif insan Hüseyin Cemil Meriç Hoca'nın ebediyetlerdeki aziz ruhuna rahmetler ve mağfiretler niyazıyla, bahsi geçen yarım kalan çalışmasını da buraya alıyorum:

AYDINLAR KONUŞUYOR

Türk Aydınlarının Said Nursî Hakkındaki Yorumlarına Cemil Meriç'in Değerlendirmeleri

Kitabın İsmi: "Said Nursî ve Nurculuk Hakkında Aydınlar Konuşuyor"

Basılış Tarihi: 1977 (1979 İkinci Baskı)

Yazan: Necmeddin Şahiner

Eserin takdimini Safa Mürsel kaleme almış. (Metne hiçbir şey ilave etmeyen üç sayfalık bir karalama.)

Sonra; Necmeddin Şahiner'in önsüzü: Coşkun, yürekten ve her satırı düşünce balıyla dolu bir önsöz.

Vicdanlar kemikleşmiş, tecessüsler mefluç. Şahiner metruk bir mezarlıkta dolaşır gibi bu canlı cenazeler arasında yıllarca dolaşmış. Korkunun kilitlediği ağızları açmaya çalışmış. Çetin ve bezdirici, nankör bir çaba. Ama yılmamış Şahiner. Ebülhevlleri ezeli uykusundan uyandırıp dize getirmiş sonunda. Entelijansiyanın rahatını kaçıran sual şu:

"Bediüzzaman Said Nursî'yi nasıl bilirsiniz?"

Elinde demir asa, ayaklarında demir çarık, köy köy, şehir şehir aynı suali tekrarlamış. Muhatap bütün bir ülke, daha doğrusu aydın denen mustağripler.

Araştırmanın ilk amacı büyük din ve dava adamı Said Nursî'nin seksen yedi yıllık hayatını çağdaşlarının şehadetiyle aydınlığa kavuşturmak. Şahiner, bu kadirşinaslık görevini başarıyla sona erdirecek ve üstadın şakirtleriyle istikbalin tarihçisine "Son Şahitler" isimli muhallet eserler de sunacaktır. İkinci amaç, aydınların Risale-i Nur hareketi konusunda neler bildiğini, neler düşündüğünü tespit etmek. Başka bir ifadeyle bir çağın şuuru olması gereken aydınlarımızı konuşturmak. Elimizdeki kitap, bu istintakın fezlekesidir. Şahiner, muhataplarına beş sual tevcih etmiş:

1. Şahsiyet ve fikirlerini hatırlatmak gayesiyle kısa bir biyografisini ve ana felsefesini kendisinden derlenmiş cümlelerle ilişikte sunduğumuz Said Nursî'yi nasıl tanıyorsunuz?

2. Bugünkü şartlar içinde Said Nursî ve benzeri şahsiyetlerin manevi sahada mevcudiyet ve fikirlerinin yayılmasını nasıl karşılıyorsunuz?

3. Türk dinî ve manevî hayatının bugünkü şartlarını tatminkâr buluyor musunuz?

4. Nurculuk adı verilen hareketin yaygınlaşması ve benimsenmesinin ruhî ve fikrî sebeplerini nasıl izah edebilirsiniz?

5. Kanaatinize göre Said Nursî ne yapmak istemiş, hangi gayelerin gerçekleşmesine çalışmıştır?

Şimdi de konuşmalara geçelim:

Önce Gazeteci **Ahmet Güler**:

Tok, dürüst ve oldukça dost bir konuşma. Gazeteci, Said Nursî'nin bilhassa iki yönünü belirtmeye çalışmış. Bir Osmanlılığını, yani Türk dostu olduğunu; iki, yeniciliğini (Bütün yeni-

liklere açık bir kafa). Türkiye'de aklın, müsamahanın, inancın, ilericiliğin, yeniliğin, çalışkanlık ve karşılıklı sevginin hükümran olmasını isteyen, bu uğurda kavga veren bir insandı.

İkinci konuşan, Atatürk Üniversitesi eski rektörlerinden **Kemal Bıyıkoğlu** haklı olarak şöyle diyor:

"Bu anket aynı zamanda bir testtir. Türk aydınını bu konuda bilgi testine tâbi tutuyorsunuz."

Yalnız bir bilgi testine mi? Haysiyet, halisiyet ve ciddiyet testine de..

Sayın rektör ilave ediyor: "Bediüzzaman'ın Doğu Anadolu'da açmak istediği üniversite, kırk elli yıl sonra Erzurum Atatürk Üniversitesi olarak tahakkuk etti. İslâmî İlimler Fakültesinde biz, İslâmiyet'i bütün müesseseleriyle okutmak istiyoruz. İslâmiyet yalnız bir edebiyat ve sanat tarihinden ibâret değildir. Bir kültür hakimiyetidir."

Güzel bir temenni. Bu kısa konuşmayı kâfi görmeyen Bıyıkoğlu, düşüncelerini beş sayfalık mektupla yazılaştırmış.

Sayın Bıyıkoğlu söze büyük bir tevazu ile başlamaktadır. Risale-i Nur hareketi hakkında ciddi ve tarafsız neşriyat çok az. Memleket için son derece önemli olan bu konu kendi çalışma alanı dışındadır. Yalnız gerek Said Nursî'nin şahsına, gerekse Nur talebelerine karşı işlenen haksızlıklar, Bıyıkoğlu'nun vicdanını yaralamaktadır. Şahiner'in bu tehlikeli konuya eğilmesini bütün gönlüyle alkışladıktan sonra "Şimdi okuyabildiklerime, işitebildiklerime ve bunların muhassalası olan şahsi görüşlerime göre, soruları sırasıyla açıklamaya çalışacağım." diyor.

Bıyıkoğlu'na göre, "Batıcıların terakkiye engel olarak gördükleri din", cemiyeti ayakta tutan milliyet unsurlarının en başında gelir. "Osmanlı İmparatorluğu yıkılmış, Cumhuri-

yet kurulmuş, dine karşı ters davranış ve baskı, yanlış laiklik uygulaması ile daha da ileri safhaya girmiştir. Bunu cemiyetimizde çalkantılar, bunalımlar, buhranlar yıkıcı bölücü ideolojik cereyanlar şeklinde ortaya çıkacak olan bugünkü zehirli meyvelerini çok önceden görerek tek başına ortaya koyan ve tutulan yolun yanlışlığını anlatmaya çalışan tek kişi Said Nursî olmuştur."

Sonra yazar coşkun bir üslûpla üstadın çilelerini kavgasını, haysiyet ve feragatini dile getiriyor. Her cümle ilk peşin hükmü deviren bir balta darbesi. Said Nursî manevi çöküntüye uğrayan cemiyetimizin yeniden dirilip ve silkinip kendine gelmesi için yılmak ve yorulmak bilmez bir manevî değer mücadelesine kendini vermiştir. Ona göre kurtuluşun tek yolu "Dinimize sarılmaktır." "Risale-i Nurlar Kur'ân-ı Kerim'in gerçeklerini milletimizin gözü önüne seren" bir eserdir.

Üçüncü konuşan **Prof. Dr. Süleyman Yalçın**

Sayın doktor, "Biz muhabbet fedaileriyiz, husumete vaktimiz yoktur." diyen Said Nursî'ye bütün gönlüyle saygılıdır. Konuşmasına, "Said Nursî'yi bir idealin, İslâm imanının mücadelesini veren bir mübarek şahsiyet olarak tanıyorum." diye başlıyor. Nur hareketinin gördüğü büyük alakayı imandan mahrum yetiştirilen nesillerin inanmak ihtiyacıyla izah etmektedir. "Said Nursî'nin ustaca serptiği fikirler ve bir veli sabrı içine sürdüğü çileli hayatının örnek misalleriyle süslenmesi onun davasının tutulmasının başlıca saikleridir."

Münevver Ayaşlı da üstadın kişiliğine hayran. Mücadelesini takdirle yâd ediyor. Ne yazık ki, davayı derinlemesine incelememiş. Ona göre Said Nursî, İslâm dünyasının son asırda yetiştirdiği büyük mücahitlerden biri. Akif'in,

Said Halim Paşa'nın, İkbal'ın bir benzeri. İstediği, ülkenin Japonya gibi Batı'nın tekniğinden ve müsbet ilimlerinden faydalanarak, İslâmiyet'ten hiçbir fedakârlık yapmadan kalkınması.

Ayaşlı'dan sonra geniş tecessüslü bir gazeteci **İlhami Soysal** konuşuyor.

Soysal, Bediüzzaman'la tanışmış, dört mülakatı yayımlanmış bu konuda. İntibâı şöyle: "Said Nursî inanmış bir kişidir. İnancının kavgasını yaşamı boyunca yılmadan sürdürmüştür." Benim için, inanan ve inancı için kavga veren bir insan saygıdeğerdir. Said Nursî de öyle, nur içinde yatsın.

"Risale-i Nur neden yaygınlaşmış?"

Soysal'a göre, "Bu dünyada insan gibi yaşamaya alıştırılmamışız. Ülkemizi ve dünyayı çağdaş kurallar içinde anlayamıyoruz. Nur Risalelerinin benimsenmesi öbür dünyaya sığınmak özleminden geliyor."

"Said Nursî başlangıçta Osmanlı insanını çağdaşlaştırmaya daha sonra da Cumhuriyet insanlarını Osmanlılaştırmaya çalışmıştır."

Sığ fakat oldukça dürüst bir şehadet.

Celal Yardımcı, *Adalet Eski Bakanı*

"Mistisizmde adı geçen bu düşünürün çalışmaları ve fikriyatı hakkında hiçbir matbuat okumadım ve bilgi edinmedim." diyor. Yalnız Milli Eğitim Bakanı iken muhalefetin çeşitli isnatlarından tedirgin olarak Bediüzzaman'ın yazılarını okumak lüzumunu bulmuş. "Risale-i Nur'da takibatı gerektirecek veya yayımlanmasını önleyecek bir husus bulunmadığı, inceleyenlerin bana verdiği raporda anlaşılmış oldu." Yardım-

cı'nın başlıca davası muhalefetin ithamlarını cevaplandırmak ve Said Nursî ile Demokrat parti arasında herhangi bir münasebet olmadığını ispata çalışmaktır.

Yavuz Bahadıroğlu. *Üstadın genç ve coşkun bir şakirdi.* Hükümlerini şöyle bağlıyor:

"Said Nursî çok yönlü bir mütefekkirdir. Bütün görüşleri cemiyetin her sahasında uygulanabilir ve uygulanmalıdır. Fikirleri, felsefeyi ezerek geçen mânâ tankıdır."

Çetin Özek, konuya bir hukukçu olarak yaklaşmaktadır. Daha önce Said Nursî hakkında bir kitap da yazmış. Özek'e göre, Said Nursî: "Uzun yıllar boyunca bir amaç uğruna çaba sarfetmiş, bu amaç uğruna oldukça cefaya da uğramış. Ama görüşleri tutarsızdır, yazıları anlaşılmaz, çelişik ve bilimsel olmayan bir çizgide. Hatta bu açıdan İslâm dininin ana kurallarına ve Türkiye'nin ihtiyacı olan gelişim çizgisine de ters." Ama yine de bir ömür boyu inancı uğruna kavga veren Said Nursî'yi takdir ediyor.

Özek, Risale-i Nur akımının gelişip gelişmediği konusunda kesin bir karara varmış değildir. Şayet böyle bir gelişme varsa "Yığınlar, olumsuz yaşantı nedenini Batılılaşma ve dinsel gerilemede görüyorlar."

Yazar, Said Nursî'nin amaçlarını kendince iki noktada topluyor: "Türkiye'de şeriatın gerektirdiği bir hukuki, siyasi, içtimai nizam kurmak." çünkü, "Halkının çoğu Müslüman olan bir ülke laik bir sistemle yönetilemez." İki: Kaldı ki İslâmî kurallar yalnız Türkiye için değil bütün İslâm ülkeleri için de geçerlidir. Bu itibarla bir İslâm birliğine ihtiyaç vardır. Kısaca, "Said Nursî, İslâm ülkelerine yaygın, şer'î esaslara da-

yalı bir siyasal ve sosyal düzenden yanadır." Risale-i Nur hareketi, "Salt bu niteliği nedeniyle de mevcut yasal düzenimize aykırıdır." Sayın Çetin Özek'in fetvası bu.

Ergun Göze, Said Nursî'yi tanımamış. "Önceden etrafında örülen düşmanca neşriyat ve eserlerinden tanıyorum." diyor. Nihaî hükmü şu: "Said Nursî'nin ne yapmak istemesinden çok, ne yaptığı mühimdir. Onun eserlerinde ve hayatında bütün varlığını ve faaliyetini ifade edebilecek bir nokta var: O da iman mevzuunda ısrarı, tekrarı, tavizsiz, ric'atsız mücadelesidir. İman tavrı diyebileceğimiz hâl O'nun başarısının en büyük âmilidir."

Yılmaz Çetiner, çeşitli gazetelerde çalışan bir yazar. 1953'te Emirdağ'da Bediüzzaman Said Nursî ile görüşmüş. 1963'te Cumhuriyet gazetesinde Risale-i Nur hareketi ile ilgili bir tefrikası çıkmış. Röportajın konusu "Nurculuk". Tefrikanın ismi "İnanç Sömürücüleri". Çetiner, anketteki sorulara daha sonra cevap vereceğini söyleyerek susmayı tercih etmiş. 1953'te Vatan'da yayımlanan fıkrasında ise gevezelikten başka hiçbir şey yok. Çetiner, ortalığı velveleye vermek için iki sloganın arkasına sığınıp ilericilik taslayan bir basın esnafı.

Hekimoğlu İsmail, *eski bir astsubay*. Defalarca yurt dışına gönderilmiş.

1957'de Said Nursî'yi ziyaret ediyor. Hayatının unutulmaz bir hatırası. Coşkun ve inanmış bir Nur talebesi. Ona göre Said Nursî, hakikati bulmuş, anlamış ve anlatmaya da muvaffak olmuştur. "Said Nursî, zayıflayan imanı kuvvetlendirmek, yaşanmayan İslâmiyet'i yaşamak ve yaşatmak için

ortaya atılmış bir kahramandır.” Said Nursî ilim okyanusunda boğulmak üzere olanlara yetişmiş bir gemidir ki, bu gemiye binenler ilim okyanusunda boğulmadılar ve iman sahilini gördüler.

Hulusi Yahyagil, *Emekli Albay*

1929’da Said Nursî ile tanışıyor. Risale-i Nur’un ilk talebelerinden: Üstadla tanışmalarını büyük bir heyecanla anlatıyor: “Ondan keramet bekleyenler, yanılmışlardır. Üstadın en büyük kerameti, eserleridir. Hz. Muhammed’in her asır başı dünyaya geleceğini müjdelediği “Müceddid”lerden biridir. Said Nursî “Şuuru taalluk etmeden istihdam olunmuştur.” Ona göre “Bu zaman imanı kurtarmak zamanıdır. Tarikat zamanı değildir.” “Ey Allah’ın kulları, kardeş olunuz.” emri gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.”

Ahmed Hamdi Savlı, *İlahiyat Fakültesinden mezun, tefsirden doktorası var. 1962 yılından beri Konya Yüksek İslâm Enstitüsü’nde öğretim üyesi.*

Sayın doktor, Üstadı yakından tanımış. Müşahedelerini şöyle anlatıyor: “Yarım asırdan fazla kütüphanelerde okumuş bir deha. İslâm’ı yaşamanın mutluluğu içinde. Hayatının devamında evini mektep yapmış, irfan ve imana susamış gençlere ders vermiştir. Zekât ve sadaka almamış, hediye kabul etmemiştir. Tam bir zâhit hayatı. İman ve tevekkülün şâhikasında.”

“Risale-i Nur seyyar bir okuldur. Said Nursî’nin gayesi İslâm’ın Türkiye’de öğretilip Türklerin yeniden İslâm’ın sancaktarlığını yaptıkları şevket dönemine dönmelerini sağlamaktır.”

Savlı'nın ifadesi büyük bir hürmet ve muhabbet belirtmekle beraber, Üstad hakında hiçbir yeni şey öğretmiyor. Minimum, normal gibi kelimelere; okul öğrencisi gibi İslâm dışı tabirlere iltifat etmesi de yadırgatıcıdır.

Cumhuriyet memurunun korkak, pısırık ruh haleti. Sevgisinden, inançlarından utanan en basit menfaatleri uğruna taviz üstüne taviz vermekte tereddüt etmeyen çağımız Müslümanının dikkate layık bir enmuzeci.

Lütfi Doğan, *çeşitli müftülüklerde bulunmuş din adamı. Kitabın yazıldığı tarihte MSP senatörüdür.*

Kendisi Said Nursî'yi tanımamış. Sözlerine güvendiği iki Müslümanın şehadetlerini nakleder: İlim, vera, takva ve fazilet sahibi bir insan. Eserlerinden yalnız bir kısmını okumuş. İlmî ve faydalı bir eser, diyor. Sayın Doğan'a göre, "Said Nursî de Seyyid Şerif Cürcani, Şah Veliyullah Dihlevi, Kemal Paşazade gibi bir ilim adamı. Arzu eden, istediğini alır, okur istifade eder. İlim adamlarının eserleri birer çiçektir, insanlar da arı. Bu çiçeklerden lazım gelen üsareyi alıp bal yapmak bizim vazifemizdir."

Lütfi Doğan'ın söyledikleri umumiyi aşmayan sudan bir iki nasihat. Cürcani'yi, Dihlevi'yi bugünkü nesil, nereden ve nasıl okuyacak? Kendileri yetkili bir din adamı sıfatıyla çağdaşları olan bir Said Nursî'yi okuyamamışlar. Bediüzzaman'ın tek davası ilmihâl hocalığı yapmaktan mı ibaret? Ömür boyu inançları uğruna her türlü zulme gögüs geren bir insan için söylenecek şey bunlar mı olmalıydı?

Ömer Çam, *İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde müdürlük yapmış, Gazi Eğitim Enstitüsü'nü bitirmiş.*

Bediüzzaman'a hayran. "Sonsuz hakikat sevgisine ulaşmış bir İslâm mütefekkiri. Kur'ân-ı Kerîm'den aldığı ilhamlarla İslâm, ahlak ve fikriyatını tebliğ ve telkin etmeye çalışmış, bütün Müslümanların vahdet halinde bulunmalarını istemiş. Ve ömrü boyunca bu gayenin gerçekleşmesini ilmen savunmuştur."

Dr. Lütfi Doğan, *Diyanet İşleri Eski Başkanı*

Lütfi Doğan, "Risale-i Nur hareketi dinî bir mesele olmaktan çıkmıştır. Konu siyasî bir mahiyet taşıdıkça açıklama yapmak istemiyorum." diyor. "Nur Risalelerinde genellikle kullanılan, özellikle Sikke-i Tasdik-i Gaybî'deki teviller İslâmî esaslara ters düşmektedir." Oysa sayın Dr. Lütfi Doğan 1964'te verilen bir raporda "Nur Risalelerinin Kur'ân tefsiri ve İslâmi kitaplar olduğunu" ifade etmiş.

Av. Bekir Sadak, *Nur Risalelerini bilirkişi olarak imzalamış. Bediüzzaman'ı şahsen tanımıyor.*

"Kendisini bütünüyle tanıdığımı söyleyemem." diyor. Sayın Sadak'a göre, "Birbirinden ayrı iki Said vardır. Birinci Said politikanın içindedir. İkinci Said için tek önemli mesele vardır: İman. Said Nursî buhran içindeki insanlığa "Hakikatların aynasını tutan büyük mürşidlerdendir. Üstadın yolu Peygamberlerin yolu olan Şehrah-ı hidayettir. Türk milletinin manevî hayatı sağdan ve soldan gelen darbelerle uzun zamandan beri sarsılmış, ama yine de yıkılmamış çok şükür. Bütün İslâm dünyası gibi ülkemiz de uyanış ve diriliş safhasında. Risale-i Nur hareketi İslâmî bir harekettir."

Yahya Alkın, Müftü

Müftü efendi, Bedüzzaman hakkındaki aşırı hükümlerden şikayet etmektedir. “Siyasî endişeler yüzünden akıl ve mantık ölçüleri bir yana itilmektedir. Hani asrımız pozitif ilimler asrıydı?” diyor. Oysa Said Nursî’yi peşin hükümlerden sıyrılarak ele alırsak İmam-ı Gazzali, İmam-ı Rabbani ve Mevlana gibi İslâm’ı ihyaya memur büyük bir şahsiyetle karşılaşırız. “Büyük bir kutup ve müceddittir.”

Müftü efendi Nur Risalelerinin gördüğü rağbeti şöyle açıklıyor: “Geçen asırlarda ruh ve kalp hakimdi, asrımızda ise akıl hakimdir. Bunun için de aklın nuru fen ilimleridir, vicdanın ziyası din ilimleridir, diyen Risale-i Nur haklı olarak rağbete mazhar olmuştur. Said Nursî materyalizme karşı imanı korumak ve güçlendirmek istemiştir...”

Sadreddin Yüksel, *Din Âlimi*

“Said Nursî taklidî imanı tahkikî imana çevirmek istemiştir. Hem akla, hem ruha hitap etmiştir. Büyük bir müfessirdir. Kahraman bir mücahiddir. İslâm dinini cemiyet hayatına hakim kılmak suretiyle bütün manevi buhranlara son vermek istemiştir.”

Ali Rıza Hakses, *Diyanet İşleri Eski Başkanı*

Eserlerini okumamış. Hocası Zekeriya Efendi’den medhini işitmiş. İlme, adâb-ı münazaraya vakıf, bütün fünun-u arabiyeyi ezberine almış bir zat imiş. Vilâyet-i Şarkiye’de bütün fenleri okumuş. Bununla beraber sayın Hakses, kesin hükümler vermekten de çekinmiyor. “Eserleri İslâmî eserler. Kur’ân’ın manalarına aykırı mana vermemiş, âlimâne tefsir etmiş. Nur Risalelerinde dinî bir mahzur yoktur.”

A. Hamdi Kasapoğlu

Önce bir iki hatıra kırıntısı. Sonra hükümler. "Karihası çok genişti. Hadiseleri birtakım teşbihlerle canlandırırdı. Risale-i Nur insanları imana davet eden bir eserdir."

Neşet Çağatay*, İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Hocası.*

Bir hatırayla başlıyor üstad. Avukat Senihi Bey'den duymuş. Said Nursî bir medrese açmak istemiş, dinî bilgilerle fennî bilgileri bir arada okutan bir medrese. Çağatay bu teşebbüsü takdirle karşılıyor. Sonra bir başka hocayla tanıyor: Agâh Çubukçu. "Said Nursî hilafeti getirmek istemişti." diyor. "Laikliğe karşıydı."

Çağatay, Bedüzzaman münasebetiyle anlatılan hikâyenin ciddiyetine inanmıyor.

Sonra üç profesörün Risale-i Nur hareketi hakkında raporu: Hamid Topçuoğlu, Faruk Eren, Neşet Çağatay. Hülasası şu: Risale-i Nur hareketi kendilerine selefiye denilen ve İslâmiyet'i ancak menşe'deki saffetine irca edilmek suretiyle ihya edilebileceği, aslî hüviyetine kavuşturulabileceği Hz. Peygamber ile Ashab ve Tabîin zamanındaki hali ile benimseyip uygulanması halinde her yeni problemi halle kâdir bir sosyal ve hukukî nizam olarak devam edebileceği fikrini savunan cereyanlara çok daha yakın görülmektedir.

Osman Demirci, *İstanbul Merkez Vaizi*

"Mürşidler ve ıslahatçılar zincirinin asrımızdaki halkası üstad Bediüzzaman hazretleri ise emsali mürşidler gibi yaşadığı zamanın manevî ihtiyaç ve hastalıklarını, insanlığın ka-

tettiği idrak ve anlayış seviyesini teşhiste tam ve mükemmel bir isabet kaydetmiştir.”

Selahattin Durdu, *Sivas Eski Müftüsü*

“Said Nursî, İmam-ı Gazzali gibi Hüccetü'l-İslâm”dı.

Tevfik Gerçeker, *Diyanet İşleri Eski Başkanı*

Bediüzzaman hakkında çok eski hatıralar naklettikten sonra sözlerini şöyle bitiriyor: “Said Nursî çok zeki bir insandı, müsbet fenlerle, dinî ilimleri birleştirmeye çalışmıştı.”

Said Şamil

“Ulemamız arasında geç de olsa müsbet ilimlerin medaris-i şeriyyede tedris lüzumunu bir müçtehid edasıyla ortaya koyanların en alâka çekeni işte Bediüzzaman hazretleridir.”

Derli toplu bir konuşma...

Ord. Prof. Fahrettin Kerîm Gökay...

Son derece sudan bir konuşma.

Ali Nihat Tarlan

Yıllar öncesine ait bir takım hatıralar. Silik, fakat takdirkâr bir ifade.

Faruk Güventürk, *Emekli Korgeneral.*

Kitabı yazan, bilmediği konular hakkında pervasız hükümler veren emekli Korgeneralin ne kadar ciddiyetten uzak, ne kadar mesuliyetsiz bir zat olduğunu ustaca belirtmiş. İnanan adamın, inanmayan karşısındaki mutlak zaferi.

M. Raif Ogan

Raif Ogan da bilinenlere hiçbir şey katmıyor. Umumiyetle Üstad'a hayran.

Bahriye Üçok

Bahriye Üçok da birçok benzeri gibi ciddi bir şey söylemekten kaçıyor. Eveleme geveleme.

Doç. Dr. Neda Armaner

Bahriye Üçok'la aynı paralelde.

Orhan Kiverlioğlu

Şairane bir konuşma. İyi niyet ve laf kalabalığı.

A. Şeref Laç

Üstad'ın müdafaa avukatı sıfatıyla kişiliğine hayrandır. "Evliyaullahtandır." diyor. Yalnız büyük bir takdirkârı olduğu iman hakikatlerini yazma yolunda Süleyman Hilmi ile Hüseyin Hilmi efendileri de unutmamalıdır.

Cahit Tanyol

Tanyol, konuşmasında meseleyi büyük bir cesaret ve belagatle ele alıyor. Fakat verdiği söze rağmen bütün ısrarlar karşılıksız kalıyor. Ve anket sükûtla geçiştiriliyor. Profesör, Cumhuriyet'te yayınlanan bir makalesinde (29 Mart 1963) şöyle hazin bir hükme varıyor:

"Ve bir gün Atatürk'ün nutku karşısında Said Nursî'nin Nur Risalelerini gürül gürül okunur bulduk. Şu Tanrı'nın cilvesine bakınız, kırk yıl sonra Mustafa Kemal'le Said Nursî karşı karşıya gelmişti."

Müteakip sayfalarda, Ruşen Eşref'in Atatürk'le bir konuşması: Manevi Potansiyelimizin Bataryaları... İbretle okunacak bir yazı.

Prof. Dr. H. Halil Kübalı

"Özür dilerim cevap veremeyeceğim." cümlesiyle röportaja cevap veremeyeceğini ifade ediyor.

İbrahim Öktem, *Milli Eğitim Eski Bakanı*

İbrahim Öktem, 'Leyte lealle' ile idare edip konuşmaktan istinkaf ediyor.

T. Zafer Tunaya

Cevabı hazırladığını, fakat evde unuttuğunu söylüyor. Şahiner, Tunaya'nın kesin vaadine güvenerek kasdını takdim etmiş, ne yazık ki söylenilen cevaptan hiçbir emare zuhur etmemiş...

CEMİL MERİÇ

Hüseyin Cemil Meriç (1916-1987)

Cemil Meriç 1916 yılında Antakya'da dünyaya geldi. Evlâd-ı Fatihan'dan Dimetoka müftüsü Hacı İdris Efendi'nin torunudur.

Tercüme ve te'lif birçok eseri olan Cemil Meriç bir müddet üniversitede hocalık yapmıştır.

Tercümelerinin dışında en çok okunan eserleri şunlardır:

Bir Dünyanın Eşiğinde

Umrândan Uygarlığa

Bu Ülke

Mağaradakiler.

Cemil Meriç kendi hayatı hakkında şunları ifade etmektedir:

"Dimetoka'lı bir aile. Bir hacı hoca ailesi. Babamın dedesi Hafız İdris Efendi. Tanınmış bir âlim. Babam dürüst bir Osmanlı memuru, bir hâkim. Her Osmanlı ailesinde olduğu gibi bizim ailemizde veliler de var, deliler de.. 1935'te lise öğrenimim sona erdi. Değerli hocalarım vardı. Memduh Selim, Ali İlmi Fani, Mahmud Ali v.s. Ayrıca Fransız hocalar. Sonra

memuriyet. İlk mektep hocalığı, tercüme kaleminde reis muavinliği vesâire... 1942'de Edebiyat Fakültesi'nden mezuniyet. Elazığ Lisesi'nde hocalık, 1946'dan 74'e kadar İstanbul Üniversitesi'nde okutman. Sekiz sene Arapça okudum. Farsçayı babamdan öğrendim. Mezun olduğum lisede Türk Edebiyatıyla, Tarih müstesna bütün dersler Fransızcaydı. İngilizceyi kendi kendime öğrendim. 60 yılı dolduran hayatım iki kelimeyle hülâsa edilebilir: Okumak ve okutmak.

Acılar, hayal kırıklıkları hassasiyetimi keskinleştirdi. Yıllardır düşünce ile ve düşünce için yaşıyorum. Biricik zevkim ülkemi saran karanlıklara bir parça aydınlık getirmek. Bir ateş böceğinin pırıltısı. Yarım düzine tercüme, yarım düzine te'lif eserim var. Tevfik olursa, daha da yazacağım."

Fildişi Kule'de bir iman ve fikir adamı.

Her yeni sene kulesinden bir mükemmel eserle fikir dünyamıza şeref vermektedir.

Göztepe'de bir kule veya mütevazi bir köşe.. Bu köşeden fışkıran son eser "Mağaradakiler". Eserin müellifi Cemil Meriç hocamız.

Dış dünyaya kapalı, iç âlemi ışıl ışıl yanan gerçek mütefekkirimiz, üç yaprak halinde bize hayatından pencereler açmaktadır.

İlk sualimiz eserleriyle alakalıydı. Üç yaprağın sonuncusu ise bu sualimize cevap vermektedir:

"Kimi başında taçla doğar, kimi elinde kılıçla. Ben kalemle doğmuşum. İnsanlar kıyıcıydılar, kitaplara kaçtım. Kelimelerle mûnisleştirmek istedim düşman bir dünyayı. Şiirle başladım edebiyata. Cıvıldayan bir kuş kadar rahattım yazarken. Kulaklarımda bir ses uğulduyordu, etrafımdakilerin duymadığı bir ses. Ve defterler kendiliğinden doluyordu. Sonra

ilmin, ilhamı dizginleyen sert disiplini. Histen ve hisseden utanmış. Nazımdan nesre, öznelden nesnele atlayış. 1940'lardaki yazılarımın ayırıcı vasfı, ukalâlık. Batı irfanını ülke ülke, devir devir keşfe çıkan genç bir tecessüs. İlk kitabım 1942'de doğdu. Yetmiş beş sayfalık bir araştırma: Balzac. Ve yüz sayfalık bir tercüme: Altın Gözlü Kız. Sonra Ferragus. Duchesse de Lan Geais (kitapçıda kayboldu) Otuzundaki Kadın, Balıkçı Kız (kitapçıda kayboldu).

Kaybolan Emek Mahsulleri

Bütün fikir ve kalem erbabının başına gelen serencam Cemil Meriç Hoca'nın da başına gelmiş. Göz nuru dök, fikir üret, sonunda kitapçıların gadri ve kahrı ile karşılaş!..

Ve devam ediyor Meriç Beyefendi:

"Fransız ve İngiliz edebiyatını Balzac'la beraber dolaştım..

İbni Haldun, İslâm dünyasındaki kılavuzum.

Tiyatronun yabancısıyım. Üzerinde rahatça kalem oynatabileceğim tek saha kalıyordu: Deneme. Denemenin belli bir muhtevası yok. Her edebî nevi kucaklayacak kadar geniş, rahat ve seyyal. Kalıplaşmamış olduğu için çekici. İki handikapı var: Mazimize uzanmıyor, çağrışımları sevimsiz.

Hint Edebiyatı, Saint-Simon, Bu Ülke veya Umrandan Uygarlığa aynı kaynaktan fışkırdılar. Hint Edebiyatı'nın "bilimsel" ve alışılmış edebiyat tarihi ile ilgisi adından ibaret. Kitapta yaşayan, düşünen, konuşan: Yazarın kendisi. Saint-Simon'da konu bir fikir adamının karanlık ve muhteşem macerası.. Bir fikir adamının, daha doğrusu bir fikrin. Ama konuşan ve düşünen yine yazarın kendisi. İlim: İskelet.

Monografi, tenkit, edebiyat tarihi.. İmzamı taşıyan her

yazıda ben yaşıyorum. Bütün bu neviler kendimi anlatmak için bir vesile. Bir Balzac'ın, bir İbn Haldun'un, bir Makyevel'-in arkasına gizleniyorum, kendimi yaşıyorum onlarda.. Kendi öfkelerimi, kendi ümitlerimi, kendi ümitsizliklerimi. (İşlediğim türe insanı getirdim, yaralı bir çağın insanını.)"

Hakikat ve Sevgi

"Bir çağın vicdanı olmak isterdim, bir çağın, daha doğrusu bir ülkenin. İdrakimize vurulan zincirleri kırmak, yalanları yok etmek, Türk insanını ayıran bütün duvarları yıkmak isterdim. Muhteşem bir maziyi, daha muhteşem bir istikbale bağlayacak köprü. Sanat düşüncenin, düşünce mukaddeslerin mukaddesi. Hakikat ve sevgi.

Hafızasını kaybeden bu zavallı nesilleri biz mahvettik, bu cinayet hepimizin eseri, hepimizin yani aydınların."

Cemil Meriç Hoca, ışığa düşman olan aydınları münevver fikirleriyle teşrih masasında gözler önüne sermektedir. Cemiyetimizdeki bütün kaoslara ait sorulan suallere de böylece cevap vermektedir.

Üslûpta İlk Ceddim

Üslûptaki üstadlarını ise şöyle anlatıyor hayatının yapraklarında:

"Üslûpta ilk ceddim: Sinan Paşa. Sonra Nazif, Cenap ve Hâşim. Amacım: Yazarı okuyucudan ayıran bütün engelleri yıkmak, sesimi bütün hiziplere duyurmak, şuurun, tarihin, ilmin sesini.

Türk-İslâm medeniyeti ahlâka, feragate dayanan bir medeniyet. Gerçekleştirdiği değerler edebiyattan da, felsefeden de, ilimden de muazzez. Ben bu mazlum medeniyetin sesi ol-

mak istiyorum. Korumak istediğim şaheser insanın kendisi. Tarihine vecdle eğildiğim bu büyük, bu gerçek, bu mert insanı Osmanlı meydana getirmiş ve yaşatmış. Kendini tanımak irfanın ilk merhalesi. Düşünenin görevi insanından kopan, tarihini unutan ve yolunu şaşıran aydınları irşada çalışmak: Kızmadan, usanmadan irşad. Gerçek sanat ayırmaz, birleştirir.

Türk Aydınının Dramı

Arkamda kilometre taşları ve yaprak yaprak dökülen rüyalar. Yeni bir kitabı bitirmek üzereyim: Mağaradakiler. Eflâtun'un mağarası bu. İçinde bizler varız. Beşir Fuatlar, Suâviler, Hilmi Ziyalar... Türk aydının yüz yıllık dramı.

Sonra da genel olarak Batı aydını ve Rus entelijansiyası. Hayallerimin kaçta kaçını gerçekleştirebildim? Bilemem ki.

Altı kitap, altı tercüme ve iki broşür. Kitapçılarda kaybolanlar ise fikir ve kalem sahiplerinin ezeli bir çilesi."

Cemil Meriç Hoca şöyle diyor:

"Hepsi kanımın kanı, etimin etidir."

"Tercüme ve teliflerim dürüsttür. Bu Ülke'yi tatlı bir kitap olarak severim. Hint'i de severim.

Son kitap son çocuğum, en küçük çocuğum onu da severim."

Nur Çocuklar

"Kitaplarım bir bütündür.

Elimde demir asa, ayağımda demir çarık, dolaştım yıllardır. Nasıl aldandık, nerelerde aldandık? Aldanmayabilirdik.

Önümüze konan molozları temizlemek, gelecek nesillere yol açmak. Üzerinde yükselecek binalara zemin hazırlamak istiyorum.

Önümüzde o kadar moloz var ki, ister istemez önce onları bertaraf etmek gerekmektedir.

Bütün nur çocuklar (Evlad-ı Nur) zirvelerde birleşirler.

Mevlana ile bir Spinoza, bir Gazzâli ile Descartes veya Becon zirvelerde buluşur. İbn Haldun'la bir Weber aynı insanın çeşitli ülkelerde çeşitli isimlerde tecellilerinden ibarettir. Bir kısmı talihliydi, çünkü hidayete mazhar olmuşlardır. İkisinden de öğreneceklerimiz var."

Mütefekkirimiz burada Avrupa ile alakalı düşüncelerini ise şöyle ifade etmektedir:

"Kıta olarak Avrupa'ya düşman değilim.

Doğu ile Batı insan beyninin yarım küreleridir. Batı Kâbiller soyundandır, daima kardeşini yemek istiyor. Batı'nın çok kahrını çektik. Bizi anlamadılar, anlayamadılar. Benim düşman olduğum Batı, sömürgeci Batı'dır; yamyam Batı'dır. Düşünen Batı'nın dostuyum.

Hiç bir kemale, hiçbir ışığa, hiçbir fazilete pencerelerim kapalı değil.

Batı meşaleyi elimizden almış, ama çok iyi maksatlar için kullanmamış.

Batı'yı Batı yapan Haçlı seferleridir. Bütün kemâlâtı ve fazileti bizden aldılar.

Biz vahye inanan ve vahye dayanan bir medeniyetin çocuklarıyız.

Batı akla ve hesaba dayanır. Biz vefayı, gönlü, itimadı, dostluğu, insanlığı temsil etmişizdir.

Batı ise biricik değer olarak menfaati seçmiş.

Esasen toplumlarımız da farklıdır. İslâm ümmeti yekparedir.

İslâm'da sınıf ve esaret yoktur.

Savaş bir cihattır. İ'lâ-yı Kelimetullah için yapılır.

Batı'da sınıflar birbirine düşmandır, milletler birbirine düşmandır. Alelumum Batı Doğu'ya düşmandır."

Komünizm Ütopyası

Keskin ve isabetli fikirleriyle Batı'yı teşrih masasında gözler önüne seren Cemil Meriç Hocamız komünizm için hayal kelimesini kullanmaktadır. Aslı olmayan sadece isimden ibaret bir ütopya...

"Komünizm bir ütopyadır, bir rüyadır. Hiçbir yerde iktidara geçmemiştir.

Sınıfların tasfiye edildiği ve devletin mevcut olmadığı bir düzendir komünizm.

Komünizm sadece bir rüyadır.. Gerçekleşmedi, gerçekleşeceğine dair hiçbir emare yoktur.

Marks'ın tasavvur ettiği sosyalizm değildir. Gerçek sosyalizmle alakaları şüphelidir.

Çin, Rusya, Küba, Arnavutluk, bütün bunlar sosyalizm kurduklarını iddia ederler. Evvela onlar birbirleriyle, sonra da kitapla çatışırlar.

1825'te doğdu sosyalizm, ondan evvel böyle bir kelime yoktu.

İlk defa İngilizler kullandılar, sonra Fransa'ya taştı. Fransa'da sınıflar var, birbirleriyle kavga halindedirler.

1- Aristokrasi (Toprak Ağaları)

2- Avukatlar, hâkimler, bankacılar, dilenciler, serseriler, rençberler.

Yapılan haksızlıklar patlamaya yol açtı. Neticede Fransız ihtilali oldu.

Manevi iktidar kilisenin elinde, maddi iktidar aristokrasinin elinde.. Fransız ihtilali ile bu ehram tersine döndü.

İhtilali yapanlar çok geçmeden ikiye bölündüler.

1- Burjuvazi (Patron)

2- Proleter (İşçi)

Nasıl bir toplum kurulacak meselesi sosyalizmi çıkarttı. Her düşünen yeni bir nazariye attı ortaya.

Marks'ın kurduğu sosyalizm; hırs, kin ve kıskançlık temeline dayanır.

Rusya'nın batıdan aldığı sosyalizm değildir. Cazibeli bir isim olduğu için kullanıyor.

Sosyalizm çoktur. Tatbik edilenlerin sosyalizmle ne derece ilgisi var belli değil.

Rusya'da devlet kapitalisttir."

Müslüman Daima Ümitlidir

Cemil Meriç'e:

"Peki insanlık bu rüyaya ne zamana kadar inanacak?" diye sorduk. Mütefekkirimizin cevabı ise şöyle oldu:

"Çok karanlık geceler, pembe şafaklarla biter diyor şair.. Bekliyoruz. Elbette ümitvarız. Bir Müslüman daima ümitlidir.

İlim miyoptur, bir karış öteyi görür. Hırsız feneri gibidir, bir parça aydınlatır, ışığın vurduğu tarafı aydınlatır. İlim de öyle... Mikroskopik bir alanda iş görür. Din ise mutlak hakikati getirir, ilim bastığı yeri görür. İlim adamı kehanette bulu-

namaz. Kaderin dışında hiçbir izah düşünülemez. Kanunları ise ancak yaratan Allah bilir.”

Mütefekkir Cemil Meriç Beyefendi’nin bir cuma sohbetinden alabildiğimiz notlar burada sona ermektedir. Meriç Hoca’dan veda edip ayrılırken gerçek bir ilim adamının sohbetinden istifade etmenin huzurunu ve sevincini duyuyorduk arkadaşlarımızla...

CEMİL MERİÇ'LE SOHBETLER

– "Münzevi Yıldızlar"da bir Dante, bir İbn Haldun ve Balzac ile Said Nursî'yi aynı başlıkta ele alıyorsunuz. Bu şahsiyetlerin birbirlerine benzeyen ortak tarafları nelerdir?

Münzevi yıldızlar yaşadıkları çağda anlaşılmayan, davalarını tek başlarına yürütmek zorunda kalmış düşünce kahramanlarıdır. Dante'nin "Herkes ne derse desin, sen yoluna devam et" mısrası hakikatin fethine koşan bütün nesillere tuttukları yolun ne büyük tehlikelerle dolu olduğunu ihtar eden bir ibret dersi değil midir?

Deniz Aynı Deniz

Başka iklimlerde doğan, dilleri ve dertleri ayrı bir insanlar kafilesi münzevi yıldızlar. Fakat damarlarında dolaşan kan aynı. Hepsi de soyumuzun karanlık gecesini aydınlatmaya çalışmış. Yani kesret zâhirdedir. Deniz tek. Çeşitli ülkelerde başka başka isimler almış. Binbir mâbedde sayısız isimlerle takdis edilen hep aynı Hâlık-ı Zülcelâl

– Bunların ayrılan tarafları nelerdir?

Ayrılan tarafları içinde yaşadıkları coğrafyadan, kucağında yetiştikleri zamandan ve aldıkları terbiyeden geliyor.

Dante Floransa'da yaşamayıp bir İslâm ülkesinde muam-

mer olsaydı, şairlik yanı ağır basan bir İbn Haldun suretinde tecelli edebilirdi.

İbn Haldun, 19. Yüzyıl Fransa'sında dünyaya gelmiş olsa keşfettiği hakikatleri adını koyamadığı bir ilim kurarak ifade etmeye kalkışmaz, zaten mevcut olan romanı genişleterek, "mukaddime" yerine "insanlığın komedyası"nı kaleme alabilirdi.

Deniz hep aynı deniz, ağaç hep aynı ağaç, fark mahiyette değil, yaşanılan çağın ihtiyaçlarında.

– Batı Balzac, Dante gibi kendi değerlerine acaba nasıl davranmıştır?

İnsan da her ülkede insandır. Her yeni inanç, her yeni düşünce, önceleri şüpheyle karşılanır. Çile ve anlayışsızlık peygamberlerin de, velilerin de, dahilerin de ortak kaderi.

Dante sürgünde yaşamış, sürgünde ölmüştür. Balzac ömür boyu sefalete mahkum edilmiş. İbn Haldun, eşkiyalarla birlikte zindana tıkılmıştır. Yani yol daima dikenli, daima tehlikelidir.

Tabiatıyla Batı ile Doğu arasında bizim aleyhimize birtakım farklar var. Batı'nın büyük adamları için Cehennem ve Araf daha kısa sürmüş. Yaşarken, anlaşılmayan, ölümlerinden sonra layık oldukları takdir ve hürmete kavuşmuşlardır.

İbn Haldun ise, ancak, asırlarca sonra ve o da yazık ki Avrupalıların himmetiyle hak ettiği makam-ı muallaya geçebilmiştir.

– Batı'da bir Said Nursî örneği var mıdır?

Batı'da birçok Said Nursî örneği vardır. Kilise hiçbir i'tizali affetmemiş. Çıkarları söz konusu olunca, en asil evlatlarını inkâr etmiş ve her asırda zekayı yangın alevleriyle yok etmeye kalkışmıştır. Hıristiyanlık daha doğrusu kilise, insa-

fa, tesamuha ve düşünceye kapalıdır. Bu itibarla İslâmiyet'le mukayese edilemez. Yalnız kilise, darağaçlarıyla, odun yığınlarıyla, kan ve ateşle kazandığı zaferleri çok pahalıya ödemiş, dünyevi ve muvakkat çıkarları uğruna düşünen insanlığın, isyan ve lanetine hedef olmuştur.

– Said Nursî'nin bizdeki durumunu nasıl karşılıyorsunuz?

Evet. Akıntıya kürek çekmek, her büyük adamın kaderidir.

Said Nursî, Babil kulesinde konuşan adam, insanlar dillerini unutmuş, hafızalarını kaybetmiş. Kinin ve husumetin çığlıkları kulakları tırmalarken, tevhide, imana ve teslimiyete davet eden mürşitlerin sesi ne kadar duyulabilir?

"Aydınlar Konuşuyor" kitabınız gaflet içindeki entelijansiyamızın cibilliyet ve cebanetini riyazî bir kat'iyetle vesikalandırıyor.

Esefle görüyoruz ki, böyle bir ruh ikliminde herhangi bir hakikatin filizlenmesi, bir emr-i asîrdir. Şâirle beraber: "Yoktur şifâ ümmidi bu ummân-ı hastaya" diyemeyeceğiz. Çünkü meş'ale, genç ve imanlı ellerdedir. Ve yine biliyoruz k:

"Çok kararan geceler, pembe şafaklarla biter."

– Arapça ve Farsça kelimeler atılarak yerlerine ecnebi dillerinden kelimeler alınmasını nasıl buluyorsunuz?

Tanzimattan beri ülkemizi daha doğrusu medeniyetimizi tehdit eden en büyük illet, teceddütperestliktir. Elbetteki zamanla bütün müesseseler değişmeye mahkumdur. Mecelle, hükümlerin bile tebeddül edeceğini haykırıyor. Fakat bu yenileşme eşyanın mahiyetinden doğmalı. Avrapa'nın madde dünyasındaki fetihleri, Tanzimat neslini ye'se düşürdü. Tanımadıkları bir gerçek karşısındaydılar. İslâm o zamana kadar

bütün meseleleri halleden bir tılsım ve mü'minlere zafer kapılarını açan bir anahtardı. İmtiyazlarından şüpheye düştüler. Arapçanın yerine Fransızca geçti. Batı'ya karşı duyulan hayranlık başlangıçta bir fetih rüyasıydı. Osmanlı için kılıçla zaferler kazanma çağı sona ermişti. Zamanla fetih rüyaları, yerlerini miskin bir teslimiyete terk ettiler.

Setler Yıkılmıştı

Bununla beraber Tanzimat aydınları, Batı mefhumlarını benimserken ana dillerine titizlikle sadık kaldılar. Ama bir kere setler yıkılmıştı. Batı'nın yalnız mefhumları değil, kelimeleri de hafızalarımızı istila etmeye başladı. Bizim olan her şeyden nefret ediyorduk. Teceddüt muhabbeti gemi azıya almıştı. Genç bir kavim olan Türkler aradıkları inanç dünyasını İslâmiyet'te bulmuşlardı. Kur'ân-ı Kerîm Allah'ın kelamıydı. Elbetteki duygu ve düşünceler bu mukaddes kaynaktan ilham alacaktı. Osmanlı'nın İslâm karşısında tavrı, asırlardan beri hasretini çektiği bir hakikate nihayet kavuşmuş olmanın bahtiyar sevinci idi. Rüyaları gerçekleşmişti artık. Keşfettiği hazine kendi hazinesiydi. Arapça ve Farsça gibi iki ayrı dil yoktu onun için, kendi medeniyetinin, kendi inançlarının, kendi gönlünün dili vardı. Bir kelimeyle Türkçeyi, Arapça ve Farsça kelimelerle dolduran bu büyük sevgi, bu hayvan-ı nâtık olmak ihtiyacı idi.

Gönlünden ve şuurundan başka zorlayıcısı yoktu. Mutlak bir hürriyet içinde kelime hazinesini, yani düşünme kabiliyetini geliştiriyordu. Gerçek teceddüt, gerçek inkılap, kendisi kalarak büyümek, kendisi kalarak zenginleşmektir. Elbetteki ülkeler fetheden bir medeniyet bu ülkenin manevi hazinelerini de kendine mal eder. Yalnız bir avuç zıpçıktının heveslerine uyarak değil, kendi ruhunun temayüllerine göre yapar

seçimlerini. Son zamanlarda bir akademi sevdası başgösterdi. Düşünmüyoruz ki, akademinin başlıca vazifesi dili istila eden yabancı mefhumları süzgeçten geçirmek, başka bir tabirle dilin kişiliğini asalet ve haysiyetini korumaya çalışmaktır. Duyulmadık şeyler ile zevki ve irfanı zir-û zeber etmek değil. Ne kadar hazin... Milli hazinelerimizi bugünkü nesillerin hizmetine açmak hevesiyle piyasaya sürülen eserlere bakıyorum. Mesela neslimizin en büyük üstadlarından Süleyman Nazif'in iki kitabı "yaşam", "dansetmek", "öğrenci" gibi kelimelerle donatılmış. Lafızların yalnız ahengi üzerinde değil, harfleri üzerinde bile, neredeyse marazî diyeceğimiz bir hassasiyet gösteren zavallı Nazif, böyle bir cerrahî ameliyata maruz kalacağını düşünseydi; bütün eserlerini ateşe atmadan ruhunu teslim etmezdi.

Zehirli Bıçaklar

– Bazı muhafazakârların uydurma kelimeleri kullanmalarının sebebi nedir?

Türk entelijansiyası, tam bir şuursuzluk içerisindedir. Dostlar, düşmanlardan daha çılgın. Frenkçe kelimeler beynimize, zevkimize, idrâkimize saplanan zehirli birer bıçak. Bu frenkçe sevdası hiçbir fikre ihtiyaç hissetmiyor. Sadece şaşkınlık, sadece kendinden utanmış, sadece bir başkası olmak arzusu.

Şunu da arzedeceğim. Uzun tecrübelerin kaziye-i mahkeme haline getirdiği bir iddia bu; Türkçeyi yabancı kelimelerle dolduranlardan hiçbiri yabancı dil bilmez. "Dost bî-perva, felek bî-rahm, devran bî-sükûn / Dert çok, hemdert yok, düşman kavi, tali' zebun"

– Dili halkın seviyesine indirmek iddiasında olanlara ne dersiniz?

– Gülünçlüğüne işaret etmek istediğim bir başka peşin hüküm de şudur:

Dil, halkın seviyesine indirilmeliymiş! Hangi halkın? Hiçbir ülkenin halkı kendi dilinin şaheserlerini okuyup anlayamaz. Amerika'da edebiyat hocalığı yapan bir arkadaşla konuşuyorduk. "Amerika'da bir Milton'u kavrayacak insanların sayısı onu geçmez." dedi.

İngiliz halkı Shakespeare'i değil, ancak, acemileri için kaleme alınmış Shakespeare'in masalları gibi sudan kitapları tanır.

Halk, edebiyata yabancı, şiirden ve maâliyattan anlamayan insanlar topluluğu değil midir? Halktan dediğimiz kişiler cehd harcar, idrâklerini genişletir, kendi dillerinde yazılmış büyük kitapları anlayacak seviyeye gelirlerse, halk olmaktan çıkarlar. Anlamak bir fetihtir, bir mükâfattır, bir imtiyazdır. Elbette ki avamın da kendisine has bir edebiyatı var. Buna folklor denilir. Ne Bâki, geniş kitlelerin şairi oldu; ne Fuzûli, ne Hâmid, ne Hâşim..

Terbiye'nin Hedefi Halkı Aydınlatmaktır

Her tabakanın dili ayrıdır. Hele büyük san'atçılardan her birinin dili, kendine göre bir başka dil. Avamla havas tefriki yalnız irfan ve düşünce sahasında bir kat'iyet ifade eder.

Terbiyenin hedefi irfanı avamileştirmek değil, avamı aydınlatıp onu ârifleştirmektir.

Düşünen, duyan ve yeni ufuklara kanatlanan insanoğluna bâkir ihtisas iklimleri açan düşünce adamlarını cehalete mahkum etmek; onlara "Düşünmeyeceksiniz, duymayacaksınız, içimizdeki büyük dünyayı kelimelere kalbetmeyeceksiniz." demek, demokrasi midir?..

Diller insanların bilgisi ölçüsünde genişler. Herkes dildeki bütün kelimeleri bilmekle mükellef değildir. İsteyen çalışarak öğrenir. Yabancı bir dili kavramak için harcadığımız emeklerin kaçta kaçını kendi dilimizi öğrenmek için harcıyoruz.

Evet dil, ecdattan miras kalan bir hazine. Hangi ecdattan? Fuzuliler, Galib Dedeler, Katip Çelebiler, Namık Kemaller de cedlerimiz arasında değil mi?

Asaletimizi isbat etmek için onların dilini anlamak, onlara layık birer evlat olduğumuzu göstermek zorunda değil miyiz?

Onlara karabetimizi (yakınlık) hüviyet varakasıyla değil, irfan ve idrâk irtifamızla isbat edebiliriz.

KADIN

– *Avrupa'da kadın haklarını müdafaa maksadıyla kurulan feminist teşekküller iddialarını ne dereceye kadar tahakkuk ettirmişlerdir?*

Batı'nın maddeci medeniyeti ne kadına huzur getirmiştir ne erkeğe...

Feminizm, aile ocağını ve insan saadetinin gerçek mimarı olan kadını sefil bir eşya derecesine düşürmüştür.

– *Avrupa'nın kadına verdiğini iddia ettiği hürriyeti nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Yarının anneleri yuvadan koparılmış, sanayinin emrinde adi birer çark menzilesine indirilmiştir. Kadına verilen hürriyet, hakikatte, bu alçalışı, bu köleleşmeyi gizleyen muhteşem bir şal...

Faciaya ilk parmak basanlardan biri Lombroso'nun kızı Gino hem felsefe doktoru hem de tabib. İtalya'nın en büyük tarihçilerinden birinin karısı.

Kadın ruhu ızdıraplar gayyasından yükselen bir feryat. Gino yalnız bu cinayete ışık tutmakla kalmamış, makina medeniyetinin soyumuzu ne büyük ızdıraplara sürüklediğini, insanlığa neler kaybettirdiğini, bir başka eserinde konu yapmıştır.

Kısaca Gino için dava yalnız kadının bedbahtlığı değildir. Ezilen insanlığın bütünüdür. Makinaların ferman dinlettiği bir lanetler berzahı olmuştur dünya.

Yirminci yüzyıl İtalya'sında büyük bir gönülden kopan bir çığlıktır, her iki kitap. Korkunç bir ithamnamedir. Makina medeniyetine kaside okuyan şaşkın mustağriplerimiz kulaklarını gerçek Avrupa'nın sesine daha ne kadar kapayacaklar?

– İslâmiyet'in kadına verdiği mevkiyi nasıl izah edersiniz?

İslâmiyet'in kadına layık olan ihtiram mevkiini bahşetmek suretiyle ne büyük bir basiret gösterdiğini Gino'yu okuyunca daha iyi anlıyoruz. Yalnız Gino'yu mu? Dünyanın dört bucağından yükselen sesler hep aynı hakikati tekrarlıyor. İnsanlık uçurumun kenarındadır, kadın en hassas varlık olarak daha çok ezilmiş, haysiyetini kaybetmiştir.

Fikret:

"Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer."

diyordu. Güzel bir mısra, ama hüviyetini kaybeden bir toplumda kadın kişiliğini nasıl koruyabilir? İslâmiyet için hiçbir zaman bir kadın meselesi olmamıştır. Olmamıştır çünkü kadın yuvanın en muhterem ferdidir. Altın buzağıya tapan toplumlarda her şey paranın emrindedir. Kadının bedbahtlığı umurunda değildir bu toplumların. Tek amaç kasaları doldurmak, bu uğurda kurbanlar verecekmişiz, vicdanlar çiğnenecekmiş, mukaddesler feda edilecekmiş ne gam...

– Avrupa bu hazin gidişin farkında değil midir?

Avrupa sanayi medeniyetiyle birlikte başlayan bu cihanşümul katliamın ızdırabını can evinde duymaktadır. Ama tarihin çarkını geriye çevirmek kolay değil. Kabiller soyu işlediği günahları unutturabilecek mi? Yoksa yer yer uyanan birkaç

büyük vicdan çölde vaaz veren dervişler gibi kendi çığlıklarıyla baş başa mı kalacak? Tekrar ediyoruz: Gino Lambroso Avrupa'ya uçurumun kenarında olduğunu ihtar eden tek Avrupalı değildir. Ama fabrika gürültüleri, kadeh şakırtıları ve kurşun vızıltıları arasında bu asil ses boğulup gidiyor.

– *Bizim aydınlarımızın durumu nasıl?*

Avrupa hâlâ kasalarının karşısında zafer neşideleri terennüm etmektedir.

Uyanmak için -topyekün bir uyanışı kastediyoruz- İsrafil'in surunu bekliyor galiba.

Fakat mazideki saadetimizin değerini anlamak ve Kabil'ler soyunun nasıl bir bataklıkta çırpındığını görmek için bilhassa müstağriplerimizin Gino gibi yazarlara kulak vermesini çok isterdik.

Batı irfanının has bahçeleri de var. Çiçekli bahçeler. Bu bahçelerin muattar çiçeklerini koklamak varken, mezbahalarda ve lağımlarda dolaşmak çılgınlık değil mi?

Bir kadının hakiki vazifesi nedir?

Gino Lambroso şöyle sesleniyor:

Anneler, her günkü gaileleri içinde kaybolan, içlerine kapanmış anneler! Genç kızlar sizlere sesleniyorum. Hepinizin kalbinde ürperen aynı özlem:

Bir yavruyu bağrına basmak özlemi...

Bugünün modası olan o büyük siyasî ve içtimaî davalar boğdu sizi, gözlerinizi kamaştırdı, başınızı döndürdü. Sustunuz ve gizlendiniz. Yabancılık duyduğunuz için utandınız adeta. Çekingenliğinizi ilgisizlik sandılar. Baskıyla karşıladılar hislerinizi. Varlığınızı inkâr ettiler, bunlar kurban dediler, bir hayalin kurbanı. Bu sizin müdafaanameniz, hâlâ yaşadığınızı

isbat için yazıyorum bunları. Sizi boyunduruktan kurtaracaklarmış. Onların boyunduruk dediği asıl vazifeniz:

Sevmesini bilen bütün kadınların ortak özlemi...

– *Kadın neden başkası için yaşar?*

Yalnız kadın mı? Dişi hayvanlar da, bitkiler de başkası için yaşar. Çiçekler taç yapraklarını feda ederler aşka. Dişi kendini feda etmese hayat bir hamlede sona ererdi. Kadının bu fedakârlığı daha derin bir içgüdüden geliyor. Erkekte de kadında da hep aynı içgüdü. Büsbütün ölmemek kaygısı. Ölünceye kadar bunun için didinmiyor muyuz? Bir gönülde, bir kitapta, bir mermerde yaşamak. Allah bu kubbede hoş bir sada bırakmamız için yaratmış aşkı. Aşkı ve ihtirası. İstikbale taşımak, adımızı bizden sonra yaşatmak, bir vücutta yeniden gençleşmek.

Ebedileşmek için ölmek. Anne çocuğu için her fedakârlığa katlanır. Erkek eseri için. Batan gemiden çocuklarını kurtaran kadın gülerek can verir. Sanatkâr heykelini, kitabını, bestesini kurtarmak için meydan okur kâinata. İhtiras, yani bir eserde gerçekleşmek, bir eserde yaşamak arzusu, hem erkeği kanatlandırabilir, hem kadını. Ama aşkta ebedileşmek yalnız kadının imtiyazı. Ancak anne ölümsüzlüğünü bütün genişliği ile duyabilir. Varlığından bir parça gelişecek, istikbali fethedecek, yaşayacaktır. Ağaç meyve vermiştir artık. Kadın bunun için aşka susuzdur. Kendini sevgiye ve sevgiliye adayışı bundan. Başka biri için yaşayan onu sezmek, anlamak ihtiyacındadır. Kadın, bunun için daha çok sezgi, daha çok duygu. Hayatı yaratmak yani başkasında yaşamak. Onu yarınlara götürecek olan: Çocuğu...

Çocukları olacak, geceleri uykularını feda edecek. Ömür boyu kahırlarını çekecek. Bunda ne çıkarı var kadının. Çocuk

yapınca daha mı sıhhatli olacak? Şöhreti mi artacak, itibarı mı? Genç kız baba ocağının sevgilisi, göz bebeğidir çok defa. Dilediği gibi yaşar, dilediği gibi harcar. Hürriyetini, rahatını, içtimaî mevkiini, hatta bazen şöhretini bırakıp bir erkeğin peşine düşmek. Hem de çok defa feda ettiklerine karşılık kendisine ızdıraptan başka hiçbir şey vermeyecek olan bir erkeğin peşine. Bu mu menfaat?

Hastalarla uğraşacak, dertlileri avutacak. Evini çiçeklerle kuşlarla donatacak... Neden? Ne işine yarayacak bunlar. Çocuğuna en çok ihtiyacı olduğu yıllarda onu evlendirecek. Ayrılacak ciğerparesinden doğrusu bu büyük menfaat. Ama çocuğu olan kadın kendisini bekleyen bütün acılara rağmen bahtiyardır. İçinde kaynaşan bütün o müphem arzular bir hedefe ulaşmıştır artık. Anne olmadıktan sonra, bütün o çırpınışların manası ne? Hazlarıyla çıkarlarını ayırmak ne kadar zor şey? Hangi terazide tartacağız bunları? Kadının hayatındaki bütün güçlükler bu trajediden doğuyor. Bazen bir vehme kapılıyor kadın, bazen yıllarca, bazen birkaç nesil unutuyor rolünü. Anne olmaktan, aile ocağının kandili olmaktan, aşkın ve fedakarlığın gönüllü kurbanı olmaktan vazgeçiyor. Sevmek ve sevilmek için yaratıldığını unutuyor birden. Maddi ve manevi servetini artırmak, çıkarına daha uygun bir kişilik kazanmak sevdasıyla politikaya atılıyor, içtimaî hayata karışıyor. İlme, edebiyata veriyor kendini.

Bugün de öyle oluyor. Yeni nesil, acıyan bir gözle bakıyor ablalarına. "Evet, eskiden kadın sevgiye atıyordu kendini, başkaları için yaşıyordu; bugün de, çekinerek başkaları için yaşayanlar var. Ahmakça bir soya çekiş, alışkanlık, bu gerici yönelişleri ayaklar altına alacağız, biz yeni kuşaklar baştan başa değiştireceğiz."

İhtiyar tarih ilk defa duymuyor bu lakırdıları. Maziyi

yıkmak isteyen ilk nesil siz değilsiniz. Ama dostlarım, kadın oldukça bir zaman güya çıkarı peşinde koştuktan, bağımsızlığına kavuştuktan, şöhret, servet kazandıktan sonra sahneden çekildi, bir de baktık ki bir hayale kaptırmış kendini. Dimyat'a pirince giderken.. İkbal avutamamış onu, alkış doyuramamış. Gerçek sevinci feragatte bulmuş kadın. Annelikte bulmuş. Kendisini çevresindekilere adamakta bulmuş. Ve tarih boyunca menfaatleriyle gönlü arasında sallanmış durmuş kadın, raks gibi.

Menfaatlerini feminizm bayraklaştırmış, gönlünü annelik doyurmuş. Kendini bir ara güdülerine bırakmış kadın, ama yine hayal kırıklığına uğramış, etrafındakilerin nankörlüğü kahretmiş onu. Yine akla koşmuş, yine menfaatlerinin sesine kulak kabartmış. Çok geçmeden boşlukta bulmuş kendini ve tekrar aşka dönmüş.

Erkeğin tanımadığı bir acı bu. İstediği, iradesine tâbî onun. Menfaatleri çok defa arzularıyla ahenk halinde.

Bitmedi. Kadın ya arzularını feda edecek, ya menfaatlerini. Üstelik arzuları da birbirleriyle çatışmakta. Çocukları, babası, kocası sevdiklerinin her biri bir kutup, her birinin arzuları başka. Kadın, sevgisini nasıl ahenkleştirecek? Her birine karşı duyduğu ilgi ötekinden farklı. Anne çocuklarına karşı beslediği sevgiyi nasıl düzenleyecek? Kucağından ayrıldığı kimselerle yeni ailesini uzlaştırabilecek mi? Gelenek baba ocağından kopacaksın diyor ona. Evin burası artık. Hislerini değerlendireceksin.

Çocuk, annesinin bir dakika yanından ayrılmasını istemez. Her an bakım bekler. Teselli bekler. Yıllar geçer çocuk delikanlı olur. Annesinin kendisini rahat bırakmasını ister. Öğütleri, tecrübeleri öfkelendirir onu. Kendi başına buyruk ya-

şamak ister. Kendisi tecrübe edecek hayatı. Başkasının tecrübesi işine yaramaz ki. Ama anne buna nasıl katlansın? Ömür boyu başlıca vazifesinin çocuğuna yardım etmek, onunla ilgilenmek olduğuna inanmış. Bu alışkanlıktan vazgeçebilir mi bir anda? İşte yeni çatışmalar,. Yeni trajediler... Erkek bütün bunların dışındadır. Onun sevgilileri zamanla değişmez. Birbirleriyle çatışmazlar. Erkek zafere ve şöhrete erişmek için boyuna yolunu değiştirmek zorunda değildir. Hatta hep aynı yönde ilerlediği ölçüde başarıya ulaşır. İster bütün ihtiraslarını, ister bir kadını tatmin eder. Yoluna devam etse de olur, vazgeçse de.

Bütün bunlar kendi bileceği şey. Saadeti başkalarına bağlı değil. Bugün şunu yarın bunu isteyen ve arzuları birbiriyle çatışan başkalarına...

Demek ki kadının kurbanı olduğu trajedilerin kaynağı ne aksi tesadüfler, ne beşerî kanunlar, ne erkeklerin kötü oluşudur. Bu facianın kaynağı kadının misyonu. Başkalarına ihtiyacı oluşu, başkalarını sevmesi. Başkaları tarafından sevilmek isteyişi. Kanunî durumunu düzeltmişiz, mesut olacak değil ki. Kadını mesut etmek için erkeği terbiye etmek lazım. Erkek kadını daha iyi anlamalı, ona daha iyi yardım edebilmeli ki, acıları dinsin kadının. Kızının ruhunu tanıyan baba onun istikbalinden niçin endişe eder? Yeteri derecede siyasî haklara sahip olamayacağı için mi? Yoksa erkeğin hakimiyetine karşı kanunların kızını koruyamayacağından mı? Hayır. Nasıl bir facia içine yuvarlandığını bildiği için tasalanır. İnsanları tanıdığı için tasalanır, kızının onlar hakkında ne büyük hayallere kapıldığını bildiği için tasalanır. Tasalanır, çünkü genç kadının kendine güvenini kibir, çırpınışlarını bencillik, hassasiyetini budalalık, idealizmini yapmacık sanacaklardır. Kızı da insanları onun kadar tanısaydı, yahut

insanlar kızını kendi tanıyabildiği gibi tanıyabilselerdi ne kadar, ne kadar rahat olurdu.

Aslına bakarsanız, toplumun durumu da babanınkinden farksız. Kadının arzularını tanımadan onu nasıl mutluluğa eriştirebiliriz, onu veya onunla birlikte erkeği yani cemiyeti. Bunun için hem erkeği, hem kadını aydınlatmak, ikisini faydasız anlaşmazlıklardan kurtarmak lazım.

– Bediüzzaman hanımlara, hassaten annelere "Şefkat Kahramanları" diyor. Şefkatle kahramanlık nasıl birleşiyor?

Bediüzzaman kadınlara Şefkat Kahramanları diyor. Gino da aşağı yukarı aynı kanaattedir. Ve bu iki kelime kadın ruhunun bütün ihtişamını hülasa ediyor. Veciz bir şekilde Bediüzzaman bu hakikati ifade etmiştir.

UYDURMA DİL

– Bir sohbetinizde “Felâketlerimizin kaynağı uydurma dildir.” diyorsunuz. Bunu misâlleriyle anlatır mısınız?

– “Ve Allah Adem’e isimleri öğretti.” (Bakara, 2/31) Adem’in (aleyhisselâm) meleklerden üstün tarafı bu bilgisi, yani lisanıdır. Lisan, Cenâb-ı Hakk’ın soyumuza bahşettiği en büyük vedia. Bu imtiyaz sayesinde eşref-i mahlukat olabildik. İnsanlığın maruz kaldığı en büyük felaket Nuh tufanı değil, Babil kulesinde dilini unutmasıdır. Milleti millet, insanı insan, sürüyü cemiyet yapan dildir.

Hâlık-ı Zülcelal emir ve nehiylerini peygamberlerine vahyetti. Peygamberler de insanoğlunu dil sayesinde hidayete kavuşturdular. Medeniyet bütün tecellileriyle dile irca edilebilir.

Şiir, duyguların kelimelerle ifadesi, musiki seslerle...

Ne demiştik: Itır gülün sesi, ışık sonsuzun. Geceleri ölüm konuşur karanlıklarda. Çiçekler, kuşlar, ırmaklar, bütün kâinat sonsuz bir zikir içinde değil midir? İnsanın tek üstün tarafı sözlerini daha vâzıh, daha aydınlık bir biçimde ifade edebilmesi. Deli ile aptal arasındaki tek fark nutuk, yani kelâm değil mi?

Uydurma dil insanı insandan, tarihten, tefekkürden bir kelimeyle bütün imtiyazlarından koparan bir facianın adıdır.

Hayal ve düşünce dünyası tarumar olan nesiller abese teslim olmayıp ne yapacaklardı? Şuursuz, hedefsiz bir kalabalık.

Ya cinayete koşacaktır, ya intihara...

– Kelime: Zihnin bu esrarlı meyvesini asırlar nasıl besler ve olgunlaştırır?

Kelime çakıl taşları gibi dalgaların kıyıdan kıyıya sürüklediği cansız bir varlık değildir. Kaldı ki çakıl taşları bile şekillerini bir günde kazanmazlar. Kelime, bir kelimeler bütünü içinde olgunlaşan manasını ve şiiriyetini asırların potasında kazanan esrarlı bir varlıktır. Kelime tedâileriyle bütündür. Bir ayette, bir hadiste, bir şiirde mukaddestir. Duadır, ninnidir, küfürdür. Bütün bir ömre tutulan ışık, damarlarımızda dolaşan kan, kitleleri coşturan imandır.

Tarifi açarsak: 1- Medeniyet, Avrupa'nın şimdiki civilization'u değildir. Her topluluğun kendine göre bir medeniyeti vardır. Medeniyetin şu veya bu idare tarzıyla, yani icrâ-yı nizamât ile doğrudan doğruya ilgisi yoktur. 2- Terakki de, cemiyeti tertip eden fertlerin daha aydınlık, daha insanca, daha mutlu bir hayatı gerçekleştirmek için harcadıklarının bütünüdür.

Namık Kemal de başka türlü düşünmez: "Medeniyet âsâyişte kemaldir. Âsâyiş; maddî ve manevi huzur." Ama şair, tecrübeli devlet adamının bir kanun maddesine benzeyen tarifiyle yetinemez. Somuta ihtiyacı vardı. Terakki makalesine Londra'yı anlatmakla başlar. Amacı her hangi bir şehrin tasviri değildir. Şair, Batı ile Doğu'yu karşılaştırmak, çağdaşlarını uyarmak ister. Kısaca Londra bir vesiledir Kemal için, bir vesile ve bir remiz. Medeniyet-i hâzıra demek, Londra demek.

– "İmanla inkârın savaşı"ndan bahsederken "müstağripler bir ağızdan haykırıyordu: Teceddüt, teceddüt.." Bu, meseleyi misâlleriyle açıklar mısınız?

Muhteşem bir mirasın yükü altında ezilen ihtiyar medeniyetler çocuklaşırlar. Çocuk kâinata tecessüsle eğilir. Her şeyi tanımak, her şeyi denemek, her şeyi fethetmek ister. Bu zafere ve olgunluğa kanatlandıran bir tecessüstür. Oysa kocayan toplumların yenileşme sevdaları patolojiktir. Kendi kendinden utanan, kendi kendini tahrip eden şuursuz bir çırpınış. Tanzimat'tan bu yana aydınlarımıza musallat olan bu çeşit bir hastalıktır. Hafızasını kaybeden, daha doğrusu hal-i pürmelâlini unutmak isteyen bir ihtiyarın felce uğramış iştahlarını körüklemek ve hayata tırnaklarını geçirmek ihtiyacı.

Sıhhatli cemiyetler kendileri kalarak tazelenirler. Bunayan toplumlar için teceddüt kemale varmak için bir vasıta değil, bir mukabe-i amâldir.

Namık Kemal, Hugo'nun bir mukaddemesinden aldığı ilhamla eski edebiyatı topa tutar. Bu çok zeki ve ateşîn edibe göre Ahlak-ı Alâi'yi okumaktansa, hapishanede yatmak daha zevkli iştir.

Suâvî, İslâm medeniyetini bir kalemle inkâr edip Türk'e hayli cedler aramaya kalkışır ve Batı'nın hiçbir ilmî haysiyeti olmayan birtakım kitaplarından bu iddiasını ilmileştirecek deliller arar. Bir kelimeyle çağ baştan başa teceddüt humması içindedir. Ve her hummalı adam gibi sık sık sayıklar.

– Bütün aydınlar bu yanlışlığa kapıldılar mı?

Yalnız haksızlık etmeyelim. Bu teceddüt humması bütün aydınları istilâ etmiş değildir. Ne Cevdet Paşa, ne Ahmet Mithat Batı Medeniyeti'nin gözü bağlı birer taklitçisidir. İkisi de

Namık Kemal'in bu anlayışına titizlikle sadık kalmışlardır. Başka bir deyişle Batıcı değil, medeniyetçidirler.

Kaldı ki o devrin münevverlerini elli yıl önceki aydınlarla mukayese etmek son derece büyük haksızlıktır. Bilirler ki medeniyet demek terâküm demektir. Hepsi de milleti millet yapan meselelerde, değerler üzerinde son derece titiz davranmışlardır.

Batı'nın 16. asırdan beri hasretini çektiği bir dava var: İnsanları aynı dille konuşturmak. Akamete uğrayan bir dava, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra âlimler esperonto dilini imal ederler. Öğrenmesi çok kolay, aydınlık, hiçbir nahiv güçlüğü olmayan bir ifade vasıtası.

Esperantoculardan birkaçı Anatole France'ye gelir. Üstadım derler, kitaplarınızdan birini müsaade buyurursanız, Esperantoca'ya çevirelim. Anatole France gülümser. "Çok isterdim ama yapmazsınız." der. Dil, ağaç gibi, insan gibi, yaşayan bir varlıktır. Zekâdan çok gönlün eseridir. İnsan güzel bir heykel yapabilir, ama heykel canlı değildir. Günlerce ücra bir dağda yaşasanız en güzel bir heykel bile sizi kayıtsız bırakır. Pasaklı bir kadını Venus DeMilo'ya bin kere tercih edersiniz.

– Dil meselesi, ne zamandan beri bir mesele haline geldi? Daha doğru bir ifadeyle lisanımıza ne zamandan beri tahribe başladılar?

Tasfiyeciler ikinci meşrutiyetin sahneye çıkardığı bir avuç şaşkın... Maziden kopan ve Osmanlı irfanına anlaşılmaz bir husumet besleyen bu zıpçıktılar taifesinin büyük bir mazereti vardı: Cehalet. Teklifleri kahkaha ile karşılandı. Kemikleri çürümeden unutulup gittiler.

Lombroso, "Madde ve mana dünyasını idare eden iki kanun vardır." der:

1- Her türlü yeniliğe şüpheyle bakmak.

2- Yenilik peşinde koşmak.

İkinci kanun daha çok deliler arasında forma formadır. Yani teceddütperestlik çok defa bir hastalık alametidir, İtalya yazarına göre.

– Bu yaranın tedavisi nasıl olacak?..

Âlimler müdahaleden vazgeçip mabedin bekçiliği vazifesini can u gönülden yapmaya karar verdikleri; yazarlar haysiyetlerini idrak ettikleri ve bütün Türk milleti facianın azametini kavradığı gün tedavi yoluna girilmiş olacaktır.

– "Düşmanın teslim alamadığı tek kale kalmıştı hafıza, yani dil." Nasıl oldu da düşman bu kaleyi tahrip edebildi?

Bir Fransız doktoru Dubois: "İnsan ölmez, intihar eder." diyor. Entelijansiya şuurunu kaybetmemiş olsa kale bütün heybetiyle ayakta dururdu. Kocayan bir medeniyetin haramzade evlatları, kazmaya, küreğe sarılıp şımarık çocuklar gibi irfanımızı yıkmaya yöneldiler. Hepimiz bu tahrip teşübbüsünde bilerek, bilmeyerek sarf-ı himmet eyledik.

– Cezmi Ertuğrul diyor ki: "Dildeki keşmekeş yabancı kelimelerin çokluğundan gelmiyor, anarşi kafamızda." Buna göre esas dava kafadan, kalpten, oralardaki yaralardan mı başlıyor?

C. Ertuğrul haklı. Fakat kafadaki anarşiyi körükleyen de dildeki istikrarsızlık değil mi? Cezmi Ertuğrul'un sözleri şu manada doğru: Dildeki yabancı kelimeler, ne bakımdan yabancı? Demek istiyor ki tefekküre engel olan, kelimelerin kendisi değil, nahivdeki istikrarsızlık, mefhumların vuzuha kavuşmamış olması, ciddi bir kâmustan mahrum oluşumuz ve aydının bir müphemler dünyasında bocalayıp durması.

– Türk diline hizmet eden âlimlerimiz kimlerdir?

Kaşgarlı Mahmut'tan, Antep'li Asım'a... Sinan Paşa'dan, Yakup Kadri'ye, Yunus Emre'den Karacaoğlan'a kadar binlerce, yüz binlerce münevver.. Dili yapan, âlimlerden çok sanat adamları, alimlerin vazifesi tespit ve izahtan ibaret.

Bu şair ve nasirler kafilesine coşkun belağatiyle, İslâmî mefhumların hafızalardan silinmemesine yardım eden Erzurumlu İbrahim Hakkı, Aksekili Hamdi ve Bediüzzaman gibi iman serdarlarını da ilave etmek bir kadirşinaslık olur.

– Dilimizi bu hâle getirenler kimlerdir?

Arz ettim.. Rüzgarın önünde mukavemet edemeyen bilcümle vatandaşlar...

– Osmanlıcayı tarif eder misiniz?

Osmanlıca: Batı Türkçesinin adıdır. Türk edebiyatının, Türk düşüncesinin, Türk hassasiyetinin ifade vasıtası olan, gerçek Türkçe. Osmanlıca diye bir dil yoktur diyorlar, hay hay... Osmanlıca belli bir dönemde Batı Türkçesine verilen bir isimdir.

– Lisanımızı bugünkü perişan hâle kimler getirdiler?

Newton'un bir köpeği varmış, çok sevimli bir köpek. Birgün kütüphanesinde çalışırken kapıdan çağırmışlar. Köpeği bırakıp dışarı çıkmış. Dönüşte bir de ne görsün? Mürekkep hokkası, üzerinde yıllardan beri çalıştığı eserin üzerine devrilmemiş mi? Köpek marifetinden mağrur kuyruğunu sallaya sallaya efendisinden iltifat beklemektedir. Zavallı Newton perişan ve muzdarip. Bir harap olan kitaba bakmış bir de köpeğe. "Ne söyleyeyim" demiş; "yaptığın haltın farkında değilsin ki?"

Türkçenin hazin akıbetine ağlayanlar hep İngiliz âlimini hatırlatır bana.

Yalnız hokkayı deviren de biziz, döğünen de...

İbranilerde âdetmiş: Ülkede veba gibi korkunç bir salgın belirince, ilahî gazabı teskin için zavallı bir teke bulup günahlarını ona yükler, böylece suçlarından kurtulmak isterlermiş.

Suçlarımızı yükletecek bir günah tekesi aramak boşuna. Hazret-i İsa'nın "İlk taşı hiç günah işlemeyen atsın." ihtarı hepimiz için geçerlidir.

– Son yarım asırlık tarihimizde kendini uydurmaca salgınından koruyabilen kaç yazar sayabilirsiniz?

Dünküler yeniliğin cazibesine yakalanmışlardı. İhtiyar bir medeniyetin kendi değerlerine küsmüş, ne pahasına olursa olsun değişiklik isteyen kılıç artıkları için başarılması en kolay devrim, dili tahripti. Dinledikleri ninnilerden, duydukları şarkılardan, kulak verdikleri dualardan usanmışlardı. Genç nesiller onların açtığı yoldan doludizgin ilerlediler. Yalnız konuştuğumuz dile düşman değildik. Dünün büyük eserleri de yok edilmeliydi ki, mazi ile hâl arasında hiçbir köprü kalmasın. Mabedi bekçisiz bulan sözde aydınlar Cevdet Paşaları, Namık Kemalleri de kendi bozuk dilleriyle konuşturmaya kalktılar. O zaman şöyle feryat etmiştik:

Dil musikidir.. Musikilerin en manalısı, en az müphemi, ama musiki. Her kelime, bir kelimeler dünyasının anahtarıdır; meçhule açılan bir kapı, her kelime. Meçhule, yani rüyalara, hatıralara, anlatılamayanlara, anlatılamayacaklara. Mağaralarından süzülür şuuraltının, şuurun, yedi kat göğünden dökülür. Kelime küfür, kelime dua, kelime büyü. Zihnin bu esrarlı meyvesini asırlar besler, asırlar olgunlaştırır.

Müteradif, avam içinde mevcut. Birbirini bütün tedâileriyle karşılayan iki kelimeye ne aynı dilde rastlarsınız, ne iki

ayrı dilde. Mücerredin, manevinin sonsuz ve esrarlı dünyası bir yana, maddenin katı ve sığ gerçeğini belirten kelimeler bile farklı.

Avrupa mazisine hürmetkârdır, şâheserleri hırsların veya heveslerin tasallutuna terk etmez. Montaigne'i yirminci asır fransızına on altıncı asrın garip imlâsı ile sunar. Rabelais'nin tek kelimesine dokunmaz. Hele Malherbe'den sonrakiler bir Cornille, bir Racine, bir Moliere... Çağdaş bir yazardan daha çok çağdaş hayatın içindedirler.

Bir Dante'yi, bir Shakespeare'i, bir Milton'u değiştirmek kimin haddine?

Hürriyet yayınlarının "Osmanlı Tarihi"ni okurken (Namık Kemal, 1971) bunları düşünüyordum. Namık Kemal bu milletin sesidir, bu milletin yani tarihin. Namık Kemal yaşayan ve yaşayacak olan dün. Daha doğrusu tereddütleri, bocalayışları, arayışları ile bugünün tâ kendisi. Tarihçi Namık Kemal, soğuk kanlı bir kütüphane adamı değil, coşkun bir mücahit. Kükreyen bir vicdan, isyan eden bir gurur. Bazen vecd, bazen öfke, bazen taarruz, bazen müdafaa. Namık Kemal'de tarih miskin bir tebahhur değil, cihangirâne bir şuurdur. Yazmaz, aydınlatır. Işık, çevrilebilir mi? Işık ve sayha. Namık Kemal ışık ve sayhadır. Sokağın dilini konuşmaz Namık Kemal. Sokağa kendi dilini öğretir. Coşkun, girift ve şairane dilini. Bununla beraber Osmanlı Tarihi'nin bu üslubu üstadın yazı hayatında bir sadeleşme merhalesidir. Tanpınar doğru söylüyor: "Muharrir, hemen hemen konuşma diline yakın ve sanatsız yazar." O'nu bugünün cıvık, miskin, eğri büğrü nesri ile konuşturmak ihanetlerin en büyüğü değil mi?

Hürriyet yayınlarının, Namık Kemal'i tanıtmak teşebbüsünü takdirle karşılarız. Mazinin mefahirini yaşatmak, bir

millete yapılacak en büyük hizmet. Yalnız tutulan yol yanlıştır. Namık Kemal olduğu gibi yeni harflere geçirilmeli, kitabın arkasına bir lügatçe eklenmeliydi. Biz, yalnız Osmanlı Tarihi'ni değil, dilimizi de Namık Kemal'den öğrenmek zorundayız. Esefle belirtelim ki, Osmanlı Tarihi'ni "bugünkü dile aktaranlar", okuyucuya Namık Kemal ile ilgisi olmayan, tatsız, zevksiz ve garâbetler ile dolu bir karalama sunmuşlardır. Türkçe büsbütün mü unutuldu? Münekkit ne zamana kadar susacak? "Suçluyu affeden hâkim, kendini mahkum etmiş olur." diyor Publius Syrus.

Gençlerimize böyle mi tanıtacağız Namık Kemalleri? Doğrularımızı Batı'nın yalanları karşısına böyle mi çıkaracağız? Okuyucuya Osmanlı Tarihi diye tımarhane zabıtlarından daha perişan bir karalama tomarı sunmaktan utanmıyor muyuz? Maksadımız mefahire karşı nefret mi uyandırmaktır? Nesillerin idraki ne zamana kadar ilk gelenin hırsına ve hevesine feda edilecek?

– *Cevdet Paşa'dan da bahsediyordunuz?*

Cevdet Paşa çağdaş Türk nesrinin mimarlarından biri: Dürüst, aydınlık, tekellüfsüz bir nesir... Yalnız Türk nesrinin mi? Bütün bir nesil -bütün bir millet diyecektim- düşüncenin kanunlarını "Miyar-ı Sedat"tan öğrendi. 19. Asır, fetihleri, tecessüsleri, arayışları ile iki isimde zirveleşir: Ahmed Mithat, Ahmet Cevdet.

"Cevdet Paşa'nın üslubu şark dünyasının dışına çıkmadan muayyen bir dil telakkisinin içinden geçerek süzülmüştür." diyor Tanpınar. "Üslubunda en kuvvetli tesir, eski müverrihlerimizden gelir. Tabii halde konuşmaya benzeyen ifade şekli onlarındır. Ben gerek devrinde ve gerekse ondan çok sonra, Türkçeye hakkıyla sahip başka bir üslûp tanımıyorum."

Medresenin bu son büyük temsilcisi Tarih-i Cevdet'in ifade selasetini Encûmen-i Dâniş'in telkinlerine bağlayacak kadar mahviyetkârdır.

"Bir vakitten beri Bab-ı Âli'ce evrak-ı resmiye müseccâ yazılmak mültezem olmakla ekseriya kelamın hakkı verilmez ve bazen layıkıyle maksat anlaşılmazdı. Ketebe-i aklâm çok defa bir seci' için asıl manayı feda ederlerdi. Bu cihetle tahrirat-ı resmiye ekseriya beleğattan âri olurdu. Reşit Paşa kelamda belağati iltizam etti ve Bab-ı Ali'nin kitabetini tarz-ı tersile döktü. Binâen alâzâlik Tarih-i Cevdet'in dahi tarz-ı tersil üzere ve lisanımızda zebanzet olan ibâret ile yazılması iltizam olundu. Tarih yazma hususunda telakki ettiğim talimat şu idi: Elfaz-ı garibe istimalinden ve teküllüfâttan sarf-ı nazarla herkesin anlayacağı tabirat ile yazılmak:

İşte bunun üzerine Tarih-i Cevdet'in tahririne başladım ve tarik-i tersilde kaba Türkçe ibarât ile tahririni iltizam eyledim."

Yukarıdaki parçayı eserine aynen nakleden Ebu'l-Ulâ Mardin de şöyle der: "Cevdet Paşa herkesi okur yazar bir hale getirebilmek için dilin sadeleştirilmesi lüzumuna kail olmuş tumturaklı, secili yazıların yalnız takrizlerde kullanılmasına taraftar olarak diğer yazıların açık Türkçe yazılmasını ve dilimizle en güç ilmi bahislerin bile yazılabileceğini ileri sürerek bu vadide yazdığı yazıları misal olarak göstermiştir."

Filhakika, Paşa Kavaid-i Osmaniye ile Türkçenin, Belagat-i Osmaniye ile Türk belagatinin ilk temel kitaplarını vermekle kalmamış, tok, berrak, vakur üslubuyla edebiyatımıza düşünce nesrinin en güzel örneklerini sunmuştur.

Tarih-i Cevdet'in muhteva olarak değerine gelince.. İsmail Habib'i dinleyelim: "On iki ciltlik Tarih-i Cevdet, yalnız

azametli bir faaliyet abidesi, yalnız açık ifadesiyle nesir sadeliğinden bir merhale, yalnız temas ettiği meseleler ve tedkik ettiği mevzular hakkında herkes için muteber mehaz değil... Teceddüdümüzün fikrî tarihinde ehemmiyetli bir mevki kazanmış eserdir.”

Tanpınar da sitayişlerinde daha az cömert değil: “Cevdet Paşa, Peçevî’ye, Âli’ye, Katip Çelebi’ye, hatta o kadar lezzetli ve dikkatli olan Nâima ile Şârihü’l-Mennarzade’ye rağmen en büyük müverrihimizdir.

1851’de açılan Encümen-i Dâniş. 1774’den 1826’ya yani Kaynarca’dan Vak’a-yi Hayriyeye kadar geçen zaman içinde Hammer’i tamamlayacak bir tarih yazmak vazifesini O’na vermişti. Sonradan irade-i seniyesi de çıkan bu karar, O’na otuz senelik bir çalışmanın yolunu açmıştır.

İbn Haldun’un bu son şakirdi, impratorluğun tarihini adetâ müesseselerin tarihinde mütalaa eder, düşüncesini uyandıracak kadar derin bir perspektifle cemiyetimizi garplılaşmaya götüren hadiselerin üzerinde durur.

Son yıllarda garip bir mahluk türedi Türkiye’mizde. Tek sahife tarih okumadan milletin mazisini keşf, halini tasvir, istikbalini tanzim eden bir allame türü... Hafızamızı kaybettik, yani şuurumuzu...

Sabah gazetesinin Cevdet Tarihi’ni eski harfleri bilmeyenlere sunması bizi çok sevindirdi. Gerçekten de vakıfane şerhler ve zengin bir lügatçe ile aydınlatılmış bir Tarih-i Cevdet milli kütüphanemiz için paha biçilmez bir kazanç olurdu. Böyle bir teşebbüsün tek tehlikesi vardı:

Cevdet-i tercümeye kalkışmak. Zira, arzettik: Belagat-ı Osmaniye yazarı rastgele bir tarihçi değildir. Namık Kemal gibi bir üslûp üstadıdır. Biz O büyük sanatçılardan yalnız

"vak'a-yı tarihiye"yi değil, dilimizi de öğrenmek zorundayız. Bir düşünceyi ifade edecek çeşitli kelimeler arasında yalnız bir tanesi doğru, yalnız bir tanesi güzel, yalnız bir tanesi yerindedir. Üslûp demek bu tek kelimeyi keşfetmek demektir. Büyük müelliflerin imtiyazıdır bu keşif, imtiyazı ve "sıfat-ı kâşife"si. Cevdet Paşa'yı tercüme edilmiş görünce büyük bir hayal kırıklığına uğradık. Hele tercümenin mübalaatsız bir heveskâra havale edilmiş olması. Enkazından sefil bir gecekondu konulmuş. Bir gazete böyle bir cinayetin mesuliyetini nasıl yüklenebilir?

Tekrar ediyoruz. Namık Kemal tercüme edilmez! Cevdet Paşa tercüme edilmez! Belagattaki iktidarını dosta düşmana kabul ettiren, bir nesir üstadını musikisiz, tedâisiz, donuk, köksüz bir ifadeyle konuşturmak ne büyük hadnaşinaslık. Hele Paşa'yı zaman zaman Ataç üslubuyla miyavlatmak, utanmazlığın tâ kendisi. Sabah ve Hürriyet gazetelerinden temennimiz "Emanetleri ehline tevdi" etmeleridr.

Bu feryatlarımıza kimse kulak asmadı. Zavallı Süleyman Nazif de kurbanlar kafilesine ite kaka sokuldu.

"Mütercim" cahiliye devri şairlerini cennette 'dans' ettirdi. Cenab, Nazif'in "en küçük öğrencisi" olarak takdim edildi.

Bir kelimeyle fâcia bütün dehşetiyle devam ediyor. Yangın kulesindeki nöbetçinin canhıraş çığlıklarına kulak veren yok.

Ne kadar hazindir ki, bu cinayetlerin faili muhafazakâr dediğimiz matbuat. Dil Kurumu'nu suçlamaya ne hakkımız var. O mabedin müseccel ve ruhsatlı bir yıkıcısı.

– Çağ, çağdaş ve çağdaşlaşma zamanımızın çok kullanılan kelimeleri. Bu kelimeleri nasıl buluyorsunuz?

Müphem, cıvık, kaypak kelimeler...

Çağdaşlaşma lafzının ihtira beratı aydınlarımızdır. Başka bir deyişle hiçbir Batı dilinde benzeri ve karşılığı olmayan garip bir lafız. Sanıyorum ki mefhumun isim babası Ziya Gökalp. O dönemin Türk entelijansiyası kendi kabuğundan çıkmak ve Avrupa'ya benzemek sevdasındaydı. Avrupalılaşmak gibi bir kelime, Müslüman-Türk halkını tedirgin edebilirdi. Muasırlaşmak ise daha sevimli, daha yumuşak, daha riyakâr bir mefhumdu. Sanki asır, hudutları belli bir coğrafya bölgesiydi. İstersek biz de o hayal bölgesinde yerimizi alabilirdik. Bu habis kelime yalçın bir duvara çarparak esfel-i safiline yuvarlandı. Hak için asrilik dinsizlik demekti. Bir gaye olarak sunmak istenilen kelime bir tehzil ve hakaret sıfatı oldu. Ziya Gökalp'in çocukları, hocalarının uydurduğu bu sevimsiz kelimeyi Türkçeleştirdiler. Muasırlaşmak çağdaşlaşmak oldu.

Bu habis kelimeleri, lugat hazinemizden tard etmedikçe düşünce selametine ulaşamayız. Gerçi Avrupa da şuurumuzu bulandırmak için, nice lâfızlar icad etmiş. Ama hiçbir emperyalist, çağı tek başına temsil etmek gibi abes bir iddiaya kalkışmamıştır. Hıristiyan dünyanın son keşfi, "az gelişmişlik". Asırlık hezimetlerin öcünü almak için uydurulmuşa benzeyen bu sefil kelime müstağriplerimiz tarafından hararetle benimsendi. Neden az gelişmiş, niçin az gelişmiş, kime göre azgelişmiş? Tarih sahnesine çıkan büyük medeniyetler birbirine eşit değerdedir. İslâm-Türk medeniyeti, bu medeniyetler içinde en parlak, en uzun ömürlü, en zinde medeniyetlerden biridir. Medeniyetin tek ölçüsü vardır: İnsana verdiği değer.

– "Türkiye'de Çağdaşlaşma" yazarı Niyazi Berkes'e göre çağdaşlaşma nedir?

Lafza yeni bir hüviyet kazandırmak isteyenlerden biri de Niyazi Berkes'tir. Üstad zamirini ifşa etmekten çekindiği için müphem, karanlığa sığınmaktadır. Zira kendileri için çağdaşlaşma sadece dinden uzaklaşma demek. Sayın profesör çağımızın ayırıcı vasfını nasıl tesbit etmiş bilemiyoruz. Yirminci asrın farikası gerçekten dinden uzaklaşma mıdır? Oysa dünyanın dört bucağında hummalı bir arayışa şahit olmaktayız. Gerek ilim adamları gerekse kalabalıklar mukaddes susuzluğu içinde. İdeolojiler bile taraftar kazanmak için birer din haline gelmek ihtiyacı duyuyor.

Hipnotizma, ispirtizma, falcılığın her şekli. Mukaddeslerini kaybeden yığınlar için birer avunma kaynağı. Güneşi balçıkla sıvamaya kalkan Avrupa insanı, karanlıktan tedirgin olduğu için yakamozların peşindedir. Semavî dinlerin yerini tutmaya çalışan siyasi ideolojiler sefil birer mum. Sayın profesör her medeni milletlerin binbir delille peşinden koştukları bu mavera ihtiyacını görmezlikten gelip dünyanın topyekün dinden koptuğunu nasıl iddia edebilir? Sayın Berkes'e göre inkılaplarımızın hepsi de tek hedefe müteveccihtir: İslâmiyet'i yok etmek. "Türkiye'de Çağdaşlaşma" bir haçlı ordusunun gayzıyla kaleme alınmıştır. Fikir sefaleti içinde çırpınan sosyalist delikanlılar için mukaddes bir kitap olmuştur bu eser. "Türkiye'de Çağdaşlaşma" Çağdaşlaşma deyimi de bir neslin şuur altına sinmiştir. Mahiyeti meçhul bir sihir veya bir zehir gibi.

"Türkiye'de Çağdaşlaşma", tanınmış müstagriplerimizden Celal Nuri'nin "Tarih-i Tedenniyat-ı Osmaniye"si gibi bir eser. Niyazi Berkes, cümle kurmaktan âciz bir idrâk fukarası. Herhangi bir müsteşrik kadar Türkçe bilmeyen bu garip yazarın tesbit ve teklifleri de kendisi kadar garip. Bu maskaralıkları teşhir etmek zavallı gençlerimizi felakete sürükleyen

hokkabazların ruh sefaletini sergilemeye yaradığı ölçüde faydalı olacak.

– *Hicvin tarihini anlatır mısınız?*

Hiciv insanlık kadar yaşlı. İnsan her çağda öfkelenmiş, her çağda kelimeleştirmiş öfkesini. İsyanla gazap insan ruhunun ezeli tecellileri.

Şair, serâzad bir hassasiyettir.

Ağzına geleni söyler. Kimi efendilere, kurulu düzene neşideler okur, kimi küfreder.

Elmas tasmalı kalpazanlar zalimlere gülsuyu serperken karanlıklardan bir sayha yükselir. Nebi'nin veya şairin sesi.

Mehmed Emin güzel söylemiş:

"Unutma ki şâirleri haykırmayan bir millet

Sevenleri toprak olmuş öksüz çocuk gibidir."

Gerçek şairin bir elinde yıldızlar meşale, bir elinde yıldırımlar âsa.

Kucağında tabiatın en muattar, en solmaz çiçekleri, dudaklarında kâh dua, kâh şarkı, kâh lanet vardır.

Buhtunnasırların şenaat yuvası saraylarını ateşin harflerle damgalayan lanete uğramış insan topluluğunun çökeceğini asırların hafızasına kazan şairlerin kalemidir hep.

Esir milletlerin başucunda ağlayan odur.

Kerpiç kulübelere güneş onun kanatlarıyla girer.

Ama şiir daha çok nezahat demektir. Bir Osmanlı şâiri:

"Edip olur kişi, sermaye-yi hayası kadar." diyor. Sürurî'nin milletlerarası halef ve seleflerine verilebilecek en efendice cevap.

O halde hiciv hem merdut hem muhterem bir sanat.

Elbette öyle... 16. asırda yaşamış ünlü bir İtalyan şairi var. Hicivle büyük servetler kazanmış. Kabiliyetini şantaj için harcayan o büyük kelime canbazının hafızalarda bıraktığı tek hüküm sanatçının esfel-i safiline yuvarlanabilecek habis bir varlık olmasına esef etmekten ibarettir.

Bahşiş koparmak için hicve sarılan soysuz, ziyafet sofrasının etrafında diş gıcırdatan çomardan farksızdır.

İftira lâğımlarının kustuğu hiciv, sefil hınçların emzirdiği hiciv, akbabalara yaranmak için güvercinlere saldıran hiciv, köle hiciv, ısmarlama hiciv merduttur, meşumdur, melundur.

Bu korkunç silahı eli ve ruhu kirlenmeden kullanabilenler gerçekten bahtiyardır.

– *Fakat hicvi tarif etmediniz?*

Lirizm ırmağının coşkun bir koludur hiciv.

Önceleri bulanık akar, sonra durulur. Zamanla bir mekteb-i edeb olur, tarih gibi. Vatanı, Roma. İlk büyük temsilcileri: Horatius ile Juvenalis, Birincisi Sâdi'yi ve Hayyam'ı hatırlatır: Rind, bilge, zarif; ikincisi İsrâîlîleri: Haşin, yavuz, öfkeli... Horatius bahtiyarların şâiri, Juvenalis muzdariplerin... Zekâ ile vicdan. Horatius, sevdiklerini yaralamamak için oklarını uzaklara atan bir heccav, çağının zevk ve zerafet hocası. Juvenalis'in perî-i ilhâmı: Öfke. Cinayet istihzâ ile cezalandırılamaz. Şâir, alevden kamçısına sarılır hicvin; saraylardan meyhanelere.

Sonra hiciv yatağına çekilir, yani artık belli bir edebiyat nevi değildir. Klasik Fransız şiirinde boğuk bir yankıdır: Horatius'un yankısı. İtalya'da destandır (İlahi Komedya). İspanya'da roman (Don Kişot). Bir kelimeyle istiklalini kaybetmiştir. Belli bir edebî tür değildir.

Tahirü'l-Mevlevî, hiciv "Teşrih-i rezail ve teşhir-i erâzil

için yazılır." diyor. Şiir, ne bir teşrih masasıdır, ne bir teşhir çarmıhı. Nezih olmak şartıyla, hak ve hakikatin müdafii, gadir ve fezahatın maniidir. Ne zavallı bir müdafii! Hiciv, ma'şeri vicdanın kararlarını infâz eden bir intikam meleği olsa, "gadr ve fezahat" hükümran olabilir miydi hâlâ?

İslâmiyet "sebb ü şetm"i hoş görmez. Bununla beraber şairin aşırı tecessüsü zaman zaman bu yasak bölgede at koşturmaktan çekinmez. Osmanlı'nın vakur ve selim zevki için, uzun sürmemesi gereken bir oyundur hiciv. Haccavın çevresine teklif edeceği yeni bir değerler manzumesi yok ki, hicve ihtiyaç duyulsun. Nef'î'nin Sihâm-ı Kazâ'sıyla, Sürurî'nin Hezeliyyat'ı arasındaki fark, birincisinin daha usta bir şair elinden çıkmış olması.

Sonra Tanzimat, yani edebiyatımızı istila eden Batı. Büyük bir kabiliyetin küçük kinlerini dikenleştiren: "Zafernâme" Eşref de minnacık bir Ziya Paşa: "Bir güzel mazmun bulunca..."

Kendini bile hicvedeceğini söyleyen şâir ne kadar ciddiye alınabilir? Mısraları bir arının zehirli iğnesi; ve şâir arı kadar sorumsuz. Neyzen Tevfik, yıldırımı olmayan şimşek. "Hân-ı Yağma" başarılı bir tercüme, daha doğrusu taklit. "Sis" imparatorluğun mezar taşı kitabesi. Fecirle sona eren bir karanlık.

Nihayet gazete sütunlarına pusan "taşlama", kanatsız ve bayağı. Günümüzün "taşlamacısı", akbabalara yaranmak için güvercinlere saldıran bir maskara. Oysa, şâirin kanıyla imzalanmayan hicviyeler, asırların mahkemesinde imzasız bir mektup kadar itibarsız.

– *Zamanımızda hicvin yeri var mıdır?*

Elbette ki hiciv fetret devirlerinde vazgeçilmez bir silah,

ama edeb ve nezaheti unutmamak şartiyle. Üzerinde anlaştığımız hiçbir ilke yok. Dil perişan, mefhumlar kaypak, kelimeler köksüz. Politikanın çığlıkları yanında şiirin ve düşüncenin sesi boğuk bir inilti. Hıristiyanlaşmadık ama içimizde bir ortaçağ keşişi yaşıyor. Elbirliğiyle sarıldığımız tek müessese: Afaroz. Sevginin, anlayışın, dayanışmanın kaybolduğu karanlık devirlerde tenkid susar, hiciv konuşur. Sağ uykuda, sol şuursuz. Her iki cephenin tek ortak vasfı: Kadirnâşinaslık. İnsanla insanı birbirinden ayıran duvarları hicvin dinamiti yıkar ancak. Silahların konuştuğu yerde şarkı söylenmez.

MEDENİYET

– Yirminci yüzyıl medeniyetinin ilk başlangıç vatanı veya kıtası neresidir?

Nur, Hâlık'ın ilk tecellilerinden biri. Nurun ilk kaynağı Asya.

Bu tek varlığın en ihtişamlı tecellisi: Işık. Güneşin vatanı Doğu'nun ilk ilham kaynağı o. Bütün dorukları bir anda aydınlatır, kutsallaştırır. Vadiler karanlıktır daha. Medeniyet toprağı şahikalarıyla, insanı inançlarla aydınlatan bir fecir bu... Hürmüz'ün, Oziris'in, Apollon'un bağrından fışkıran hep aynı fecir değil mi? Toprak her ülkede, gök kubbenin ilk bakışlarını ilahiden jalelerle karşılar. Kalde seması altında İsrailoğullarının neşideleriyle, Hindlilerin, İranlıların duaları sarmaş dolaş... Ve uzakta, güneşin battığı ülkede, Yunan çobanlarının kavalı, Homer'in şarkılarında, kurt ulumalarına, aslan kükreyişlerine cevap verir. Asya'nın ebedi şafaklarından yükselen hep aynı vahiy. Vedalar'da güneş: Mitra'nın gözü, Avestada Hürmüz'ün, orfiklerde Zeus'un.. İnançlar beşiklerinde kardeştir.

– Bu medeniyetin kıta değiştirmesi nasıl oldu?

Güneş ilkin Himalayalarda doğar ve Asya'yı aydınlatır. Sonra Avrupa'da tecelli eder.

Çağdaş bir Fransız allamesini (Claude Levi-Straussu) dinleyelim:

"Doğu'nun en eski kültürü, İndüs boyundaki şehirlerde, milattan üç bin yıl önce kurulan Mohenjo-dara ile Harappa'da yaşıyor. Asırların, kumların, su baskınlarının, güherçilenin, arya istilalarının yok edemediği bu kadim enkaz arasında dolaşalım. Akşamla durgunluk verecek bir manzara. Pergelle çizilen ve dik açılarla kesişen sokaklar; bir mahalleleri; un öğüten, maden işleyen, kap-kacak yapan atölyeler. Blok blok belediye ambarları; hamamlar, kanalizasyonlar, lağımlar. İktidardaki bir azınlıktan çok, müreffeh bir topluluk için inşa edilmişe benzeyen zerafetsiz fakat sağlam ve rahat evler. Ziyaretçi, bütün bunlara bakıp kendini çağdaş bir sitenin ihtişam ve aksaklıkları karşısında sanır. Avrupa'dan çok Birleşik Amerika'yı hatırlatan bir medeniyet.

İnsana öyle geliyor ki, dört beş bin yıl önce gelişen bir medeniyet son sözünü söylemiş; bir devrenin kapanışı bu. İndüs boyundaki şehirlerde ilk örneklerini bulduğumuz bu küçük burjuva medeniyeti, Avrupa kozasının içinde uzun müddet geliştikten sonra, Atlantik'in öbür kıyısında bütün kemaliyle gerçekleşen medeniyetten çok farklı değil. İlham aynı.

Dünyaların en eskisi, gençliğinde Yeni Dünya'ya benziyordu. Tek örnek, bir ön-tarih fecri bu. Ayrı ayrı tarihler doğacaktır bu fecirden. Ama bu ayrılıkların hiçbiri sürekli olmayacaktır. Avrupa ile Asya tarih öncesinden modern çağa kadar hep birlik peşinde koşmuş; farklı gelişmeler tehlikeye düşürmüş bu birliği. Fakat ayrılık sadece görünüşte. Geliştirdikleri tezatların düzenli karakteri, en arkaik sahneyle en yenisini, Hind'le Amerika'yı kürenin iki ucuna yerleştirmiş: Bütündeki âhengi gösteren bir başka delil.

Avrupa bu iki kutbun arasındadır: Yarı Asya, yarı Amerika. Ona sorarsanız Amerika'da maddi değerlere aşırı bir ilgi gösterilmektedir, Asya'da manevi değerlere. Bir yanda bolluk, ötede sefâlet. Ve bu tezâdı devam ettirmek için semavi birer hakikat gibi kabul ettirilmek istenen iktisadi nasslar.

Asya ile Avrupa hiç değilse medeniyetlerinin maddi yönleri bakımından birbirinin tersi: Biri kazandıkça öteki kaybetmiş.

Avrupa'yı şehir hayatı meydana getirmiş. Oysa Doğu'da, kentlerin inanılmayacak bir hızla gelişmesi, bu talihsiz bölgeleri facia ve sefâletlerin merkezi haline getirmiş sadece.

Avrupa kendini Amerika'yla kıyaslayınca tabii zenginlikler, nüfus yoğunluğu, ferdi üretim gücü, ortalama tüketim seviyesi bakımından hiç de parlak bir durumda olmadığını görür.

Avrupa'nın Amerika üzerinde hakları varsa Asya'nın Avrupa üzerinde çok daha büyük hakları var.

Asya alacaklı. Alacaklı ama Avrupa'nın ondan alması gereken nice dersler var. Batı düşüncesi bilginlerin bütün himmetlerine rağmen Asya'nın mesajını kavrayamadı. Bu mesaj başka tecrübelerin ifadesiydi. Avrupa yaşamamıştı bu tecrübeleri. Batı vücudun faaliyetleriyle, ruhunkileri birbirinden ayırmaya çalışmıştı. Daha doğrusu birbirine kapalı iki dünya olarak düşünmüştü onları. Felsefî, ahlakî, dinî düşüncelerin temelinde bu inanç yatıyor. Tekniklerinde pratik hayatına istikamet veren bu davranış. Batı maddî dünya ile manevî dünya arasındaki sürekliliğin farkına daha dün varabildi. Psikiyatrinin, psikanalizin, psikosomatik tıbbın gelişmesini bekledi bunun için. Bu anahtarı yeni sanıyor, kullanmasını beceremiyor pek. Asya asırlardan beri ustaca kullanmış onu,

ne var ki başka amaçlar için kullanmış. Üç yüz yıldan beri mekanik araçlarını geliştirmiş Batı. Vücut teknikleriyle uğraşmamış. İnsanın emrindeki en tabiî alet: Vücut. Batılı bu aleti pek az tanıyor. İnsan vücudunun yeniden keşfi, insan ruhunun da yeniden keşfi olacaktır. Batının bu konuda rehberi: Doğu.

Asya'nın siyasî ve içtimaî düşüncesi de aynı inançtan vücutla ruhun birliği inancından ilham alıyor. Bunun ilk örneği din. Budizm'den İslâmiyet'e kadar Güney Asya'nın dinleri her çeşit inançla bağdaşabilmiş. Tarih boyunca, Hind'in bütün büyükleri insaniyetçi. Asya, ırklar arasında da inançlar arasında da eşitlik idealini asırlar boyu gerçekleştirmiş. Binlerce yıl beyazla siyah yan yana ve kardeşçe yaşamış. Kastlar içtimaî zümrelerin birbirine tecavüz etmemeleri için düşünülen bir düzen. Temerküz kamplarından çok daha insanca bir çözüm yolu.

Batı zekâsının harabeler üzerine kurduğu düzen ne kadar kaba, ne kadar yapmacık. Dörtte üçünü kirlettiğin, köleleştirdiğin, yakıp yıktığın bir dünyaya hükmetmek marifet mi? Hayatla kaynaşmak, onun bütün tecellilerini sevmek, onun her cilvesine saygı göstermek Doğu'dan öğrendiğimiz en büyük ders bu.

– Medeniyet ve kültür arasında ne gibi fark vardır?

Kültür ve medeniyet arasındaki farkları hiçbir Avrupalı ciddi olarak belirtmemiş. İçtimaî ilimleri Babil kulesine çeviren bu mefhum sefaleti 18. Asırdan bu yana her ülke, hatta her yazar bu çift kelimeyi kendi anlayışına daha doğrusu kendi zevkine göre kullanmış. Tarihçiler şikayetçi, sosyologlar işin içinden çıkamamış. Lucien Fesure civilizationun doğuşunu ve gelişmesini koca bir kitapta belirtmeye çalışmış. Nafile bir gayret. Avrupa'nın en büyük tarihçilerinden Brau-

del, Fransız Ansiklopedisinin 20. cildine yazdığı müdellel bir makalede aradığı vuzuhu bulamayınca "kültürle medeniyeti beraber kullanacağım, çünkü ikisinin de manası bir" demek zorunda kalmış.

Amerika'nın en tanınmış antropologlarından Kroeber ile Klukholn posteki sayar gibi kültürün çeşitli Avrupa ülkelerinde ne manalara geldiğini tesbite çalışmışlar. Bu baş döndüren tutanakta 261 tarifi var kültürün.

İtiraf ederim ki, Fransız ve İngiliz dillerinde bu iki mefhumu aydınlatmak için kaleme alınan belli başlı tetkikleri kemal-i dikkatle okudum. Aylarca süren bu tetkiklerim bana insanoğlunun nasıl bir müphemiyet içinde bocaladığını isbat etmekten başka bir şeye yaramadı.

– Dilimizi ve şuurumuzu Tanzimat'tan bu yana işgal eden bu kelimelere ne lüzum vardı?

İslâm dünyasında bu karışıklığı yok edecek mefhumlar vardı. Umran ilmini kuran İbn Haldun, umranın ne olduğunu riyazî bir katiyyetle izah etmişti. Umran, Kur'ân-ı Kerîm'de de geçen İslâmî, yani yüzde yüz bizim olan bir mefhumdu. İbn Haldun insan cemiyetlerinin hayatını, bocalayışlarını, fetihlerini bu sihirli kelimeyle ifade ediyor ve bir ilmin konusu yapıyordu. Bu ilmin ismini koymuyordu. Bir parça sosyoloji, bir parça antropoloji, bir parça medeniyet tarihi. Tunuslu feylesof insanoğlunun dünyadaki bütün faaliyetlerini, coğrafyasıyla, tarihiyle, sanatları ve fikir hayatıyla umran başlığı altında topluyor ve Şarkın Avrupalıya arayıp da bulamadığı esrarlı kelimeyi ifşa ediyordu.

Avrupa beşeri ilimlerin bütününü kucaklayan o emsalsiz "Mukaddeme"yi yeni yeni anlamaya başladı. Biz ise hala anlayamadık.

Tarih denilen muammanın iki anahtarı vardı İbn Haldun'a göre: Umran ve asabiyet. Umran, bir kavmin yaptıklarının ve meydana getirdiklerinin bütünü, içtimaî ve dinî düzen, âdetler ve inançlar. Umran, tarihi ve insanı bütün olarak ifade eden kelime. Avrupa'nın hiçbir zaman ve hiçbir kelimesiyle kucaklayamadığı bir bütün, tarihî inkişafın muharrik kuvveti: Asabiyet, yani içtimaî tesanüt. Umran iki şekilde tezahür eder: Bâdiye hayatı, şehir hayatı. Bedevilik umranın ilk merhalesi, kendi kendini aşacak olan bir merhale. Haderiyetin de çeşitli merhaleleri var.

Umran'ı "İçtimaî hayat"la karşılayabiliriz, en geniş manada içtimai hayat. İbn Haldun için temeddünle umran farklı. Temeddün: Şehir medeniyeti. Umran, hem bedevîliği hem haderiliği kucaklar: Kültür ve medeniyet.

Kaynaklarından kopan bir entelijansiyanın kaderi, bir mefhum hercümerci içinde boğulmak. Umrandan habersizdik, medeniyete de ısınamadık. İnsanlığın tekamül seyrini ifade için kendimize layık bir kelime bulduk: Uygarlık. Mazisiz, musikisiz bir hilkat garibesi.

– Bu "uygarlık" kelimesi nereden çıktı?

Anlattıklarına göre bu nefis (!) kelime Uygur'dan geliyormuş. Bir mürettip yanlışlığı sayesinde Uygur, uygar olmuş.

Medeniyet mefhumunu Uygurların inhisarında sayan bu anlayışa gülmek mi ağlamak mı lazım? Bilemiyorum.

– Tanzimat'ın medeniyet anlayışı nasıldı?

Batı'nın bir devirdeki medeniyet anlayışının soğuk bir kopyasıydı.

Reşit Paşa'ya göre medeniyet "Terbiye-i nas ve icra-yı nizamât"tı; Sadık Rıfat için "Usul-ü me'nûsiyet". Ali Paşa bu mefhum hercümercine son vermek ister; "medeniyet insan

toplumunu kuran fertlerin her yönden tam bir güven içinde yaşamaları, asayiş ve refah nimetinden yararlanmaları demek; ne var ki emniyet ve refah zamanla gelişir, bu gelişmenin adı terakkidir işte.”

– *İrfan nedir?*

İrfan, düşüncenin bütün kutuplarını kucaklayan kelime. Tecessüsü madde dünyasına çivilemeyen, zekâyı zirvelere kanatlandıran, beşerîyi ilahî ile kutsîleştiren, uzun ve çileli bir nefis terbiyesi. İslâm, insanı parçalamaz. İrfan kaleme açılan kapı; amelle taçlanan ilim. Batı’nın “kültüründe” bu zenginlik, bu ihtişam, bu hayata istikamet veriş yok. İrfan bir mevhibedir. Cehdle gelişen bir mevhibe. Kültür; katı, fakir ve tek buudlu bir lafız. İrfan, beşeri beşer yapan vasıfların bütünüdür. Kültür, “homo ekonomikus”un kanlı fetihlerini gizlemeye yarayan bir şal. İrfan; dinî ve dünyevî diye ikiye ayrılmaz. Yani her bütün gibi tecezzi kabul etmez.

– *Kültür nedir?*

Kültür kaypaklığı, müphemiyeti ve seyyaliyetiyle Avrupa’dır. Tarif edilmeyen ve edilemeyen bir kelime. Kâh suda kâh karada yaşayan bir hilkat garibesi. Alman için başkadır, Fransız için başka. Bazen içtimaî hayatın bütününü ifade eder, bazen bir alışkanlıklar, bir kazanılmış hünerler mecmuasıdır. Şimdi hayatın kendisidir, şimdi cilâsı.

Avrupa’nın kılı kırka ayıran tahlilci zekâsı bilgiyi dünyevî ve dinî diye ikiye böler. O’na göre dinî kültürle lâdini kültür farklı mefhumlardır. Dünyevî kültür ne demek. Kültürü toprağa zincirleyen bu anlayış da bir ideoloji, yani bir aldatmaca değil mi?

Din asırlardan beri yaşayan ve nesilleri huzura kavuşturan tecrübeden geçmiş bir inançlar manzumesi; sıcak,

dost, köklü. Batı'nın dünyevi dediği kültür ise, hakimiyetini tahkim için düşman ülkelere ihraç ettiği sefil bir ideoloji. Taarruzun hedefi haçlı seferlerinden beri aynıdır; kılıçla kazanılamayan zaferi yalanla kazanmak. İdeolojiler tahribe yeltendikleri imanın yerine sahtelerini ikâme etmek için uydurulan birer ersatz'dır. Başka bir deyişle, remizleri, merasimleri ve kiliseleriyle çağın icaplarına uydurulmuş birer inanç manzumesi. Rüşdünü idrak etmemiş nesillere ilim diye yutturulan, yalnız zarflarıyla ilmî, muhtevalarıyla masal birer bulamaç.

Avrupa'nın düşünce sefaletini belgeleyen bir kelime: Kültür. Kaypak, karanlık, samimiyetsiz. Tarımdan idmana balıkçılıktan medeniyete kadar akla gelen ve gelmeyen düzinelerce mânâ. Kelime değil bukalemun. Kroeber ile Klukholn, kültürün-şimdilik- 261 tarfini tesbit etmişler. Bu uğursuz kelime dilimize iki ayrı kaynaktan girmiş. Fransızcadan, Amerikancadan. Fransızca kültürün Türkçe karşılığı: İrfan. Amerikanca kültürün: Medeniyet. Önce Fransızların kültürden ne anladığına bakalım: Ziya Gökalp bu mefhumu harsla karşılamak istemişti. Tutmadı. Çünkü hars telaffuzu güç ve çok garip manaları olan bir lafızdı. Sonra kültürü aldık. Kültür bugünkü Avrupa için, bazen bir fikirler hamulesi, bazen modanın gerektirdiği bir cilâ. Ama her zaman, imtiyazlı bir zümrenin kendinden olanları tanımasına yarayan bir klişeler yığını.

Avrupa aydınları bu sahte, bu kalıplaşmış kültürden şikayetçi. Pierre Emmanuel "kültür hepimizin" diyor. Bir sevgi, bir insana inanış, kendini insanlığın kaderinden sorumlu tutuştur. Neden bu tutku bütün bir topluluğa mal edilmesin? Soyumuz yaşayan ve yaşanmış bir kültür sayesinde acılarını

yenebilir, hayatını yüceltebilir. Kültür insanın kendi kendini fethi, bugünü dünle zenginleştirmek, dünle ve yarınla.

Demek ki Fransızcada kültür, Almancasının ve Amirekancanın taarruzlarına rağmen, esas manasını korumaktadır. İrfan, insanoğlunun has bahçesi. Ayırmaz, birleştirir. Bu bahçede kinler susar, duvarlar yıkılır. Anlaşmazlıklar sona erer. İrfan, kendini tanımakla başlar. Kendini tanımak önyargıların köleliğinden kurtulmaktır, önyargıların ve yalanların.

Ne var ki Amerikancadan aktarılan kültürün manası çok başka: Medeniyet, yani civilization. Medeniyet ne? Cuvilier, Sosyolojinin El Kitabı'nda kelimenin yirmi tarifini vermiş. Yani hep Babil Kulesi'ndeyiz. Yazarlarımızın lâubaliliği bu keşmekeşi bir kat daha arttırıyor. Kültür aynı parçada hem irfan, hem medeniyet, hem yaşayış tarzı.

– Kültür kelimesi ne zamandan beri lisanımıza musallat olmuştur?

Avrupa, Tanzimat'tan beri aynı emelin kovalayıcısıdır: Türk aydınında mukaddesi öldürmek. Mukaddesi yani İslâmiyet'i. Bu mukaddesin yerine kendi mukaddesini aşılayamazdı. Çünkü misyonerin hedefi, Devlet-i Âliyye ile bütünleşmek değil, ezeli düşmanını "etnik" bir toz yığını hâline getirmekti, istediği kalıba sokacağı şuursuz ve iradesiz bir toz yığını. Kaldı ki İslâm'a teklif edeceği bir mukaddesi de yoktu, Avrupalının. Tahrip ameliyesi hiç değilse aydınlar kesiminde tam bir başarıya ulaştı. Batı'nın muharref Hıristiyanlığa tevcih ettiği tenkitleri kendi dinimiz için de geçerli sandık. "Hürendiş"likleriyle övünen nesiller türedi. "Hürendiş"ler ananeye düşmandılar, tek mabudları vardı: teceddüt; tek mabetleri: Avrupa. Celal Nuri, Abdullah Cevdet, Baha Tevfik ve Sabahaddin Bey vs.. Sözde bir isyandı bu.. Taassuba, istibda-

da karşı zekânın direnişiydi. İzmihlâlin mes'uliyetini imana yükleyen bu zavallılar bir asır önceki Fransız entelijansiyasının kiliseye karşı savaşını tekrarlayan şuursuz birer aktördüler. Zehirli telkinleri mukavemet kalelerini yok etti. İmansız ve idealsiz nesiller türettik. Pusuda bekleyen yabancı ideolojiler setleri yıkılan ırmaklar gibi yayıldılar ülkeye. Bunları üç zümrede toplayabiliriz:

1- Hiçbir dünya görüşüne bağlı olmayan ve sırf ihraç maksadıyla uydurulmuş müstehâse telkinler. Bizim için uydurulduklarından onları millî diye vasıflandırdık. Bu tahripkâr telkinlerin mümeyyiz vasfı tarihe düşmanlıktı. Tarihe yani millî birliğin, millî şuurun biricik mimarına. Osmanlı barbardı, İslâmiyet gericilikti, biz Hititlerin, Sümerlerin çocuğuyduk vs.

2- Bir nevi nasyonal sosyalizm. Nasyonal sosyalizm, Alman milletine mahsustur ve ithal edilemez. Ancak karikatürü yani muharref bir nasyonal sosyalizm Türkleştirilebilir. Hayvanî'yi yani biyolojiyi ilâhileştiren bir inancın, bütün kavimlere kucağını açmış bir camiadan iltifat görmesi beklenemezdi.

3- Sosyalizmler. Başka ülkelerin tezadlarını halletmek ve Hıristiyan Batı medeniyetinin karşılaştığı engelleri ortadan kaldırmak için imal edilen sosyalizmler bize tarihi çerçevelerinden sökülerek, içtimaî muhtevalarından tecrid edilerek ezelî ve ebedî birer nas gibi takdim edildi.

Üç zümrede topladığımız bu hazmedilmemiş ve hazmedilmesine imkân olmayan inanç manzumeleri, hep aynı iştiyakı cevaplandırmaktadırlar, yani her üç inanç da mahiyetleri icabı dinîdirler. Mahiyetleri icabı dedik, zira üçünün de, ilmihâlleri, rahipleri, remizleri vardır. Üçü de şuura değil,

şuur altına hitap ederler. Tenkit ve münakaşaya tahammülleri yoktur.

Geniş halk tabakaları, ecdattan müntekil imanlarına sıkı sıkıya bağlıdırlar. Rasyonel, irrasyonel gibi nevzuhur tefriklerden habersizdirler. İslâmiyet'i toptan benimserler. İthal malı ideolojiler entelijansiyamızın inhisarındadır. Bütün zorlukları onlarla çözer, bütün meçhulleri onlarla aydınlatırlar. İslâmiyet, halk tabakalarının "kültür"üdür. Bu sözde dünyevî kültür ise aydınların "din"i...

EDEBİYAT

– *Edebiyat nedir?*

Her çağ, her ülke edebiyatı kendine göre tarif etmiş, belli bir medeniyet camiasında bile edebiyatın umûmi tasvibe mazhar olmuş bir tarifi yok. Mukaddes kitaplar edebiyata dahil midir, değil midir? Bu soruya bile kesin bir cevap verilememiş. Cihanşümûl temayülü iki maddede hülasa edebiliriz:

1- Edebiyat, insan zekâsının kelimelerle ifade edilen bilcümle kalem mahsulleridir. Yani ilimleri de, tarihleri de, felsefeleri de kucaklar.

2- Edebiyat belli bir biçim içinde güzeli yakalayan ve asırlara ve beşeriyete sunan şaheserlerin mecmuasıdır.

Konuşurken bu iki ayrı görüşü birbirine karıştırıyoruz. Meselâ: Hukuk edebiyatında çok değerli bir eser, tıb edebiyatında bu konu işlenmemiştir vesaire gibi. Şarkın başlıca hususiyeti zekâdan çok gönlü konuşturması, bu itibarla, bizde edebiyat daha çok şiirdir.

Sayısız şuara tezkiresi kaleme alınmıştır. Nâsirler ciddi bir alakaya mazhar olamamışlardır.

Tacidarlar

Edip kelimesi Tanzimat'tan sonra sitayiş belirten bir sıfat

olarak kullanılmaya başlanmıştır ama yine de edebiyat dünyasının büyük üstatları hep şâirlerdir.

Bir Hâmid'i, bir Yahya Kemal'i hâleleyen şöhret ve sevgi o çağın hiçbir edibine nasib olmamıştır. Namık Kemal ve Süleyman Nazif gibi büyük üslûp tacidarları nesirlerinden çok şiirleriyle âmmenin teveccühünü kazanmışlardır. Bazen şâirlere verilen "Edip" ismi bu yaygın inancın inkâr kabul etmez bir delilidir.

Edebiyat da bir sanattır. Sanat bir yerde tasannu' demektir. Nesre düz yazı diyen zamanımızın aydınları edebiyat mâbedinin kapılarını nâsirin çehresine büsbütün kapamış olmuyorlar mı? Edebiyatımızda nesrin de büyük bir gerçek sanat olduğunu anlatmak isteyen üç büyük edib zuhur etmiş: Cenab, Nazif, Hâşim.. Filhakika bu üç büyük edip cümleler üzerinde bir şâirin mısralar üzerinde harcadığı emeğe denk bir gayret sarfetmişler ve Türk nesrini erişilmesi güç bir âhenge kavuşturmuşlardır. Onlara göre nesir de şiir gibi bir musikidir.

Şiir ve Nesir

Kelâmın füsûnunu bütün ciddiyetiyle duyan ve duyuran bu çağdaş bestekârlar için kelamın kemâli nesir kitapları, vezin ve kafiye gibi sun'î vasıtalara tenezzül etmeden ilahî vahyi milyonların kalbine ve hafızasına tebliğ eylemişlerdir. Nesir çok sesli bir orkestradır. Yeknesaklıktan kurtulmuş, nâmütenahiye kanat açmış, hür ve serazât bir ifade vasıtasıdır...

Çağdaş Avrupa da bu ezelî hakikati bütün şuur ve bütün ruhuyla kavramıştır bugün. Mesela: Bir Sartre için Fransa'nın en büyük şairleri, Hugo'lar, Lemartine'ler değil, Balzac'lar, Flaubert'lerdir.

İslâm dünyası şiire bütün gönlüyle bağlıdır ama nesre de büyük sevgi besler.

Osmanlı da kelamın bütün tecellileri karşısında aynı coşkun muhabbeti gösterir.

Sinan Paşa'nın Tazarrunâme'sinden, Evliya tezkirelerine, Naima tarihinden, Hümayunnâme tercümesine kadar güzel yazılmış her eser makbuldür.

– *Edebiyatta şiirin yeri daha mı büyük ve ehemmiyetlidir?*

Bir kelimeyle edebiyatı şiire, daha doğrusu nazma inhisar ettirmek büyük bir hatadır. Nazımlar çok defa edebiyattan sayılmayacak kadar cılız ve zavallı kelime yığınlarıdır. Oysa nazımdan çok daha hünerli, çok daha geniş ufuklu çok daha şâirâne nesirler büyük bir yığın tutar. Bizce edebiyatın akla en uygun tarifi, insanı insan yapan, ruhunu yükselten, gönlünü zenginleştiren ve ruhunu aydınlatan eserlerin bütünüdür.

İnsanlık kendini tanımıyor. Son zamanlarda Japonya'da "Okunması gereken yüz büyük eser hangisidir?" diye bir araştırma yapılmış. Mısırlılara da aynı sual tevcih edilmiş. Fransızlara da... Tesbit edilen listelerde, ortak olan cevaplar iki üçü aşmamış. Demek ki her medeniyetin büyük eser anlayışı birbirinden çok farklı.

Bir edebiyat tarihçisi bu neticeler üzerine dehşetle ürperiyor. Acaba buna benzer bir anket bizde de yapılsa, çeşitli fertlerin vereceği cevaplar içinde bu kadarcık bir tevafuk görülebilecek mi? Fa'tebirû yâ uli'l-ebsâr...

– *Liselerimizde Batı edebiyatı okutulduğu gibi, acaba Batı'da da İslâmi Türk edebiyatı okutuluyor mu?..*

Liselerimizde Batı edebiyatı okutulmuyor. Batı edebiyatları Tevrat ve İncil'le başlar, Yunan'la ve Latin'in tanınmış

şaheserleriyle devam eder. Büyük kilise kasabalarının Hıristiyan dünyasını fetheden külliyatlarıyla devam eder ve İtalyan, Fransız, İngiliz, İspanyol, Alman, Rus vesaire milletlerin nefaisiyle sona erer.

Avrupa liselerinde İslâm-Türk edebiyatı okutulmaz. Fakat Andre Gide okumaya başladığı zaman babası iki kitap tutuşturmuş eline: Kitab-ı Mukaddes, Binbirgece Masalları. Şunu söylemek istiyorum: Batı aydınlarının damarlarında Avrupa'dan çok Asya kanı dolaşır. Binbir geceden habersiz bir Batı tasavvur edilemez. Kaldı ki edebiyat demek, önce Asya demektir. Hind'in, Japon'un, Çin'in, İran'ın ve İslâm'ın büyük eserleriyle beslenmedikçe edebiyat mefhumunu kavramak, edebiyattan söz etmek tam bir cehalettir.

Kendi Dünyamız

Batı edebiyatlarını elbette ki bileceğiz ama kendi dünyamızı, yani Asya'yı tanıdıktan sonra. Kendi diline, kendi tarihine, kendi irfanına yabancı olanların başka bir irfanı, başka bir tarihi kavramaya özenmeleri abesle iştigaldir.

Biz kendi şaheserlerimizi okuyor muyuz ki, okuyup anlayacak seviyede miyiz ki, Batı mekteplerinin müfredatında yer almalarını isteyebilelim?

Sinan Paşaları bir yana bırakalım, bir Said Nursî'nin dilinden zevk alabilecek kaç bahtiyar var? Kendimizi metin bir irfan hisarı ile kuşattıktan sonra "Hikmet mü'minin yitiğidir." fehvasınca kapılarımızı bütün ışıklara açabiliriz.

Muallim Naci de aynı endişe içinde değil miydi?

Batı kültürü karşısında apışıp kalmamız kültürün kaynaklarından habersiz oluşumuzdandır. Hıristiyanlığı tanımadan, Yahudiliği tanımadan, bir kelimeyle peygamberlerin derslerine

kulak kabartmadan çağımızın düşüncesine, çağımızın edebiyatına, hatta umumi olarak edebiyata vâkıf olmak kabil mi?..

– *Roman nedir?*

Her cemiyet, düşünce ve duygularını belli kalıplara döker. İnsanlığın ilk benimsediği edebî nevî destandır. Destanda inanışlarla gerçek, rüya ile hakikat kucak kucağadır. Topluluklar geliştikten sonra roman itibar kazanır. Roman ifade vasıtası, nesir ondan daha serâzad daha derbeder, daha dünyevi bir nevî destandır. Her çağın okuyucusu harikuladeye meclubdur. Gerçek, insan susuzluğunu giderebilse, hayale ihtiyaç kalmazdı. Fakat tekâmül bir yerde hayalin yerine aklın geçmesi değil midir? Bu itibarla Avrupa'da gelişen roman, daha çok aklı ön safa geçirmektedir.

– *Romanla hikâyenin farkı nedir?*

Biz roman kelimesini çok dar, çok yabancı buluyoruz. Dilimizde daha asil, daha kucaklayıcı kelimeler var. Meselâ, hikâye, kıssa. Roman kelimesi Tanzimat'ın armağanıdır. Batıdan geldiği için, itibar görmüş ve modalaşmıştır. Çağdaş romanın en büyük temsilcisi Halid Ziya Bey de benim gibi hikâye kelimesini tercih eder. Bu itibarla roman, hikâyenin Batı'da aldığı şekildir, yani Batı hikâyesidir. Vatanı da Avrupa değil Asya'dır. Batı'nın büyük üstatları örnek olarak hep Binbirgece'yi alırlar. Binbirgece hepsinin de meydana getirmeye çalıştığı ilk enmuzecdir. Asırlarca iki kıtanın zevk dünyasını besleyen bu geniş, bu ka'bına hâlâ erişilemeyen kitap, Asya'nın hayal dünyasına biricik armağanı da değildir.

Romanın Romanı

– *Romanın romanını anlatır mısınız?*

Felsefî romanın en muhalled örneği olan Kelile ve Dimne

Hint'te yazılmıştır. Bin yıllarında yazılan bu serüvenler ayarında çağdaş bir roman bulmak için 20. asra kadar uzanmak ve bir Proust'u beklemek lazım gelecektir. Bu kanaatte Avrupa'nın bütün büyük edebiyatçıları müttefiktirler. Yani Japonya'nın bin yıl önce vardığı kemâle bir Avrupa ancak 1900'lerden sonra varmıştır. Demek ki Batı dillerinde roman kelimesi bile yokken Asya hikâyenin en unutulmaz şaheserlerini ortaya koymuş bulunuyordu. Hikâye varken, "roman"a sarılmak çoktandır müptelası olduğumuz hazin bir redd-i miras çılgınlığıdır. Tekrar ediyorum, insanlar her çağda hikâye söylemiş, hikâye dinlemişlerdir. Düşüncelerini geniş bir alana yaymak isteyen her yazar insanlığın bu ezeli zaafından faydalanmak istemiştir ve isteyecektir. Yalnız insanlar yaşlandıkça hakikatin asık çehresini, hayalin aldatıcı güzelliğine tercih ederler. Yani hikâye daima karışıktır. Eğlendirir ve geniş muhatabı çocuklarla, yığınlardır. Bugünün Batı romanı, makina devrinin gönlü nasırlaşmış insanlarına hitap ettiği için şiir ve destandan uzaklaşıyor. Avrupalı artık masal dinlemek istemiyor. Romanla deneme birbirine çok yaklaşmaktadır. Denilebilir ki çağdaş roman bir nevi güzel yazılmış denemedir, felsefedir, siyasettir, ideolojidir.

– Bizdeki hikâyenin durumu nasıldır?

İslâm için hikâye, edebiyatın asaletten mahrum, ciddiyetini kaybetmiş bir koludur. İslâmiyet'in masallarla ifade edilmeye ihtiyacı yoktur. Kendi şiiriyeti, başka hiçbir süse lüzum bırakmaz. Yalnız kalabalık her devirde çocuktur. Onun alâkasını çekmek için yalın ve çıplak hakikatten çok, kıssalara, istiarelere, mecazlara başvurmak, elbetteki caiz.

– Roman ve hikâye Hakk'ı tebliğde bir vasıta olmaz mı?

Yazar telkinin her vasıtasından faydalanmalıdır. Fakat;

bence bu, kitlenin istenildiği kadar reşid olmayışından ileri gelen bir nevi mecburiyettir.

Bediüzzaman da arada bir fıkralar anlatır, birçok dini mû'dal meseleleri bir mecaz perdesi arkasında aydınlatır. Tek kelimeyle belagatin hiçbir hünerinden istiğna göstermez. Mesnevi-i Şerif'te de hikemiyât kıssalarla ifade edilir. Yalnız bütün bunlar bir nisbet meselesidir. Kelamın tuzu biberidir.

Tuzla biber iştihayı artırmak içindir. Hikmetin kendisi değildir, maksat kıssa değil hissedir. Hikâye anlatmak için hikâye anlatmak, yığınları yakalamak için meraklarını tahrikten başka ustalığı olmayan meddah taifesine yakışır.

– Osmanlılarda neden roman nevî yoktu?

Divan edebiyatında roman yok. Niçin olsun?

Batı'nın ilk romanlarından biri Topal Şeytan. Kahraman evlerin damını açar, bizi yatak odalarına sokar. Roman, başlangıcından itibaren, bir ifşâdır. Osmanlının ne yaraları vardır, ne de yaralarını teşhir etmek hastalığı. Hikâyeleri ya bir destan parçasıdır, yahut hisse alınacak bir kıssa.

Roman'ın burjuvaziyle doğduğunu söylerler. Burjuvazi Avrupa'nın imtiyazı, daha doğrusu yüz karası. Demek ki roman, başka bir dünyanın, başka bir ruh ikliminin, başka bir toplumun eseri. Daha zavallı bir dünyanın, daha dişi bir manevî iklimin, daha geveze bir toplumun.

Şöyle diyelim, bu edebi nevî, bir buhranın, bir uyuşmazlığın, reelle ideal arasındaki bir nisbetsizliğin çocuğu. İçtimaî bir sıhhatsizlik, hiç değilse bir tedirginlik alâmeti. Sınıf kavgaları ile sahneye çıkışı bundan. İnanmış bir toplumda, pürüzlerini yok etmiş bir toplumda, hayalî çözüm yolları aramaya ihtiyaç duymayan bir toplumda romanın ne işi var?

Osmanlı, Osmanlı olarak kaldıkça Batı romanını anla-

yamazdı. Önce uzun bir temessül, daha doğrusu tesemmüm merhalesinden geçecek, iktisad ve içtimaî müesseseleriyle değişecekti ki roman boy atabilsin.

Medeniyet can çekişiyor. Gök bomboş, hayat abes; roman bu kalpsiz dünyanın insanını bütünüyle sahneye koymak iddiasında. Bütünü, yani çarpık insiyakları, hayvanca iştihaları, çılgın arzuları veya arzusuzlukları ile.

ENTELEKTÜEL, BİR BİLGİ HAMALI DEĞİLDİR

– Aydınlarımıza göre "Aydın" kimlere denir?

Ziya Gökalp der ki: "Halka doğru gitmek ne demektir? Halka doğru gidecek olanlar kimlerdir? Bir milletin münevverlerine, mütefekkirlerine o milletin güzideleri adı verilir. Güzideler yüksek bir tahsil ve terbiye görmüş olmakla beraber, halktan ayrılmış olanlardır. İşte halka doğru gitmesi lazım gelenler bunlardır."

Anlaşılıyor ki Gökalp'a göre münevverin iki vasfı var: 1) Yüksek tahsil görmek, 2) Halktan kopmak.

Bu tarifi Zola'dan Sartre'a kadar Batı'nın hiçbir aydınına uygulamak kabil değildir sanıyoruz.

Münevver ve Mütefekkir Meselesi

Mustafa Şekip der ki: "Fransızcada münevver (intellectuel) lafzından evvel mütefekkir (penseur) kelimesi kullanılırdı."

Biz de deriz ki: Penseur, hiçbir zaman entelektüel manasına kullanılmamıştır. Gerçi penseur de bir entelektüeldir, ama bir entelektüel, penseur değildir. 18. Asırda entelektüeli ifade eden kelime filozoftur. Sonra kollara ayrıldı mefhum.

Mustafa Şekip'e dönelim: "Bu tehavvül neden? Mütefekkir nefsini ta'mik eden ve kendini mevzu ittihaz eden kimselere deniyor." (Bu tarif yanlış, Comte, Marx, Spencer gibi nesnel gerçekle uğraşan düşünce adamlarına penseur demeyecek miyiz?)

"Münevverde ise insanî şeyleri derinleştiren, bunlardan hikmet dersleri çıkaran bir mütefekkirden ziyade, âlemi tecdid ve istihalelere uğratacak keşfiyat ve mesâide bulunan bir insan mânâsı vardır. Elli altmış sene evveline gelinceye kadar frenklerde bir adamın münevver olabilmesinin ilk şartı, kadim Yunan ve Roma medeniyetlerinin şâheserleriyle kendi milletlerinin büyük klasiklerini asıl metinlerinden okumak idi." (Kendi milletlerinin klasiklerini başka hangi metinlerden okuyacak?)

Hakiki Aydın da Ne Oluyor?

Bu garip beyanatı bugünkü dile çevirelim: Elli altmış yıl öncesine kadar entelektüelliğin ilk şartı üniversiteyi bitirmekti. Zamanımızda ise münevver, dünyayı yenileştirecek ve değiştirecek keşifler ve çalışmalar yapan adamdır.

Bu tarife göre edebiyatçılar da, tarihçiler de, filozoflar da entelektüel sayılmayacaktır.

1958'lere gelelim. Kâzım İsmail, Hafta dergisinin açtığı bir ankette aydını şöyle tarif ediyor:

"Aydın, dünya meselelerine şahsî meselelerden daha çok kafasında yer ayırma itiyatını kazanmış ve gözünü kulağını olup bitenlere açık bulundurmasını bilen insana, cemiyetin taktığı izafî bir isimdir. Hakiki aydın bu hususlarla kazandıklarını yine muhitiyle daha doğrusu cemiyet ve dünya ile paylaşabilen insandır."

Dünya meseleleri ne demek? Ülkesinin meselelerine eğilen, aydın değil midir? Sonra "hakiki" aydın da ne oluyor? Gözümüzü ve kulağımızı olup bitenlere açık bulundurarak kazandıklarımızı cemiyet ve dünyayla nasıl paylaşacağız?

Mümtaz Turhan'ın cevabı da şu:

"Münevver telâkkisi, milletlerin an'anelerine, dünya görüşlerine, bilhassa maarif sistemlerine tâbi olarak, her ne kadar değişmekteyse de hakiki münevverin mi'yarı ve sahip olması lazım gelen vasıflar oldukça sabittir. Buna göre hakiki bir münevverin hâiz olması zaruri görülen vasıfları şunlardır: 1) Yüksek tahsilin mümkün ve müessir kılacağı derli toplu umumi ve temelli bilgi. 2) Memlekete, mensup olduğu topluluğa ve ahlâki saha da dahil olmak üzere karakter ve şahsiyetin gelişmesini temin eden sosyal ve millî bir terbiye. 3) İhtisasa kadar gidebilen esaslı bir mesleki bilgi ve tahsil."

Tek Buutlu Târifler

Demek ki, Mümtaz Turhan için münevverin başlıca vasıfları sıkı bir tâlim ve terbiye görmekten ibarettir. Gerçi bu terbiyeden çok şeyler bekliyor üstad; sosyal ve millî vazifeleri öğretmek, (acaba bu vazifeler hangi fakültede öğretilir?); karakter ve şahsiyeti geliştirmek (çağdaş eğitim şahsiyet geliştirmek için ne yapıyor ki?). Sonra eğitimci Mümtaz Turhan'ın ezeli terânesi: (devamlı üzerinde durduğu) ihtisas.

Kısaca Turhan'ın münevverden anladığı sadece uzman. Olaylar karşısında belli bir davranış söz konusu değil. Yani "Herhangi bir Dreyfus dâvâsında takınacağı tavır ne olacak aydının?" suali cevapsız kalıyor.

Bu tek buutlu tarifleri bir yana bırakıp genç bir ilim adamının toplayıcı izahlarına eğilelim; Toker Dereli'nin "Aydın-

lar, Sendika Hareketi ve Endüstriyel İlişkiler Sistemi" adını taşıyan kitabı İngilizce neşriyatı büyük bir titizlikle tarayan, oldukça ciddi bir araştırmadır. Yazar, Batı'nın çeşitli entelektüel tariflerini uzun uzadıya anlatıp münakaşa ettikten sonra, az gelişmiş ülkeler aydınını da içine alacak bir tarife varıyor.

"Entelektüeller, somut olayların üstüne yükselip soyut kademede düşünebilen, toplumun temel yapısı, meseleleri ve değerleriyle meşgul olup başlıca sosyal, ekonomik ve politik gelişmeleri eleştirebilen, genellikle kabul edilmiş görüşleri, izah tarzlarını, varsayımları tahlil ve tenkit edebilme, bunlara birşeyler katabilme veya hiç olmazsa bu görüşleri, izah tarzlarını veya faraziyeleri yorumlayabilme gücüne sahip kimselerdir. Entelektüel sayılabilmek için formel bir öğrenim görmüş olmak şart değildir. Edebî üslûp, meslekî sıfat ve roller, siyasi ya da idarî sorumluluklar, entelektüel sıfatından ayrı tutulmalıdır."

Sonra Dereli, aydınlarla ilgili bir tipoloji sunuyor:

Osmanlı Ulemâsının Karşısında Mutlak Hakikat Vardı

"Entelektüeller belirli bir sosyal sınıfa mensup değildirler. Sosyal bir topluluktırlar."

Dereli, entelektüelleri liberal ve radikal diye ikiye ayırıyor. Liberaller: Geniş düşünceli, tenkitçi, hürriyetçidirler. Radikaller ise: Umumiyetle sosyalist, komünist, anarşist gibi ihtilal taraftarı. Biz, bu tasnifi pek tatminkâr bulmuyoruz. Shils'in tasnifi umumide kalmakla beraber bizdeki entelektüelleri daha iyi vasıflandırıyor. Shils'e göre entelektüel faaliyet iki merhalede tecelli eder: 1) Mevcud bilgilerin tekrarlanması. 2) Mevcud bilgilerin aşılması için yapılan çalışmalar. Yani gelenek ve mevcudu aşmak.

Osmanlı'da sınıf-ı ulemâ tekrarlayıcıdır. Kur'ân'ın, hadislerin ve daha önceki imam veya müçtehidlerin tekrarlayıcısıdır. Tanzimat'tan sonraki aydınlar da tekrarlayıcıdır, Avrupalı yazarların tekrarlayıcısı.

Birinciler buna mecburdular. Karşılarında mutlak hakikat vardı. Yani birikmiş bir irfanı yaymaları söz konusuydu. İkinciler de yabancı bir kültürle karşı karşıyaydılar. Bu kültürü ayıklamaları, tenkid etmeleri güçtü. Yabancı bir dünyada, bilmedikleri şartlar içinde gelişen bir kültürdü bu.

Bildiri İmzalayan Ağustos Böceği

Bu tarifler geçit resminin ispat ettiği hakikat şu: Her ülkenin, her çağın, her sınıfın, her ideolojinin entelektüel anlayışı başka. Dünyaca kabul edilmiş bir entelektüel kıstası yok dense yanlış olmaz.

Sağın temsilcileri için entelektüel, ya karışıklık çıkarmaktan hoşlanan, huysuz, hırçın, ukalâ bir "deklase"; vekâletnamesi olmayan bir ağustos böceği; yahut da heyecansız, suya sabuna dokunmayan bir bilgi uzmanıdır. Sol, aydına bazen dost, bazen düşman. Daha doğrusu entelektüel kendilerinden olmak şartıyla alkışlanmaya layıktır. Sağ entelektüel, çoban köpeğidir. Esasen entelektüelin sağı olmaz. Entelektüel, yükselen bir sınıfın şuurudur, yani bir devrimcidir. Ayırıcıdır. Ayırıcı vasfı: Tenkid. Şöyle bir taslak çizmek kâbil:

1) Entelektüel, zamanının irfanına sahip olacaktır. Ülkesinin dilini, edebiyatını, tarihini bilecek, dünyadaki belli başlı düşünce akımlarına yabancı olmayacaktır.

2) Peşin hükümlere iltifat etmeyecek, hadiseleri kendi kafasıyla inceleyip değerlendirecektir.

Başlıca vasıfları dürüst, uyanık ve cesur olmaktır. Yani

bir bilgi hamalı değildir entelektüel. Hakikat uğrunda her savaşı göze alan bağımsız bir mücahittir.

Biz de Schumpeter gibi düşünüyoruz. Entelektüel, tariflere hapsedilemez. Mefhumu, dalgalanışları içinde kavramak, tarihe başvurmakla kâbil.

İSLÂM, İNSAF DEMEKTİR

– Bugünkü şarkiyatçıların İslâmiyet'e karşı tavırları nasıldır?

"Legacy of İslâm", İslâm'ın çağımız irfanına neler getirdiğini anlatan nefis bir kitap. Avrupa'nın en büyük hocaları tarafından kaleme alınmış. Hukuk, felsefe, güzel sanatlar teker teker ele alınmış. Maxime Rodinson muhteşem bir giriş yazmış kitaba. Batı'nın şuurunda ve şuuraltında İslâmiyet imajını anlatıyor. Avrupa insanının nasıl asırlarca bu yeni dine gözlerini kapadığını, niçin her asır kendi çıkarlarına göre mevhum bir İslâmiyet uydurarak bütün kinini o hayali hedefe tevcih ettiğini uzun uzun anlatıyor.

Guliver Kompleksi

Osmanlı'nın Batı karşısındaki tutumu da çok mu farklı? Ordularımız zaferden zafere koşarken Avrupalının adı küffar-ı bedkardâr (kötü işli kâfirler); frenge münasip görünen sıfat bîferhenk (akılsız); inkıraz çağlarında ise, asırlık istihfaf, şifasız bir hayranlığa inkılâp der.

Çağdaş psikoloji bu dengesizliğe "Guliver Kompleksi" adını veriyor: Cüceler ülkesinden, devler ülkesine geçen masal kahramanının dillere destan şaşkınlığı...

Oysa irfan, her şeye hakkını vermek.

Tanzimat, eski ve cihanşümul bir medeniyetin mirasçısı olduğunu biliyordu. Ama müselsel felaketler sonunda Avrupa'nın bir barbarlar ülkesi olmadığını da anlamıştı.

Savaş meydanlarında çok defa kaçarken görmeye alıştığımız bu insanlar, şimdi bambaşka bir hüviyetle karşımıza çıkıyorlardı. Onları tanımak zorundaydık.

Tanzimat şâiri asırlar süren bir vehmin hayal kırıklığı içindedir:

"Diyar-ı küfrü gezdim, beldeler kâşâneler gördüm.
Dolaştım mülk-ü İslâmı bütün virâneler gördüm"

diye kıvranır, fakat temaslar sıklaştıkça bu kâşânelerin arkasında ne büyük facialar gizlendiği daha iyi anlaşılır.

Namık Kemal, Renan gibi cihanşümul bir şöhreti cehaletle itham eder. Ve Hammer'in hatalarını düzeltmek için bir Osmanlı Tarihi kaleme alır.

Guliver'in Yeni Şaşkınlığı

Cevdet Paşa, Batı'nın ihtişamı karşısında gözleri kamaşmayan bir İslâm allâmesidir.

Mithat Efendi küfrün her taarruzu karşısında şahlanan bir iman.

Tunuslu Hayreddin'e gelince; insanlığı bir bütün olarak düşünür. Batı'yı da Doğu'yu da aynı anlayışla değerlendirir. Kısaca Tanzimat, hayalin yerine hakikatin; heyecanların yerine müşahedenin geçmeye başladığı bir devirdir. Hiçbir Tanzimat yazarında Avrupalılaşmak, Batılılaşmak gibi kendi kendini inkâr çılgınlığına rastlamayız.

İkinci Meşrutiyet'ten sonra Avrupa devleşir. Hem madde, hem de mânâ âleminde önünde diz çökülecek bir üstad, medeniyetin yegâne kılavuzu olur. Bir kelimeyle Guliver, bu defa da yeni bir şaşkınlık içindedir.

Şarkiyatçı Ajanlar

İster istemez Rodinson'un çizdiği tabloyu hatırlıyoruz. İslâmiyet, 18. asra kadar Hıristiyan Avrupa için bir heyülâ idi. 18. asırda İslâm'ı tanımaya ve hayalindeki amacının yerine aklı ve adaleti temsil eden geniş bir insan topluluğu olarak görmeye başladı. Bu zihniyet tahavvülünde şarkiyatçıların rolü büyük olmuştur. Evet şarkiyat, emperyalizmin keşif koludur önceleri. Nitekim Edward Said, Fransa, İngiltere ve Amerika'nın şarkla uğraşan bilginlerini birer ajan olmakla suçlar.

Yazar, Amerikan üniversitelerinin birinde İngiliz edebiyatı hocasıdır. İşlediği konuyu bütün derinlikleriyle bilen bir ilim adamı. Yalnız Said, Filistinlidir. Mısır'da okumuştur. Batı sömürgeciliğinin bütün ihanetlerini, bütün kepazeliklerini yakından görmüştür. Yani kahra ve zulme uğrayan ülkelerin intikam hisleri ile doludur.

Şarkiyatçıları milli ve dinî menfaatlerden temizlenmiş, yüzde yüz tarafsız bir insan sanmak elbette ki hatadır. Fakat yaptıkları hizmetleri topyekûn inkâr da insafa sığmaz.

Beşikle Beraber Çocuk Atılmaz

İslâm insaf demektir.

Hikmetin fârikası ise ölçü. Batı, Doğu'dan birçok şey öğrendi. Doğu da Batı'dan çok şeyler öğrenecektir.

Edward Said'in kitabı çok düşündürücü bir eser.

Oryantalizmin de bütün izmler gibi sefil bir ideoloji ol-

duğunu gösteriyor bize. Ama beşikle beraber çocuğu da atmayalım.

İdeoloji, hakikatle yalanın izdivacıdır.

Hikmet, doğru ile yanlışı ayırmak ve insan zekâsının bütün tecellilerine şuur ve tenkitle eğilmek demektir.

Elbette ki esas kendi kaynaklarımız, kendi bakışımız ve kendi hükümlerimizdir. Ne var ki başkalarının müşahadesi de, hakikatin dışarıdan görünüşünü tasvir etmesi bakımından kendi bildiklerimizin vazgeçilmez bir tamamlayıcısıdır. Hakikatte insanlık bir bütündür. Doğu ile Batı insan beyninin iki yarım küresi...

Hiçbir Devlet Kişiliğini Kaybetmeden İdeolojisini Terk Edemez

İdeoloji, çağımızın anahtar kelimelerinden biri...

Vuzûhu kilitleyen bir anahtar.

Remzi Oğuz Arık, "Kelimenin on beş yirmi yıllık bir mâzisi var." diyor... İdeale rakip olarak kullanılmaktadır. Ama idealdeki bütünlükten mahrum, çünkü metafiziği yok. Gerçekleştirmek istediği cennet de, cehennem de bu dünyada. Realiteye dayandığı için kuvvetli. Materyalizmin anarşiye sürüklediği cemiyeti ayakta tutan o.

Arık, çağımıza ferman dinleten ideolojileri altı başlık etrafında topluyor: Demokrasi, terakkiye iman, ilme iman, geniş mezheplilik, insaniyetçilik, milliyetçilik. Fakat bir türlü ideolojiyi tarif etmiyor (İdeal ve İdeoloji). Necip Fazıl'ın yıllardan beri örgüleştirdiği ideolocya, "İdeal ve İdeoloji" yazarının saydıklarından hiçbirine uymuyor. Bazıları (Mesela Hüseyin Hatemi) ülkü ile karşılıyor ideolojiyi: Marksizm nasıl bir ideolojiyse, İslâmiyet de öyle bir ideolojiymiş.

Harabeler Üzerinde Yeni Bir Dünya

Aydınlarımız ne yapsın? Mefhumun kendisi kaypak ve karanlık. Kâmuslar Bâbil kulesi. Bu esrarengiz yabancının hüviyetini tesbit için tek çıkar yol iki asra yaklaşan tarihine eğilmek.

İhtilal sonu Fransa'sı.. Bir çağın harabeleri üzerinde yeni bir dünya kurulmaktadır. Felsefeye de başka bir isim bulmak gerek. On sekizinci yüzyıl, metafizik kelimesinden hoşlanmaz; kilise kokan bir kelime. Psikolojinin de kaynağı bulanık. Destutt de Tracy yeni bir kelime uydurur: İdeoloji. Felsefenin yerine geçecek olan bu yeni ilmin konusu, "düşünceler, düşüncelerin kanunları, kendilerini dile getiren işaretlerle münasebetleri ve kaynaklarıdır.".. "İdeoloji, bütün ilimlerin üstünde kanat çırpar. Çünkü ilimler düşüncelerimizden ve onlar arasındaki çeşitli münasebetlerden ibarettir." (Maine de Biran). Geçen asrın bir Fransız sosyoloğu ideolojiyi şöyle tarif eder: "Eflatun'un başlatıcısı olduğu, Descartes'in tazelediği, on sekizinci asır filozoflarının lüzumundan fazla darlaştırdığı bir ilim." (Adolphe Coste).

İdeoloji, bazı yazarlara göre, Fransa'nın klasik felsefesidir. (H. Taine) Bir felsefe tarihçisi, "İdeoloji, bir doktrinden çok bir yöntemdir." diyor: "Gözlemci ile gerçek arasında hiçbir umumi prensip koymadan insanları inceleme yöntemi" (E. Brehier). Kısaca ideoloji, metafizik muhtevasından sıyrılan bir felsefe, mantıkla kaynaşan bir nevi tecrübe psikolojisidir.

Napoleon'un Talimatı

İdeolojistleri, Napoleon'un kinini ebedileştirir; karikatürleştirir demek daha doğru olurdu. Kendisini dinleyelim: "Ben metafizikten anlamam, metafizikçiler baş düşmanım.

Onlara ideolog adını taktım." Üniversite rektörüne talimat verir: "Monarşiye uygun ve müsbet şeyler okutacaksınız; metafizik, ideolojik gevezelikler yok."

Fizikötesine savaş açan bir düşüncenin, kiliseye tavizler veren bir ideofob (ideolojistlerin Napoleon'a taktıkları ad, fikir düşmanı) tarafından mahkum edilmesi tabii idi. Garip olan, bir iftiranın bu kadar uzun ömürlü olması. Filhakika, Napoleon'dan sonra ideolojinin asıl manası unutulur, başkonsülün mahkumiyet kararı kelimeyi görünmeyen bir düşman gibi takip eder.

İdeolog Cobanis'i, Decsartes'i materyalizmin son sözü olarak selamlayan ve sosyalizmi bu materyalizme bağlayan Marks da ideolojiyi eski itibarına kavuşturamaz. Şakirtleri ise kelimeyi büsbütün müphemleştirirler.

İdeolojinin Çeşitli Tarifleri

İdeoloji, çağdaş Batılı yazarların kaleminde iltifattan çok hakarettir. Bir filozof, "ideolojiler düşünceleri tıkar" diyor. "Bunlar geniş bir istihlaki karşılamak için dondurulan ve yalınlaştırılan tecritlerdir" (E. Mounier). Bir başka filozofa göre, "İdeoloji ancak belli bir insan topluluğuna karşı kullanılmak şartıyla yaşayabilir: Yahudiler, Hıristiyanlar, masonlar, burjuvalar gibi." (Gabriel Marcel). Bir sosyolog "İdeoloji düşmanımın düşüncesidir sözü, ideolojinin en az kötü tariflerinden biridir." diyor.

Yeni kamuslarda aşağı yukarı şöyle tariflere rastlıyoruz: Yaşanan tecrübe ile bağlarını koparan düşünce sistemi...

Peki, ideoloji ile mit'in sınırlarını nasıl çizeceğiz?

Batının nice ünlü sosyoloğuna göre, ideolojiler çağı sona ermek üzeredir (Raymond Aron, Daniel Bell). Yanlış. Sual

şöyle vaz edilmeli: İçtimaî tekâmülün arzu edilen hedefleri-ni belli bir değerler sistemine dayanarak tayin eden düşünce sistemleri, günün birinde fertlerin ve toplumların hayatından silinecek mi? Hayır. Bu manada, ideolojinin nüfuz ve hâkimi-yeti günden güne artmaktadır.

Maddi Savaş Yerine İdeolojik Savaş

"Barış içinde birlikte yaşama" çağına girdik. Ama büyük devletler arasındaki ihtilaflar ortadan kalkmadı. Bu çatışmalar ifadelerini ideolojilerde buluyor. Barış içinde birlikte yaşama demek, ideolojilerin de barış içinde olması demek değildir. Yani sosyo - ekonomik yapıları ayrı devletler ve toplumlar arasında ideolojik ihtilaflar sürüp gidecek. Hiçbir devlet kişiliğini kaybetmeden ideolojisini terk edemez. İdeoloji demek, bağlı bulunduğumuz sistemin ana vasıfları demektir. Barış içinde birlikte yaşama politikası, ideoloji savaşını hafifletmek şöyle dursun, alevlendirir. Klausewitz, "Savaş, devletin dış politikasını başka vasıtalarla devam ettirmesidir." diyordu. Bugün bu başka vasıta, silah değil ideolojidir. İdeolojik savaş maddi savaşın yerini tutan bir nevi "ersatz". Mümkün olan tek savaş bu. Gayesi insanların kafalarını ve gönüllerini fethetmek olan dünya çapında bir savaş. Kelimeler ve düşüncelerle savaşmak daha insanî, ama daha azgın, daha ciddi. Barış içinde bir arada yaşamanın ideolojiler planında manası, ideolojilerden herhangi birine boyun eğmek değil, diyaloğu göze almaktır. Bu oyunun ilk kâidesi: Tesâmuh (tolerans). Kimseden düşüncelerinin zaferi uğrunda savaşmaktan vazgeçmesi istenilemez ama daha gerçekçi, daha mütevazi bir talepte bulunulmaz mı? Tek hakikat benimkidir vehminden sıyrılmalı, düşmanın fikirlerini anlamaya çalışmalıyız. İdeolojiler savaşı böylece hakikat uğrunda bir savaş olabilir, Schaff'a göre.

İSLÂM DÜŞÜNCESİ DURMADI

1953'de komünizmden mahkeme edilerek yargılanan Cemil Meriç, 12 Eylül 1980 İhtilâli'nden sonra da Kadıköy Adliyesi'nde Said Nursî ve Risale-i Nur'u övmesinden dolayı yargılanmıştı.

Merhum hocama yaptığım son ziyaretlerimin birisindeki tespitlerden:

1975 baharında "Aydınlar Konuşuyor" isimli Bediüzzaman Said Nursî ile ilgili anket-araştırmamı yapıyordum.

Cemil Meriç'i arayarak görüşmeye gitmiştim. Müracaat ederek kapı kapı dolaştığım yüzlerce insandan ayrı, apayrı bir şahsiyetle karşılaşmıştım. Cemil Meriç kelimenin mutlak mânâsıyla aydın, hem de bizim öz tabirimizle mütefekkirdi. Doğu'yu ve Batı'yı bilen, hem de çok iyi bilen imanlı bir mütefekkirdi. Kendisine sorduğum suallere fevkalâde cevaplar vermişti. Bu cevapları "Bediüzzaman Said Nursî Hakkında Aydınlar Konuşuyor" isimli eserde neşretmiştik. Daha sonraki on üç yıl içerisindeki ziyaretlerimde hep, asrımızın nuru olan Risale-i Nur'lardan okumuş, Nur müellifi Üstad Bediüzzaman üzerine sohbetler etmiştik. Bu nurlu sohbetlerimiz, evinde birlikte namaz kılmalarla, çiğköfteli ve baklavalı ziyaretlerle devam etmişti.

Türkiye'mizin, muhtaç olduğu bir mütefekkir ve vatan-

perverdi. Adına aydın denilen zifiri karanlık insanlara ışık saçan bir düşünce şahsiyetiydi.

Kalp Gözleri Işıl Işıldı

Bu gerçek mütefekkir çağımıza nur saçan Bediüzzaman'ın gerçek dostu, Nur Üstadı eserleriyle tanıyan bir takdirkârıydı. Uzun yıllar gözlerinden mahrum kalmıştı, ama kalp gözleri ışıl ışıldı. Uzun süreden beri şiddetli hastalık ve ızdıraplar içindeydi. Ziyaretlerimde okuduğum Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) duası Cevşen'i dinlerken huzur buluyordu.

Bu aziz vatan toprağının yetiştirdiği hakikî mütefekkir Cemil Meriç Hoca'yı "huzur ve güven ortamı" diye lanse edilen 12 Eylül'den sonra, Nurculuk propagandasından dolayı mahkemeye vermişlerdi. Meriç Hoca'nın suçu ise yazdığı şu cemlelerdi:

"Yolumuzu aydınlatmak için bir ömür boyu çalışan muasır kıymetlerden de haberimiz yok. Bir Said Nursî'yi kaçta kaçımız tanıyoruz? İlk vazifemiz, çağımızı ve çağımızın inanmış mücahidlerini tanımak ve değerlendirmektir. İslâm düşüncesi durmamıştır, yaşayan temsilcilerini lüzumu kadar okumalı. Geçmişteki büyükler, yaşayanlardan habersiz olmamızı gerektirmez.

Said Nursî, İlâhî kaynaktan feyz alan bir düşünce adamı. Bugünün aydını Said Nursî'yi tanımak ve getirdiği aydınlıktan faydalanmak zorundadır."

Kütüphanemin Şeref Levhaları

Cemil Meriç Hoca'nın imzalı eserleri, kütüphanemin şeref levhalarıdır. Oralardaki naçiz şahsıma olan iltifatlı ithafları, hep Risale-i Nur okuyucusu olmamdan dolayıdır. İmza-

ladığı kitaplarından birisinde Risale-i Nur'un avukatı Bekir Berk ağabeyime: "Nur davalarının nurlu temsilcisi, yiğit ve hakikatbîn Bekir Berk Beyefendiye gıyabî sevgi ve saygılarla" diye yazıp imzalamıştı. Dayım kurmay albay M. Ali Tokatlı'ya ise; vefakârlığını, çalışkanlığını, safiyetini ve kalp temizliğini, ifade eden cümleler yazmıştı. Bir Osmanlı hanımefendisi olan Nezahat Nureddin Ege'ye ise bir telefon sohbetinden sonra şu cümlelerle kitabını imzalamıştı:

"Nezahat Ege Hanımefendiye,

Sesiniz tarihin a'mâkından geliyordu. Gönlün sesi, şuurun sesi, hatıraların sesiydi. Şahane bir bahar sabahanın ılık ve dost aydınlığını odama ve kalbime boşaltan bu aşina sese münzevi bir aydının bütün şükranlarıyla."

Cemil Meriç hocamı son ziyaretlerimden birinde, Müslümanların ve insanlığın Bediüzzaman Hazretlerine olan şükran borcu için şunları ifade etmişti:

"Said Nursî'nin ismini altın harflerle yazmak lâzımdır. Ancak o zaman insanlık çağımızın nuru olan Bediüzzaman'a teşekkür etmiş olur."

Hüseyin Cemil Meriç hocamızın aziz hatıralarını dualarla ve rahmetle yâd ediyorum. Mekânı cennet, kabri nûr olsun.

TEK SES: NURLARIN SESİ

Merhum Meriç Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi isimli güzel çalışmanın, güzel insanı İhsan Işık'a, Bediüzzaman'la alakalı şunları ifade etmişti:

Suâl (İ. Işık):

– *"Tanzimat'tan beri (1839) bizde İslâm tefekkürünün büyük isimleri çıkmamıştır." diyorsunuz. Bunun...*

Cevap (C. Meriç):

Çıkmamıştır. Said Nursî var. Hürmete lâyık başka bir adam tanımıyorum. Ben onu tanıdım.

Ben, 'Müslüman mütefekkir' deyince, celâdetiyle, cihadıyla onu tanıdım, başka tanımadım.

Hepsi 'Pırt' deyince kaçan, firar eden insanlar... Bir tane başka göremedim ki...

Ama, mâzide var. Onları da yazdım. Ben Tanzimat'tan bugüne kadar gelen Türk edebiyatını, Türk düşüncesini gayet iyi bilirim. Bunların arasında iki tanesini çok seviyorum: Cevdet Paşa'yla, Tunus'lu Hayreddin. Ötekiler karışık.

Namık Kemâl şairdir. Severim, ama şair olarak severim. Aynı zamanda İslâm'ı müdafaa eden bir şairdir. O tarafını da beğenirim. Diğerlerini de öyle... Yani, bunlar şairdirler, İslâm tefekkürü diye bir tefekkürün içine giremezler. Ama, İslâm'ın müdafiidirler, zaman zaman...

Saygı gösteririm. Bahsederken hürmetle bahsederim. Ama, benim uğraşma saham değil bunlar. İnsan her şeyle uğraşmaz, her şeyi bilemez ki...

Evet, Tanzimat'tan sonra büyük İslâm mütefekkiri yok. Olsaydı, zaten bu hâle gelmezdik. Yani olsaydı, bir mücadele olurdu.

Hiçbir mücadele olmadı. Giyin dediklerini giydik, atın dediklerini attık. Dili de mahvettik.

Bütün bu cinayetler olurken, herkes pustu, sindi... Sesini tek çıkaran Said Nursî oldu, o kadar.

Şahsiyet, Celâdet Demektir

– *Bu yüzden mi celâdetine daha fazla önem verdiniz?*

Tabiî, son derece mühim. İslâm, celâdet (yiğitlik, kahramanlık) demektir. Başka bir şey değil. Şahsiyet, celâdet demektir. (Yerine göre) kabadayılık demektir. Hiçbir tehlikeye girmeden, hiçbir şey olmaz. Fakat, o kısım ayrı mesele.

İslâm tefekkürü bakımından Said Nursî'nin değeri nedir? O ayrı bir tetkik mevzuudur. Bu dâvâda, benim ele aldığım dâvâda, mühim olan insanların insan olması, şahsiyetli olması, kahraman olması, celâdet göstermesidir.

Bunlar beşerî kıymetlerdir. İslâm'ın bu kıymetlere sahip olduğuna inanıyorum.

Elbette. Zaten (İslâmlar) bu kıymetlere sahip olmasaydı, dünyayı fethedemez, muzafferiyetler kazanmazdı. Kazandı ve bu celâdeti kaybetiği gün, düştü, sukut etti... Her darbeye, her zıpçıktıya teslim olan bir hâle geldi.

Günahlarımız büyüktür, maalesef. Ve günahlarımızın başında celâdet mahrumiyeti gelir; medenî cesaretten mahrumiyet, yani.

SON SOHBET

Merhum-mağfur Hüseyin Cemil Meriç'i 1987 yılının yaz ayı başlarında, Meriç Hoca'nın dostu ve arkadaşı merhum dayım, kurmay albay Mehmed Ali Tokatlı ile beraber ziyaret etmiştik. Bu son ziyaret ve son röportajım olmuştu. Kuyubaşı semtindeki son görüşmemizden kısa bir süre sonra, Cemil Meriç vefat etmişti.

Son röportajımın sualleri ve cevapları şöyle olmuştu:

– Bediüzzaman Said Nursî ve eserleri olan Risale-i Nur hakkındaki görüş ve fikirlerinizi öğrenebilir miyim?

On yıl evvel Bediüzzaman ve eserlerini tanıyamamanın bedbahtlığı içindeyim.

İlk defa, rahmetli Sedat Yenigün bana risaleleri okumuştu. Gençlik Rehberi'ni getirmişti. Fidan gibi, imanlı bir gençti, acı anarşisinin kurbanı oldu. Sonra Muhsin Demirel, Mehmed Paksu ve sizler bana Nurları okudunuz. Büyük bir hürmet ve muhabbetle, ekser risaleleri can kulağıyla dinledim.

Bir Türk aydının bu büyük ve ulvî hazineden haberdar olmaması düşünülemez. Bediüzzaman ve eserlerine olan alâkasızlığımız, tam bir yüz karasıdır.

Said Nursî, dağ başında vaaz eden bir mürşid. Hor görülenler, her şeyini kaybedenler, mukaddesleri çiğnenenler akın

akın ona koştu. Nassların yalçın duvarları arkasından geliyordu bu ses; tarihin içinden geliyordu. Kabuğuna çekilmiş yüzbinlerce insanı canlandırdı. Bu hayali insanlar, o konuştukça gerçekleşti.

Yakın tarihimiz tek mücahit tanımıştır: Said Nursî altmış yıl her kahra, her cefaya göğüs gererek mücadele eden biricik dava adamı. Söndürülmek istenen mukaddes ateş, onun güçlü nefesiyle meşaleleşir. Anadolu insanının gönlünde bir remiz olur. Said Nursî, Deccallere meydan okuyan imanın remzi. Karanlıkta bırakılan nesiller, Nur Risalelerini heceleyerek şuurlanırlar. Said Nursî'nin kuvveti yalnız hafızasından, yalnız bilgisinden, yalnız büyük cedel kabiliyetinden gelmiyor. Cesarete susayan insanımız, ananevî irfanının bu pervasız temsilcisinde, asırlardır aradığı ihlâsı, feragati, bir dava uğruna nefsini feda etmek celâdetini de buldu.

Said Nursî'nin kitapları tahkikî imanın birer kalesi; kendi gönlümüzden, kendi toprağımızdan fışkıran saf bir kaynak.

Said Nursî İslâm irfanının cihanşümul hakikatlerini Risalelerinde toplamış. Üstad, şimşek pırıltıları ile aydınlanan karanlık bölgelerde büyük bir güvenle dolaşıyor. Üslûb kesif ve izahlar inandırıcı. Asırları kucaklayan bir tefekkürün çağdaş idrake seslenişi, yaralanan bir idrake, yabancılaşmış bir idrake. İrfanımızın madde-i asliyesi olan bu fikirleri ne kadar anlayabiliriz? Heyhat; ne bir meselenin kendisine âşinayız, ne mefhumlara. Fakat Said Nursî çok aydınlık, çok daha inandırıcı.

Tanzimat'tan beri, her hisarı deviren teceddüt dalgası, ilk defa olarak Nur Kalesi önünde geriledi. Bu emekleyen, bu kekeleyen yığın, devrim yobazları için bir yüz karasıdır. Düşünmezler ki, kendi yüz karaları bu. Nurcuları yok farz

etmek, gaflet. Nurcular, adalarında kendi hayatlarına devam edebilirler. Ama, kökünden kopmak kimseye mutluluk getirmez. Aydının görevi, fildişi kulesini yıkarak, bu mazlum kitleyi muhabbetle bağrına basmak, acısını anlamaya çalışmaktır.

Said Nursî bir kavga adamı. Yalçın bir irade, tâviz vermeyen bir mizaç, tefekkür ve iman kalesi.

Bediüzzaman ve eserleri üzerindeki çalışmalar, dikkat çekici olmuştur. İkaz edici olmuştur. Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî gibi eserler, çok iyi çalışmalardır. Risale-i Nurları okumadan ne Türk dili öğrenilebilir, ne de Türk düşüncesi. Risale-i Nurlar bizim milli hazinelerimizdir.

– Ülkemiz aydınlarının başlangıcından beri Risale-i Nur'a olan tavrını "korkak, pısırık ve samimiyetsiz" olarak değerlendirmenizin sebebini izah eder misiniz?

Aydınların pisliği ve rezilliğidir. Bunlar sahte aydınlardır. Pısırık insanlardır. Hayatlarında hiçbir şeye inanmamışlardır. Sahtekârdırlar. İnançsızdırlar. Her şeyin negatifi vardır onlarda. Tam bir yokluk içindedirler. Örnek yok önlerinde; benzeyecekleri kimse yok önlerinde. Yakın tarihimizde insana kıran geldi. Bu bünyenin, Bediüzzaman gibi bir tefekkür ve iman abidesine tahammülü yok.

– Bediüzzaman Said Nursî'yi "hayatı ile düşünceleri arasında hiçbir tenakuz olmayan gerçek bir fikir adamı" olarak ifade ediyorsunuz. Bu düşüncenizi de misallerle açıklar mısınız?

Nasıl başlamışsa, öyle bitirmiştir hayatını. Seksen küsur senelik ömründe, eserlerine nasıl başlamışsa öyle de bitirmiştir. Hiçbir dünya büyüğüne dalkavukluk yapmamıştır. Bu,

bizim memlekette çok büyük bir faziletir. Cemiyette hemen hemen herkes, anadan doğma bir dalkavuk olmuş. Bugün türkülerimiz bile pis güfteli olmuş..

Üstadın eserleri, birer ihsan-ı İlahi'dir. Allah'ın ihsanıdır. Bunda ne şüphe var! Bediüzzaman, bu zamanda dinin yenileyicisidir, bir müceddittir. Maalesef, tanınmadan gidiyor. Bugün de, dışarısı tanıyor, biz kendimiz tanımıyoruz. Çok kadirbilmezlik var. Üstad kâmil bir insandır, elbette kemâlat gösterilecektir.

– Sizce Bediüzzaman nasıl bir mütefekkirdir?

Üstad Bediüzzaman Said Nursî gerçek bir mütefekkirdir. O bir mütefekkirdir; "nasıl"a lüzum yoktur, tasnife lüzum yoktur. Bediüzzaman gibi mütefekkirler her asırda bir gelir. Onun tefekkürüne, bütün eserleri ve yaşadığı hayat seyri en beliğ bir delildir. Üstad şefkatle bağrına basıyor insanı. İçine girdikten sonra, Risale-i Nur hakikatlerini yaşamak kolaylaşıyor.

– Bediüzzaman Said Nursî ve Risale-i Nurlar tefekkür ve düşünce dünyamızda nasıl bir ufuk açtı?

Bediüzzaman ve eserleri, bütün cumhuriyet nesilleri gibi, bizim de hakikate kapalı gözlerimizi açtı ve uyandırdı. Hakikatin çok cepheli olduğunu bir kere daha anlamış oldum. Bu hakikati, ancak Bediüzzaman gibi müstesna zâtlar söyleyebilir. Biz ancak hakikati sevebiliriz. Tasvip ve takdir edebilirsek, ne mutlu bize!

– Bediüzzaman Said Nursî'nin en çok takdir ettiğiniz hususiyeti nedir?

Evvela celâdetidir. Sonra, aynı fikirler üzerinde ısrar edişi. Dönmeden yürüyüşü. Samimiyeti. Bence en mühim vasıfları bunlardır.

– Bediüzzaman'ın hayatı boyunca uğradığı zulmün ve haksızlığın sebebi ne olabilir?

Sebebi gayet basittir: Değersiz insanların, gerçek değerlere karşı duyduğu kin. Nur'a karşı yapılan zulümler namussuzluktur. Bunun başka ne sebebi olabilir?

Ziya Paşa ne güzel söylemiş: "Rencîde olur dîde-i huffaş ziyadan." Yarasalar, elbette nurdan, ziyadan ve ışıktan rahatsız olup kaçacaklardır.

– 1935'ten 1985'e kadar, tam elli yıl, Bediüzzaman, Nur Risaleleri ve Nur talebeleri bin beş yüz defa mahkemeye verilip beraat etmiştir. Bu noktanın kritiğini, izahını yapar mısınız?

Tarihte bu meselenin bir örneğine daha hiçbir şekilde rastlanmaz. Bu, hikmet-i İlâhiyedir, takdir-i İlâhidir. Yarasaların gözü ışıktan daima incinir. Yarasa gözü aydınlıktan hoşlanmaz. Karanlığı arar. Bizdeki bazı insanlar da, karanlıktan hoşlanırlar. Hiçbir aydınlığa tahammülleri yoktur. Bu vak'a da eşyanın mahiyeti icabıdır.

Bu, ışıkla karanlığın imanla inkârın arasındaki ebedî kavganın yeni bir tecellisidir.

– 1935'ten bu yana Risale-i Nurların ve Bediüzzaman'ın aleyhine yazı, resim, karikatür ve düzmece röportajlar neşreden gazeteler, şimdi de parayla Risale-i Nurların reklamını ve propagandasını yapıyorlar. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Mecelle'nin umumî hükümlerindendir: "el-umûru merhûnun li evkâtihim" Yani, her şeyin bir vakti vardır. Demek ki, bu hayırlı Nur hizmetinin vakti şimdiymiş. Geç olsun da, güç olmasın. Her şeye rağmen, memnun olunacak bir hadisedir. Demek, küfür kendi kendine pişman oldu veya hücumla-

rının bir şeye yaramadığını anladılar. Bir nevi ıslah-ı hâl olarak kabul etmemiz ve memnunluk duymamız lazımdır.

Yalancının mumu yatsıya kadar yanarmış. İşte, bitti gitti. Her şeye rağmen, çok güzel bir hareket. Bu hareketler bize memnuniyet verir. Geç de olsa, oldu. Küfür nihayet teslim-i silâh etmektedir.

– Boğaziçi Üniversitesi'nden Prof. Dr. Şerif Mardin, yedi yıldır Bediüzzaman Said Nursî ile alâkalı çalışmalar yapıyor. Ona Bediüzzaman hakkında çalışmalar yapmasını ilk defa siz tavsiye etmiştiniz, zannederim.

Şerif Mardin'le on senedir tanışırız. Kendisi Ebu'l-Ülâ hocanın (Mardinî) yakın akrabasıdır. Ben, konuyu sadece kendisine hatırlattım. "Yakın düşünce tarihimizle yakından alâkadarsınız. Meselâ, Bediüzzaman'ın hayatı ve eserleriyle neden uğraş mıyorsunuz?" demiştim. Sadece hatırlatmıştım. O da, "Doğru" diye tavsiyeme iştirak etmişti. Böylece çalışmaya başlamıştı.

– Türkiye'de, İngiltere, İtalya, Mısır, Suudi Arabistan üniversitelerinde Risale-i Nurlar ve Bediüzzaman üzerine tezler ve çeşitli çalışmalar yapılıyor. Bu konuda ne diyorsunuz?

İnsan bir günde zulmetten nura gelmez.

"Olma ye's ü ümmid ile hemdem/Alem-i inkılâbdır âlem."

Beş dakika sonrası bize ait değildir. İnsan için hiçbir şey mutlak olmamak lazımdır. Beyne'l-havf ve'r-reca (korku ve ümit ortasında). Mümin her zaman böyle olmalıdır. Alem mütemadiyen değişmektedir. Bu değişen âlem içinde, hiçbir zaman mutlak bir ümit veya yeis söz konusu olamaz. Ümit lâzım, fakat mutlak değil...

Bu çalışmalar çok güzel bir ümittir. İnsanlar ve zaman

değişiyor. İktidarımız, ancak hüsn-ü niyetimizden ibaret olabilir. Ancak niyetimizi ve ihlâsımızı kontrol altına alabiliriz. Bir dakika sonrasını bilmiyoruz. Bu âna göre, bu durum bir güzelliktir.

– Bugün Risale-i Nurlar ve Bediüzzamanın hayatı, birçok yayınevi tarafından beş dilde, dünyanın muhtelif ülkelerinde ise birçok dünya diline çevrilip neşredilmektedir. Sizin tabirinizle "kendi bağrımızdan çıkan" Nur risalelerinin bu fütuhatını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bu büyük fütuhat, büyük bir imparatorluğun son sözleridir. Bu hareket, Osmanlı devletinin bir nevî vasiyetidir. Bediüzzaman Hazretleri, Osmanlı devletinin son temsilcisidir. Risale-i Nurlar, Bediüzzaman Hazretlerinin insanlığa hitabesidir.

– Bediüzzaman ve Nur talebelerinin İslâmî iman hizmetlerindeki fedakârlığını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Son elli yıl içinde çeşitli felaket ve musibetlerle uyuşan geniş halk tabakalarına Hakk'ın ve İslâmî şuurun sesini haykıran tek mücahid, Bediüzzaman Said Nursî'dir.

Ülkemizin yüzüstü bırakılan insanları, onun Nur Risalelerini okuyarak İslâmiyet'in ne kadar aydınlık, ne kadar muhteşem ve ne derece şerefli bir inanç manzumesi olduğunu idrak ettiler. Zilletleri izzete tehavvül etti. Mukaddes iman ateşini söndürmemek için bütün çile ve işkencelere katlandı. Sonunda dünyadan ebediyete muzaffer olarak intikal etti. Bediüzzaman; ışığı vatan sathına en çok yayılan gür bir meş'aledir. İslâm'ın bayrağını zinde bir imanla gelecek nesillere devretmek için hiçbir fedakârlıktan çekinmeyen Nur Talebeleri hem sayı, hem ihlâs bakımından önde olmak vasfını muhafaza etmektedir.

– *Risale-i Nur Külliyatının dilini ve üslubunu nasıl buluyorsunuz?*

Her eser kendi diliyle doğar. Risale-i Nur'un dili Kur'ânî ve İslâmî bir lisandır.

Evveliyetle Kur'ânî ve İslâmî kelimeler tercüme edilemez.

Risale-i Nur imanın dilidir. İman tercüme edilemez. İman, hendese değil ki tercüme edilsin.

Bediüzzaman Said Nursî'nin eserlerini, ancak Said Nursî kabiliyetinde ve İslâmî kelime hazinesini onun kadar iyi bilen birisi nihayet tevil ve tefsire kalkışabilir. Bunu da ne kadar yapabileceği yaptıktan sonra belli olur.

Risale-i Nurları tercüme etmek mümkün değildir.

Risale-i Nurları anlamaya çalışmak, ancak bize nasip olabilecek en büyük mükafattır.

Risale-i Nur'un kelimeleri üzerinde oynamak kimsenin hakkı değildir, haddi de değildir.

– *Şarktaki ve Garbdaki eserleri okuyup bilen bir Müslüman mütefekkir olarak, tetkik edip istifade ettiğiniz Risale-i Nurların dikkatinizi çeken, enteresan ve orijinal bulduğunuz bir cihetini anlatır mısınız?*

Risale-i Nur hazinesinin şu ciheti bu ciheti diye bir tefrik yapılamaz.

Müstesna olan Nur eserlerinin bütünüdür. Risale-i Nur'da üslûp ile mana tam bir âhenk halindedir.

Denizin suyunda tuzla su nasıl kaynaşmışsa, Nur eserlerinde de mana ile üslûp o şekilde kaynaşmıştır.

Bediüzzaman mükemmel bir hafıza ile bütün kaynakları ezberlemiştir.

Bediüzzaman'ın bir kütüphaneye ihtiyacı yoktur. Onun eserleri İlham-ı Rabbânidir.

– *Risale-i Nur'un Türkiye'de ve Türkçe olmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Koca bir devlet kurmuşuz, cihana hükmetmişiz.

İslâm dünyasında abilik vazifesi bize düşer.

Dünya hakikati bizden almış, iktibas etmiş.

Büyük mesuliyetimiz var.

Risale-i Nur milletimize Rabbanî bir iltifattır.

Risale-i Nur'un bizim ülkemizde çıkması Allah'ın bir nimetidir.

Risale-i Nurlar haysiyetimizin bir müdafaasıdır.

İslâm dünyasında ihraz etmiş bulunduğumuz mevki-i bülendin hakkı olduğunu ispat eden bir hüccettir. Yani Risale-i Nur bizim namusumuzu kurtarıyor.